

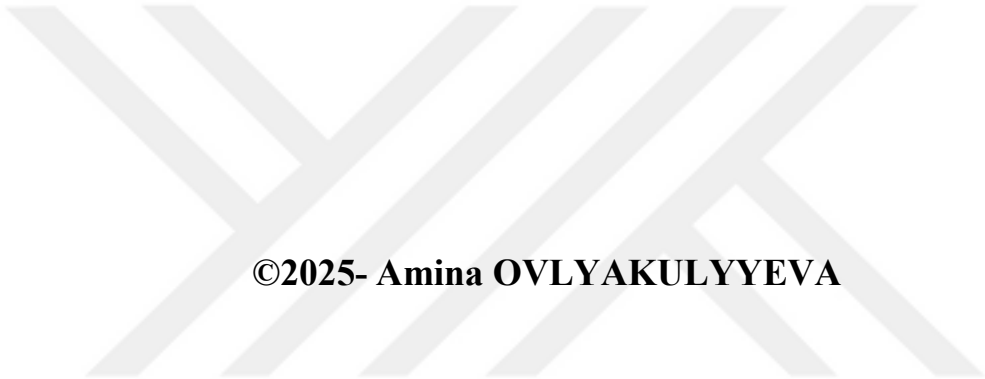
T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRK DEVLETLERİNDEKİ HAYAT BİLGİSİ DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI
İNCELENMESİ

Amina OVLYAKULYYEVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2025

©2025- Amina OVLYAKULYYEVA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRK DEVLETLERİNDEKİ HAYAT BİLGİSİ DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI
İNCELENMESİ

COMPARATIVE REVIEW OF LIFE SCIENCE COURSE
CURRICULA IN THE TURKIC STATES

Hazırlayan
Amina OVLYAKULYYEVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Bayram TAY

KIRŞEHİR-2025

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Amina OVLYAKULYYEVA tarafından hazırlanan “Türk Devletlerindeki Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi” adlı tez çalışması 16/12/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Bayram TAY

Üye.....

Prof. Dr. Ali MEYDAN

Üye.....

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2025

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin 1 (bir) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16/12/2025

Amina OVLYAKULYYEVA

İmza

ÖZET

TÜRK DEVLETLERİNDEKİ HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Amina OVLYAKULYYEVA

Danışman: Prof. Dr. Bayram TAY

2025 – XVII+157

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Temel Eğitim Ana Bilim Dalı

Sınıf Eğitimi Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Bayram TAY

Prof. Dr. Ali MEYDAN

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAŞ

Eğitim, toplumların gelişiminde kritik bir rol oynar ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerini gösteren önemli ölçütler içerisinde yer alır. Bu kapsamda eğitim sisteminin gelişmesi ve zenginleşmesi için ülkeler, farklı ulusların öğretim programlarını ve ders kitaplarını inceleyerek olumlu yönlerini kendi eğitim sistemlerine entegre etmektedirler. Eğitim kalitesinin artırılması, toplumun genel refahının yükseltilmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Eğitim ve öğretim programlarının, yetiştirilmek istenen insan profili üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu açıktır. Bu nedenle ülkeler kendi eğitim sistemlerinde geliştirdikleri eğitim ve öğretim programları aracılığıyla istedikleri özelliklere ulaşmaya çalışmaktadır. Geliştirilen programlar öğrencilere etki etmektedir ve onların sonraki eğitim aşamalarına yön vermektedir. Bireylerin yaşamına yön veren programlar arasında ilkökulda geliştirilen programlar da yer almaktadır. İlkokul, öğrencilerin temel bilgi, beceri, ulusal ve evrensel değerleri edindikleri ilk basamaktır. Bu basamakta yer alan hayat bilgisi dersi söz konusu özelliklerin büyük bir çoğunluğunu kazandırma amacıdadır. Hayat bilgisi dersi, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerden oluşurken aynı zamanda değer, düşünce ve sanata da önem vermektedir. Ayrıca bireylerin kişisel nitelikleriyle birlikte temel beceriler kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu sayede birey yaşamın içindeki olayları anlamlandırabilmektedir.

Araştırmanın amacı, Türk devletlerindeki hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan becerileri, eğilimleri, okuryazarlıkları, değerleri ve kavramları inceleyerek programlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemektir. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması benimsenmiş ve araştırma verileri doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Araştırmanın veri kaynakları Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti [KKTC] ülkelerinin resmî sitelerinde bulunan ve eğitim bakanlıkları tarafından sunulan hayat bilgisi ve eş değer derslerin öğretim programlarından oluşmaktadır.

Bu çalışmada veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda incelenmiş ve problemler ile alt problemlerde yer alan sorulara yanıtlar aranmıştır. Doküman incelemesi sonucunda elde edilen bulgular

tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Araştırmada ulaşılan bazı önemli sonuçlar şunlardır:

Türkiye ve Kazakistan'daki hayat bilgisi dersi öğretim programlarında on sekizer, Türkmenistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'da on yedişer, Özbekistan'da 15 ve KKTC'de 19 becerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının eğilim yaklaşımında büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir. KKTC, eğilimlere yer verme açısından diğer ülkelere belirgin şekilde ayrılmakta ve bu alanda lider konumda bulunmaktadır. Ayrıca KKTC, incelenen tüm eğilimlere toplam 504 kez yer vererek yedi ülkenin toplam 941 yer alma sayısının yarısından fazlasını (%53,5) tek başına karşılamaktadır.

Türk devletleri hayat bilgisi dersi öğretim programları, öğrencilere kazandırılması hedeflenen okuryazarlık alanlarında bir dizi ortak ve farklı öncelik sergilemektedir. Bilgi okuryazarlığı (106) tüm programlar genelinde en yüksek yer alma oranı ile temel bilgi edinme, işleme ve kullanma gibi özelliklerin Türk devletlerinin programlarında ortak odak alanı olduğunu göstermektedir.

Yedi ülkenin hayat bilgisi dersi öğretim programları arasında Kırgızistan programı (143), değerler boyutuna en yoğun şekilde yer veren ülke olarak belirlenmiştir. Bu programı sırasıyla Azerbaycan (136), Türkmenistan (135) ve Türkiye (132) programları takip etmektedir. KKTC (122), Kazakistan (101) ve Özbekistan (103) programları ise diğer ülkelere kıyasla en düşük toplam değer sayısına sahiptir. Tüm programlar ortak payda üzerinden incelendiğinde sorumluluk değerinin (138) diğer tüm değerlerin önüne geçerek daha ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Sorumluluğu, yüksek oranda vatanseverlik (101) ve sağlıklı yaşam (79) değerleri takip etmektedir.

Yedi Türk devletinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında kavramlar boyutunda ülkeler arasında belirgin farklılıklar gözlenmektedir. Türkmenistan programı yoğun şekilde "sağlık" (58), Özbekistan programı ise "doğa" (28) kavramına odaklanmaktadır. Tüm ülkelerin öğretim programları birlikte değerlendirildiğinde programlarda en çok "sağlık" (100), "güvenlik" (84) ve "doğa" (76) kavramlarının yer aldığı tespit edilmiştir.

İleriki çalışmalarda Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları öğrenme alanları, öğrenme çıktıları, ölçme-değerlendirme yaklaşımları gibi programın diğer öğeleri açısından da karşılaştırmalı olarak ele alınabilir.

Anahtar Kelimeler: *Hayat bilgisi, karşılaştırmalı eğitim, öğretim programları, Türk devletleri*

ABSTRACT
COMPARATIVE REVIEW OF LIFE SCIENCE COURSE CURRICULA IN THE
TURKIC STATES

M.Sc. Thesis

Preparer: Amina OVLYAKULYYEVA

Advisor: Prof. Dr. Bayram TAY

2025 – XVII+157

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Basic Education

Class Education Science

Jury

Prof. Dr. Bayram TAY

Prof. Dr. Ali MEYDAN

Asst. Prof. Dr. Murat BAŞ

Education plays a critical role in the development of societies and is among the important criteria that indicate the level of development of countries. In this context, in order to develop and enrich their education systems, countries examine the curricula and textbooks of different nations and integrate their positive aspects into their own education systems. Improving the quality of education contributes significantly to raising the general welfare of society. It is clear that education and teaching programs have a decisive impact on the desired human profile. Therefore, countries strive to achieve the desired characteristics through the education and teaching programs they develop in their own education systems. The programs developed influence students and guide them towards their next stages of education. Programs developed in elementary school are among those that shape individuals' lives. Elementary school is the first step where students acquire basic knowledge, skills, and national and universal values. The life science course at this stage aims to impart the vast majority of these characteristics. The life science course consists of natural sciences and social sciences, while also emphasizing values, thought, and art. It also helps individuals acquire basic skills along with personal qualities. This enables individuals to make sense of events in life.

The purpose of the study is to examine the skills, trends, literacy, values, and concepts included in the life science course curricula of Turkic states and to identify similarities and differences between the programs. In this regard, case study, one of the qualitative research methods, was adopted, and the research data were subjected to document analysis. The data sources for the research consist of the life science and equivalent courses' curricula provided by the ministries of education and found on the official websites of Turkey, Turkmenistan, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, and the Turkish Republic of Northern Cyprus [TRNC].

In this study, the data were examined in line with the purpose of the research, and answers were sought to the questions included in the problems and sub-problems. The findings obtained as a result of the document review were tabulated and interpreted. Some important findings from the study are as follows:

It was determined that the life science curricula in Türkiye and Kazakhstan include 18 skills each, while Turkmenistan, Azerbaijan, and Kyrgyzstan include 17 skills each, Uzbekistan includes 15, and the TRNC includes 19 skills. A great diversity is observed in the tendency approach of the life science curricula. The TRNC stands out significantly from other countries in terms of including tendencies and holds a leading position in this regard. Moreover, the TRNC appears a total of 504 times across all examined tendencies, accounting for more than half (53.5%) of the total 941 occurrences across the seven countries.

The life science course curricula of Turkic states exhibit a series of common and distinct priorities in the literacy areas targeted for student acquisition. Information literacy (106) has the highest prevalence across all programs, indicating that fundamental skills such as acquiring, processing, and utilizing information constitute a common focus area in the curricula of Turkic states.

Among the life science curricula of the seven countries, Kyrgyzstan (143) was identified as the country placing the greatest emphasis on the values dimension. It is followed, respectively, by the curricula of Azerbaijan (136), Turkmenistan (135), and Türkiye (132). The TRNC (122), Kazakhstan (101), and Uzbekistan (103) curricula, in contrast, have the lowest total number of values compared to the other countries. When all curricula are examined on a common basis, the value of responsibility (138) emerges as the most prominent, surpassing all other values. This is followed by the values of patriotism (101) and healthy living (79), which also appear at relatively high frequencies.

Significant differences are observed between the seven Turkic states in terms of concepts in their life science curricula. The Turkmenistan curriculum focuses heavily on the concept of “health” (58), while the Uzbekistan curriculum focuses on the concept of “nature” (28). When the curricula of all countries are evaluated together, it is found that the concepts “health” (100), ‘safety’ (84), and “nature” (76) are most frequently included in the curricula.

In future studies, the life science curricula of Turkic states can be compared in terms of other elements of the curriculum, such as learning areas, learning outcomes, and assessment approaches.

Keywords: *Life science, comparative education, curricula, Turkic states*

ÖN SÖZ

Türk devletleri, ortak bir tarihsel geçmişe, köklü bir kültürel mirasa ve benzer değer anlayışlarına sahip olmalarıyla dikkat çekmektedir. Yüzyıllar boyunca oluşan bu ortak miras; dil, gelenek, inanç, toplumsal yaşam ve eğitim anlayışı gibi pek çok alanda kendini göstermektedir. Bu değerlerin korunması, aktarılması ve günümüz koşullarında yaşatılmasında eğitim, özellikle ilkökul düzeyinde verilen eğitim, belirleyici bir role sahiptir.

İlkokulda okutulan hayat bilgisi dersi, konusunu doğrudan yaşamdan alması ve öğrencileri toplumsal yaşama hazırlayan yapısıyla ortak değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında mihver bir ders niteliği taşımaktadır. Bu ders aracılığıyla sorumluluk, vatanseverlik, dayanışma, sevgi ve sağlıklı yaşam gibi ortak değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir.

Bu tez çalışması, ortak tarih ve kültürel mirasa sahip Türk devletlerinde okutulan hayat bilgisi dersi öğretim programlarını karşılaştırmalı olarak inceleyerek programlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi; programlar aracılığıyla ortak değerler ve beceriler çerçevesinde bir birlikteliğe dikkat çekmek, Türk dünyasında ortak eğitim anlayışına katkı sağlayabilecek unsurları belirlemek ve ortak mirasın eğitim yoluyla korunmasına yönelik bir bakış açısı sunmaktır. Hayat bilgisi dersinin yaşamla doğrudan ilişkili yapısı ve hem değer hem de beceri aktarımındaki işlevi bu dersin araştırmanın merkezine alınmasının temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Bu çalışma süreci, akademik olduğu kadar sabır, emek ve özveri gerektiren bir yolculuk olmuştur. Tez çalışmamın her aşamasında bilgi ve deneyimleriyle rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Bayram TAY'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tez savunmamın jürisinde yer alarak sundukları görüş ve öneriler ile zamanını ayıran saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ali MEYDAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Murat BAŞ'a teşekkür eder, minnet duyarım.

Katkı ve desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Eylem ÇOBAN, Arş. Gör. Esra Nihlenur ŞEN, Nazire ÇİÇEK ve diğer arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Uluslararası bir öğrenci olarak eğitim sürecim boyunca bana aile sıcaklığını hissettiren, maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim Bayramoğlu-Acar ailesine şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu süreçte her zaman yanımda olan, anlayışları ve destekleriyle güç veren aileme ve kıymetli dostlarıma sonsuz teşekkür ederim. Bu çalışmanın Türk dünyasında hayat bilgisi dersi ve karşılaştırmalı eğitim alanında yapılacak araştırmalara katkı sağlaması dileğiyle...

Kırşehir-2025

Amina OVLYAKULYYEVA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	4
1.2.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	7
1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	8
1.5. TANIMLAR.....	8
BÖLÜM II.....	9
2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR	9
2.1. KARŞILAŞTIRMALI EĞİTİM.....	9
2.1.1. Karşılaştırmalı Eğitimde Yaklaşımlar	11
2.2. HAYAT BİLGİSİ DERSİ.....	12
2.2.1. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Değerler.....	15

2.2.2. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Beceriler	16
2.2.3. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Eğilimler	18
2.2.5. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kavramlar	20
2.3. TÜRK DEVLETLERİ	20
2.3.1. Türkiye Eğitim Sistemi Yapısı	21
2.3.2. Azerbaycan Eğitim Sistemi Yapısı	23
2.3.3. Türkmenistan Eğitim Sistemi Yapısı	25
2.3.4. Özbekistan Eğitim Sistemi Yapısı	26
2.3.5. Kazakistan Eğitim Sistemi Yapısı	29
2.3.6. Kırgızistan Eğitim Sistemi Yapısı	31
2.3.7.KKTC Eğitim Sistemi Yapısı	32
2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	33
BÖLÜM III	38
3. YÖNTEM	38
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	38
3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ KAYNAKLARI	39
3.3. ARAŞTIRMADA SÜREÇ	39
BÖLÜM IV	45
4. BULGULAR VE YORUMLAR	45
4.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler	45
4.1.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	46
4.1.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	48
4.1.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	50
4.1.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	51
4.1.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	53

4.1.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	55
4.1.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	57
4.2. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler	59
4.2.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	61
4.2.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	62
4.2.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	64
4.2.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	66
4.2.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	68
4.2.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	70
4.2.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	72
4.3. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar	74
4.3.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar ...	75
4.3.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	77
4.3.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	78
4.3.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	79
4.3.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	80
4.3.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	82
4.3.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	83
4.4. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler	84
4.4.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	86
4.4.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	87
4.4.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	89
4.4.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	90
4.4.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	92

4.4.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	93
4.4.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	95
4.5. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar ..	97
4.5.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	100
4.5.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	102
4.5.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	104
4.5.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	106
4.5.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	108
4.5.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar ...	110
4.5.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	112
BÖLÜM V	115
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	115
5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	115
5.1.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler	115
5.1.1.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	116
5.1.1.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	117
5.1.1.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	118
5.1.1.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	118
5.1.1.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	119
5.1.1.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	120
5.1.1.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler	121
5.1.2. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler	122
5.1.2.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	123
5.1.2.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	123
5.1.2.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	124

5.1.2.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	124
5.1.2.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	125
5.1.2.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler	126
5.1.2.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	126
5.1.3. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar	127
5.1.3.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	128
5.1.3.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar	129
5.1.3.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar ..	129
5.1.3.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar ..	130
5.1.3.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık	130
5.1.3.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık	130
5.1.3.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık.....	131
5.1.4. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler	131
5.1.4.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	132
5.1.4.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	133
5.1.4.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	135
5.1.4.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	135
5.1.4.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	136
5.1.4.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler	137
5.1.4.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	137
5.1.5. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar	138
5.1.5.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	139
5.1.5.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	140

5.1.5.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	140
5.1.5.4 Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	141
5.1.5.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	141
5.1.5.6.Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar	142
5.1.5.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	142
5.2. ÖNERİLER	143
KAYNAKÇA.....	145
ÖZ GEÇMİŞ	157

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	22
Tablo 2.2. Azerbaycan Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	23
Tablo 2.3. Türkmenistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	26
Tablo 2.4. Özbekistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	28
Tablo 2.5. Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	29
Tablo 2.6. Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	31
Tablo 2.7. KKTC Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi.....	32
Tablo 3.1. Araştırmanın Veri Kaynakları.....	39
Tablo 4.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler.....	45
Tablo 4.2. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	46
Tablo 4.3. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	48
Tablo 4.4. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	50
Tablo 4.5. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	52
Tablo 4.6. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	54
Tablo 4.7. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	56
Tablo 4.8. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler.....	58
Tablo 4.9. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler.....	60
Tablo 4.10. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	61
Tablo 4.11. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	63
Tablo 4.12. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	65
Tablo 4.13. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	67
Tablo 4.14. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	69

Tablo 4.15. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	71
Tablo 4.16. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler.....	72
Tablo 4.17. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar.....	74
Tablo 4.18. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	76
Tablo 4.19. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	77
Tablo 4.20. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	78
Tablo 4.21. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	79
Tablo 4.22. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	81
Tablo 4.23. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	82
Tablo 4.24. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar.....	83
Tablo 4.25. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler.....	85
Tablo 4.26. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	86
Tablo 4.27. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	88
Tablo 4.28. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	89
Tablo 4.29. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	91
Tablo 4.30. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	92
Tablo 4.31. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	94
Tablo 4.32. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler.....	96
Tablo 4.33. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar.....	98
Tablo 4.34. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	100
Tablo 4.35. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	103

Tablo 4.36. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	105
Tablo 4.37. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	106
Tablo 4.38. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	108
Tablo 4.39. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	110
Tablo 4.40. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar.....	112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. Araştırmada süreç.....	40
Şekil 3.2. Araştırmada takip edilen doküman analizi aşamaları.	40
Şekil 3.3. Veri analizinde beceriler için kullanılan kodlama şeması.....	42
Şekil. 3.4. Veri analizinde eğilimler için kullanılan kodlama şeması	42
Şekil 3.5. Veri analizinde okuryazarlıklar için kullanılan kodlama şeması	42
Şekil 3.6. Veri analizinde değerler için kullanılan kodlama şeması	43
Şekil 3.7. Veri analizinde kavramlar için kullanılan kodlama şeması	43

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
AETN	Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil (Azerbaycan Eğitim Bakanlığı)
TBM	Türkmenistan Bilim Ministirligi (Türkmenistan Eğitim Bakanlığı)
KBBCİM	Кыргыз Республикасынын Билим Беруу Жана Илим Министлиги, (Kırgızistan Eğitim Bakanlığı)
KKTC MEB	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı
KOM	Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі (Kazakistan Eğitim Bakanlığı)
ÖÖTFİV	Özbekistan Respublikasi Oliy Ta’lim,Fan va Inovvatsiyalar Vazirligi (Özbekistan Eğitim Bakanlığı)
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Aralığı
vd.	ve diğerleri
Akt.	Aktaran
Ed.	Editör

KKTC

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UNICEF

United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler
Çocuklara Yardım Fonu)

BÖLÜM I

GİRİŞ

Toplumların gelişiminde kritik bir rol oynayan eğitim, ülkelerin gelişmişlik seviyelerini gösteren önemli bir ölçüttür. Eğitim sisteminin gelişmesi ve zenginleşmesi için ülkeler, farklı ulusların öğretim programlarını ve ders kitaplarını inceleyerek olumlu yönlerini kendi eğitim sistemlerine entegre etmektedirler. Bu süreç, eğitim kalitesinin artırılmasına ve toplumun genel refahının yükseltilmesine katkı sağlamaktadır. Eğitim ve öğretim programlarının yetiştirilmek istenen insan profili üzerindeki etkisi kaçınılmazdır (Sönmez, 1996). Bu nedenle ülkeler kendi eğitim sistemlerinde oluşturdukları eğitim ve öğretim programları aracılığıyla istedikleri özelliklere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu programlar öğrencilere etki etmektedir ve onların sonraki eğitim aşamalarını şekillendirmektedir. (Önal ve Topçu, 2013). İlkokul, öğrencilerin temel bilgi ve beceriler ile ulusal ve evrensel değerleri edindikleri ilk basamaktır (Yaşar vd., 2015). İlkokuldaki dersler içerisinde hayat bilgisi dersi, çocuklara yaşamın bilgisini sunması bakımından özel bir yere sahiptir.

Hayat bilgisi dersi, fen bilgisi ve sosyal bilimlerden oluşurken aynı zamanda değer, düşünce ve sanata da önem vermektedir. Bireylerin kişisel niteliklerinin geliştirilmesi ile birlikte temel becerileri kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu sayede bireyler, yaşamın içindeki olayları anlamlandırabilmektedir. Hayat bilgisi, vatandaşlık eğitimi programının temel bir bileşendir. Bu ders çocukların kendilerini ve çevrelerini anlamalarını, iyi insan ve yurttaş olmayı benimseyen, dünya vatandaşlığı bilincine sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda içsel değerleri geliştirerek topluma faydalı, duyarlı ve uyumlu bireyler olmalarını desteklemektedir (Dilek ve Öztürk, 2003; Tay, 2017).

Hayat bilgisi dersi, çocukların eşyalara yaklaşma, onları gözlemleme ve kullanma becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Tay, 2017). Bu dersin kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanır ve uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak hayat bilgisi dersi düşüncesi, 17. yüzyılda Johann Amos Comenius tarafından somutlaştırılmıştır. Comenius, "Gözle Görülen Resimli Dünya" adlı ilk resimli kitapla çocuklara temel bilgiler sunarken görsel öğrenmeyi teşvik etmiştir. Bu çalışmalarıyla Comenius, hayat bilgisi dersinin kurucusu olarak kabul edilir. Ona göre, yaşamın bir bütün olarak ele alınması gereklidir ve bu düşünce ilkokullardaki hayat bilgisi dersinin ilk sınıflar için uygun bir şekilde verilmesine katkıda bulunmuştur (Sağlam, 2015). Jean-Jacques Rousseau'nun natüralist eğitim anlayışında da hayat bilgisi

dersi önemli bir rol oynamaktadır. Bu ders aracılığıyla öğrenciler, erdemli ve mutlu yurttaşlar olmak için gerekli olan becerileri ve değerleri kazanabilirler. Rousseau'ya göre, eğitim doğal ve özgür bir ortamda gerçekleşmeli ve öğrencilerin içsel potansiyellerini geliştirmeyi amaçlamalıdır (Cebeci Topcubaşı ve Tay, 2021). Bu düşünceler, eğitimin bireyin içsel gelişiminin yanı sıra içinde yer aldığı toplumsal ve yönetsel yapılarla olan ilişkisine de dikkat çekmektedir. Nitekim bireyin nasıl bir eğitim sürecinden geçtiği, ülkelerin benimsediği eğitim anlayışları, programları ve yönetim modelleriyle yakından ilişkilidir. Bu noktada, farklı ülkelerin eğitim sistemlerini ve bu sistemlerin dayandığı temel ilkeleri anlamak için karşılaştırmalı eğitim çalışmaları önemli bir başvuru alanı sunmaktadır.

Ülkelerin eğitim sistemleri bazı özelliklerden ve uygulamalardan dolayı birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Karşılaştırmalı eğitim programları ülkenin kendine has eğitim sistemi ve bu eğitim sistemlerinin yönetim yapılarını inceleyerek eğitim sistemleri hakkında bilgi sahibi olunmasına yardımcı olmaktadır. Karşılaştırmalı eğitim farklı ülkelerin eğitim sistemleri ve programlarını inceleyip gelişmiş yönlerini almaya dayalı ve benzer problemlerin farklı ülkelerde ne şekilde oluştuğunu ve çözümlerinin nasıl olabileceğini ortaya koyan bir araştırma yaklaşımıdır (Balcı, 2007; Çetin vd., 2017). Eğitim sistemlerinin çağın gerekliliklerine uygun yararlı ve kullanılabilir bilgileri içermesi ve güncel taleplere yanıt verebilmesi önemlidir. Eğitim programının dört temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar hedef, içerik, eğitim durumları ve ölçme değerlendirmedir (Demirel, 2007). Eğitim programında amaç var olan bireysel özellikleri değiştirmekten ziyade onları istenilen yönde geliştirmektir. Amaçlara ulaşmak için öğrenme öğretme sürecinde öğrencilerin kazanacağı bilgiler içerik kısmında yer almaktadır. İçeriğin bireye nasıl kazandırılacağı ve hangi öğretim strateji, yöntem, teknik, araç-gereç ve materyallerin kullanılacağı eğitim durumları aşamasında yer almaktadır. Ölçme değerlendirme aşamasında birey tarafından hedeflenen özelliklerin ne derecede öğrenildiği tespit edilmektedir (Demirel, 2017; Sönmez, 1996).

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Eğitim, toplumların maddi ve manevi tüm unsurlarını geleceğe taşıyabilen ve ülkelerin bekasını güvence altına alan en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin sistemli, düzenli ve planlı bir biçimde, tüm alanları kapsayacak şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırılması ve başarılı uygulamaların incelenerek benimsenmesi, ideal bir eğitim sisteminin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitimde yenilik ve gelişmeye açık olmak ise değişen ve dönüşen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek

bireyler yetiştirilmesi açısından bir gereklilik olarak görülmektedir (Kaplankıran, 2017). Bu bağlamda alan yazınında yer alan çalışmalar, hayat bilgisi dersinin farklı ülkelerde nasıl ele alındığını, benzerlik ve farklılıkların hangi boyutlarda ortaya çıktığını ortaya koyarak karşılaştırmalı eğitim araştırmalarına önemli katkılar sunmaktadır. Söz konusu çalışmalar (Aladağ ve Şahin, 2018; Baysal vd., 2018; Bilen, 2015; Gök, 2022; İri vd., 2016; Özsoy, 2013; Ütkür vd., 2022), eğitim sistemlerinin geliştirilmesine ve daha nitelikli bir gelecek inşa edilmesine yönelik değerli veriler sağlamaktadır.

Karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının önem kazandığı bu çerçevede, tarih boyunca büyük milletler arasında yer alan Türk milletinin eğitim anlayışı ve kültürel birikimi dikkat çekmektedir. Türkler, uzun tarihsel süreç içerisinde kendi tecrübe ve değerlerinden beslenen köklü bir kültür ve medeniyet inşa etmiş, çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına rağmen bu birikimi korumayı başarmışlardır. Orta Asya’da yer alan Türk cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği (SSCB) döneminde uzun süre kültürel yozlaştırma ve asimilasyon politikalarına maruz kalmış olsalar da kültürel kimliklerini bütünüyle kaybetmemişlerdir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan bu cumhuriyetler, ulusallaşma ve millî kimlik inşası sürecine girmiştir (Yakar, 2018).

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti’nin, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olması dikkat çekici bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Bağımsızlıklarını kazandıktan sonra söz konusu cumhuriyetler, millî kimliklerini güçlendirmeye yönelik hızlı bir ulusallaşma sürecine girmiş ve bu doğrultuda ulusal eğitim yasaları başta olmak üzere pek çok düzenleme gerçekleştirmiştir. Eğitim alanında yapılan bu yasal düzenlemeler, Türk cumhuriyetlerinin kendi kültürel yapılarına uygun eğitim sistemleri oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Hem Türkiye Cumhuriyeti hem de Orta Asya Türk cumhuriyetleri, eğitim sistemlerini kendi kültürel değerleriyle uyumlu ve dünyadaki gelişmeleri dikkate alan reformlarla yeniden yapılandırmış; bu reform süreci günümüzde de devam etmektedir (Çalışkan, 2018; Gül, 2019).

Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışma, Türk devletleri arasında benzer eğitim yaklaşımları ve öğretim programları konusunda fikir alışverişi ve iş birliğini desteklemeyi amaçlamaktadır. Güncel verilerin kullanılması, araştırmanın doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmanın yanı sıra değişen eğitim ihtiyaçlarına uygun bir değerlendirme zemini sunmayı hedeflemektedir. Özellikle hayat bilgisi dersi öğretim programlarının ele alınmasının, Türk devletlerinin millî kimliklerine ve ortak kültürel mirasa vurgu yapma süreçlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, Türk devletlerindeki hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan becerileri, eğilimleri, okuryazarlıkları, değerleri ve kavramları inceleyerek programlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemektir. Alan yazını incelendiğinde, hayat bilgisi dersine yönelik karşılaştırmalı çalışmaların büyük ölçüde Türkiye ile farklı ülkelerin öğretim programlarını ele aldığı; Almanya, ABD, Kanada, Singapur, Yunanistan ve İran gibi ülkelerle yapılan karşılaştırmaların öne çıktığı (Baysal vd., 2018; Gök, 2022; Bekiroğlu ve Ütkür Güllühan, 2023; Sabzeh ve Bakhshi, 2025; Tekgöz, 2017), buna karşın Türk dünyasında yer alan devletlerin hayat bilgisi dersi öğretim programlarını doğrudan ve kapsamlı biçimde karşılaştıran çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Aydemir ve Palancıoğlu, 2024; Ergin vd., 2021). Bu bağlamda, yürütülen araştırmanın Türk devletlerinin eğitim sistemlerine ilişkin alan yazınındaki söz konusu boşluğun doldurulmasına önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın, Türk devletlerinin eğitim sistemleri hakkında bilgi edinmek isteyenler, özellikle eğitimin kültürel temelleri gibi alanlarda ders veren akademisyenler ile bu alanda araştırma yapanlar açısından önemli bir başvuru kaynağı olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu alanlarda farklı ülkelerin eğitim sistemlerini ve kültürel yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak inceleme olanağı sunulması; kültürel çeşitliliği fark etme, farklı eğitim anlayışlarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilme ve çok kültürlü bir perspektif geliştirmeye önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, karşılaştırmalı eğitim yaklaşımını destekleyen uygulamalara kuramsal bir zemin sunmaktadır. Ayrıca çalışmada yararlanılan kaynakların ilgili ülkelerin kendi dillerinde olması, bilgilerin dolaylı aktarımlar yerine özgün ve birincil kaynaklardan elde edilmesine imkân tanımakta; bu durum araştırmanın bilimsel geçerliğini ve güvenilirliğini güçlendirmektedir. Özgün kaynaklara dayalı veri kullanımı, karşılaştırılan öğretim programlarının bağlamından koparılmadan ele alınmasını sağlayarak daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda araştırma, Türk devletlerinin eğitim sistemleri ve pedagojik yaklaşımları hakkında daha doğru, kapsamlı ve ayrıntılı bilgilere erişilmesine katkı sunmakta, hem alan yazınındaki önemli bir boşluğu doldurmakta hem de ileride yapılacak karşılaştırmalı eğitim, program geliştirme, hayat bilgisi dersi öğretim programları ve kültür temelli eğitim araştırmaları için sağlam bir referans niteliği taşımaktadır. Çalışmada Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak amacıyla problem ve alt problemler oluşturulmuştur.

1.2.1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Çalışmada “Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlara ilişkin benzerlik ve farklılıklar nelerdir?” ana araştırma problemi doğrultusunda aşağıda verilen problem ve alt problemlere cevap aranmıştır.

1. Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan beceriler nelerdir?

1.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

1.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler nelerdir?

2. Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan eğilimler nelerdir?

2.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimler nelerdir?

2.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimler nelerdir?

3. Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

3.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlıklar nelerdir?

4. Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan değerler nelerdir?

4.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

4.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler nelerdir?

5. Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan kavramlar nelerdir?

5.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

5.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, “Türk Cumhuriyetleri” başlığı altında ele alınan Orta Asya kökenli post-Sovyet Türk devletleri olan Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan ile Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devletleriyle

sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu ülkeler dışında kalan Türk toplulukları ve devletleri araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Araştırma kapsamı yalnızca belirtilen ülkelerde 2024-2025 eğitim öğretim yılında okutulmakta olan hayat bilgisi dersi ve içerik açısından benzer nitelik taşıyan derslerin öğretim programları ile sınırlandırılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu çalışmada Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti devletlerinde yürürlükte olan hayat bilgisi dersi öğretim programlarının beceri, eğilim, okuryazarlık, değer ve kavramları içerdiği varsayılmıştır.

1.5. TANIMLAR

Karşılaştırmalı Eğitim: Farklı kültür ve ülkelerde birden fazla eğitim sisteminin benzerlikleri ve farklılıklarını tanımlamaya yardım eden, benzer görünen olguları açıklayan ve insanları eğitime teklifleri getiren bir disiplindir (Türkoğlu, 1985). Bu çalışmada karşılaştırmalı eğitim Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılmasında kullanılan disiplin olarak ele alınmıştır.

Öğretim Programı: Belli bir öğretim basamağındaki çeşitli sınıf ve derslerde okutulacak olan konuları, bu konuların amaçlarını, her bir dersin hangi sınıfta haftada kaç saat okutulacağını ve hangi öğretim metot ve tekniklerinin kullanılacağını gösteren bir kılavuzdur (Çoban, 2015). Bu çalışmada öğretim programı Türk devletlerinde okutulmakta olan hayat bilgisi dersi öğretim programlarını ifade etmektedir.

Hayat Bilgisi: Çocuğun kendini bilmesi ve tanınması amacıyla onun anlayışı dikkate alınarak sosyal bilimler, fen bilimleri, sanat, düşünce ve değerlerle içeriği oluşturulan, küreselleşen dünyada öncelikle iyi bir insan, ardından ulusal bir vatandaş ve nihayet bir dünya vatandaşı olma özellikleri kazandıran, toplu öğretim anlayışından hareketle çocuklara hayatın bilgisini kazandırmaya çalışan vatandaşlık eğitim programının ilk dersidir (Tay, 2017, s. 6). Bu çalışmada hayat bilgisi, Türk devletlerinin öğretim programlarının karşılaştırıldığı dersi betimlemektedir.

Türk Devletleri: Türk soyuna mensup toplulukların tarihsel süreç içerisinde belirli bir toprak parçası üzerinde siyasal egemenlik kurarak oluşturdukları örgütlenmelerdir. Bu çalışmada Türk devletleri olarak Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, KKTC, Azerbaycan ve Kırgızistan ele alınmıştır.

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde; hayat bilgisi dersi öğretim programlarının incelenmesi ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

2.1. KARŞILAŞTIRMALI EĞİTİM

Bireyin kendi yaşantısında istenilen yönde davranış değiştirme süreci olarak tanımlanan eğitim (Özan, 2014), toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmasında da kritik bir rol oynar. Eğitimli bireyler, daha yüksek kaliteli iş gücü olarak katkı sağlar, yeni fikirler üreterek teknoloji ve bilimi ileri taşır, sosyal sorunlara çözümler üretir ve toplumun genel refah düzeyini yükseltir. Ancak eğitim sistemleri, ülkelere özgü koşullara göre şekillenir ve bu nedenle her ülkenin eğitim politikaları ile uygulamaları farklılık gösterir. Türkiye’de eğitimde karşılaşılan bazı önemli zorluklar arasında standart ve tekdüze eğitim anlayışı, alternatif eğitim modellerinin ve özel eğitim kurumlarının gelişmemesi, sürdürülebilir ve tutarlı bir eğitim politikasının oluşturulamaması, eğitimin siyasi tartışmalara konu olması, plan ve programların uygulamada yetersiz kalması, sınav ve ezbere dayalı eğitim anlayışı, eğitimde teknoloji kullanımındaki aksaklıklar ile fırsat eşitliği ve eğitim hakkının kullanımına ilişkin sorunlar olduğu ifade edilmektedir (Çörtük ve Çörtük, 2023). Bu noktada eğitim politikaları, söz konusu sorunlara yönelik stratejik çözümler üretme, kaynakları adil ve etkili biçimde dağıtma ve eğitim sisteminin niteliğini artırmaya yönelik uzun vadeli hedefler belirleme açısından belirleyici bir rol üstlenmektedir. Nitekim çağa uygun nitelikte insan yetiştirilmesinde ve eldeki kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasında ciddi bir yere sahip olan eğitim, tesadüflere bırakılamayacak kadar önemlidir (Saylık vd., 2020).

Eğitim politikası, toplumun ve devletin ihtiyaçlarına uygun olarak vatandaşları okullar aracılığıyla yetiştirme amacını taşır. Hükümetler, gelecekte arzu ettikleri bireyleri yetiştirmek için eğitim politikaları oluşturur ve bazen toplum düzenine göre yönergeler belirler (Yıldız ve Yıldız, 2016). Eğitim politikalarının yürüttüğü eğitim, bireylerin istenilen yöne uyum sağlayabilme yeteneğine odaklanmaktadır. Bu başarı, yenilikçi yöntemler ve günün teknolojisiyle desteklenen teknikler kullanılarak elde edilmektedir. Eğitim, insanları yetiştirmenin temel aracıdır ve bu nedenle eğitim politikasının merkezinde insanın nasıl yetiştirileceği sorusu bulunmaktadır. Eğitim politikası uygulanırken müfredat ve eğitim sistemi önemli rol oynar. Müfredat, hedeflenen değerlerle donatılmış bireylerin yetiştirilmesini belirler. Günümüzde, eğitim sistemlerinin odaklandığı ana konu, insanları

sadece bilgi ve becerilerle değil, aynı zamanda önemli değerlerle donatarak nitelikli insanlar yetiştirmek olarak belirtilebilir. Eğitim politikalarının değer temelli insan yetiştirme anlayışı, eğitim programları yoluyla sistemli ve planlı bir biçimde hayata geçirilmektedir. Bu nedenle eğitim programları, toplumsal ve millî değerlerin bireylere kazandırılmasında kilit bir role sahip olabilir.

Eğitim ve öğretim, öğrencileri değişen dünyaya uyum sağlayabilecek ve başarılı olacak şekilde yetiştirmeyi amaçlar. Eğitim programları, bilgi ve becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme ve iletişim gibi temel yetkinlikleri kazandırmayı hedefler. Ayrıca, toplumsal adaleti ve fırsat eşitliğini destekler. Eğitimin başarısı, kaliteli programlar ve öğretmenlerin çabalarıyla sağlanır. Eğitim programları doğası gereği dinamik ve çevredeki değişikliklere uyumlu olmalıdır. Bu programlar, öğrencilerin hayati öneme sahip öğrenme çıktılarına ulaşmasını sağlamak için katılımcı paydaşların (öğrenciler, yöneticiler ve diğerlerinin) ihtiyaçlarına ve toplumun gereksinimlerine odaklıdır (Ataseven, 2022). Eğitim programı, öğrencilerin öğrenmesini teşvik eden, okul içi ve dışı tüm etkinlikleri kapsayan geniş tasarımıdır (Gültekin, 2020). Eğitim programlarının bütün bileşenleri bireyin yetişmesine katkı sağlamakla birlikte, bu bileşenler içinde öğretim programları, söz konusu katkıyı sağlayan en temel araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Çakan ve Çoban, 2024). Öğretim programı, eğitim programı doğrultusunda belirli bir ders için hazırlanmış ve sıralı etkinlikler sunan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2020). Öğretim programları, öğrencilerin her bir sınıf seviyesinde ulaşmaları gereken bilgi ve beceri düzeyini belirleyen belgeler olarak ifade edilebilir. Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bu programlar, eğitim kurumları için yol haritası görevi görür.

Öğretim programları, eğitim ve öğretimin temelini oluşturması ve bu faaliyetlerin hangi çerçevede yürütüleceğini göstermesi bakımından önemlidir (Melanlıoğlu, 2008). Eğitimde bireysel ve toplumsal hedeflere ulaşılmasında her dersin öğretim programı özgün bir işleve sahiptir. Öğretim programlarının ortak amacının, bireylerin akademik bilgi ve becerilerinin yanı sıra sosyal ve duygusal yeterliklerini geliştirerek onları yaşamın farklı alanlarına hazırlamak olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, öğrencilerin temel yaşam becerilerini, değerlerini ve toplumsal farkındalıklarını erken yaşlarda kazanmalarında hayat bilgisi dersi önemli bir yere sahiptir (Koç, 2020). Hayat bilgisi dersinin bireyin akademik, sosyal ve değer gelişimindeki bu belirleyici rolü, farklı ülkelerdeki öğretim programlarında söz konusu dersin nasıl yapılandırıldığına incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda karşılaştırmalı eğitim yaklaşımı, hayat bilgisi öğretim programlarının benzerlik ve

farklılıklarını ortaya koymada etkili bir çerçeve sunmaktadır.

Eğitim bilimleri içinde “karşılaştırmalı eğitim” alanı, farklı eğitim sistemleri, yöntemleri, stratejileri veya programlarını karşılaştırarak bu farklılıkların etkilerini inceleyen bir alt alan olarak kabul edilebilir. Bu alanda yapılan araştırmalar, eğitim sistemi tasarımını, öğrenme süreçlerini ve öğrenci başarısını anlamayı amaçlar. Çağdaş toplumlar seviyesine erişebilmek için her ulus eğitim sistemini inceleyerek eğitim sürecini gelişen ve dönüşen dünyaya uydurmak ve eğitime dair yeni uygulamaları devamlı izlemektedir (Ergün, 1985). Karşılaştırmalı eğitimin amaçlarından birisi eğitimsel olguların daha iyi algılanmasını sağlamaktır. Bu tür çalışmanın bilimsel hedefi sunulan çözümlerin olası sonuçlarını öngörebilmek ve eğitimi üst düzeye çıkarabilmek için bazı bilimsel olgu ve olayları daha iyi anlama peşindedir. Karşılaştırmalı çalışmaların çoğu eğitim ve öğretimi iyileştirmek amaçlı kullanılmaktadır. Örneğin, Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD]), Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation [UNESCO]) ve Avrupa Birliği (European Union [EU]) gibi kuruluşların karşılaştırmalı eğitim çalışmalarının asıl amacı eğitimi daha iyi bir hâle getirmektir (Balcı, 2007; Uygun vd., 2011). Karşılaştırmalı eğitim çalışmaları, farklı eğitim yaklaşımlarının avantajları ve dezavantajlarının anlaşılmasına yardımcı olurken aynı zamanda kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin eğitim üzerindeki etkilerini de inceleyebilir. Dünyadaki eğitim sistemleri, tıpkı ülkelerin kendileri gibi çeşitlilik göstermektedir. Her bir sistemin kendine özgü özellikleri ve uygulamaları vardır. Farklı eğitim sistemlerini karşılaştırmak, her bir sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesine yardımcı olur. Farklı eğitim sistemleri, farklı ihtiyaçlara ve önceliklere cevap vermektedir. Bu farklılıkları anlamak, eğitim bilimi ve uygulaması için oldukça önemlidir (Kalemoğlu Varol ve İmamoğlu, 2014).

2.1.1. Karşılaştırmalı Eğitimde Yaklaşımlar

Karşılaştırmalı eğitim, iki veya daha fazla ülkenin eğitim sistemlerinin performansı, etkileri, avantajları ve dezavantajları açısından belirli konular etrafında incelenmesidir (Takayama vd., Connell, 2017; Türkoğlu, 1998). İki önemli karşılaştırmalı eğitim yaklaşımı olarak yatay ve dikey yaklaşım dikkati çekmektedir. Yatay yaklaşımda genellikle bir eğitim sistemine ait tüm özellikler belirtilen döneme ait değişkenlerle karşılaştırılıp farklılıkları tespiti yapılırken dikey yaklaşımlarda genel olarak ilgili ülkelere ait eğitim sistemlerinin tarihsel gelişimleri incelenir (Çubukçu vd., 2016). Böylece yatay yaklaşımda farklı yöntemlerin veya sistemlerin aynı yaş veya sınıf düzeyindeki öğrencilere nasıl etki ettiği

değerlendirilmekte, dikey yaklaşımda öğrencilerin eğitim sistemleri arasında nasıl ilerlediğini anlamak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Türkoğlu, 2018). Bu bağlamda her iki yaklaşımın da farklı yönleriyle eğitim sistemlerini karşılaştırmayı mümkün kıldığı belirtilebilir. Yatay yaklaşım, farklı ülkelerde ya da sistemlerde aynı yaş ve eğitim düzeyindeki öğrenci gruplarını eş zamanlı olarak karşılaştırmayı amaçlarken; dikey yaklaşımın aynı eğitim sisteminin ya da öğrenci grubunun farklı yaş, sınıf ve kademelerdeki gelişimini zaman boyutunda incelediği söylenebilir.

2.1.2. Karşılaştırmalı Eğitim Çalışmalarında Eğitimi Etkileyen Faktörler

Eğitim faaliyeti, Millî Eğitim Bakanlığının aldığı veya alacağı kararlara bağlı olarak yönlendirilen bir konumda bulunmaktadır. Eğitim programları, personel düzenlemeleri ve fiziksel yapılar, bakanlığın kararlarına göre değişebilmektedir. Bu nedenle eğitim, insanların ve toplumların günlük yaşamlarını hızla etkileyebilen diğer faktörlerden kaynaklanan etkilere göre uzun vadeli sonuçlarını değiştirebilecek bir güce sahip olmaktadır. Eğitim sistemlerini karşılaştırırken kapsam ve niteliklerini belirleyen iki ana kategori altında incelenen doğal ve sosyal faktörler gibi etkenler bulunmaktadır (Tekgöz, 2017). Karşılaştırmalı eğitim çalışmaları, farklı eğitim yöntemleri, programları veya stratejilerini karşılaştırarak hangi faktörlerin eğitim sürecini etkilediğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu tür çalışmalarda eğitimi etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Ültanır'a (1994) göre faktörler, doğal ve sosyal faktörler olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Doğal faktörler coğrafi unsurları kapsarken, sosyal faktörler daha ayrıntılı bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Buna göre sosyal faktörler; demografik, ırk, dil, din, politik ve ekonomik faktörler olmak üzere altı alt başlık altında incelenmektedir. Demografik faktörler nüfusun yapısal özelliklerini ifade ederken ırk faktörü etnik kökenlerle ilişkilidir. Dil faktörü iletişim biçimleri ve kültürel yapı ile bağlantılıdır, din faktörü bireylerin ve toplumların dünya görüşünü yansıtır. Politik faktörler siyasal yapı ve yönetim anlayışını kapsarken, ekonomik faktörler ise maddi kaynaklar ve ekonomik koşullara işaret etmektedir. Bu sınıflandırma, bir toplumun ya da coğrafi alanın yapısal özelliklerini ve dinamiklerini anlamada önemli bir analitik çerçeve sunabilir.

2.2. HAYAT BİLGİSİ DERSİ

Hayat bilgisi dersinin özel amaçları genellikle çocukların kendiyle birlikte çevresini tanımasına, çevrelerindeki nesne ve olayları doğru anlayıp nesnel bir bakış açısı kazanmalarına, çevreye uyum sürecinde iyi alışkanlıklar ve doğru beceriler kazandırmaya,

vatan ve millet bilinci ile sevgisi geliştirmeye ve çocuğu üst öğrenime ve hayata hazırlamaya yöneliktir (MEB, 2018). Hayat bilgisi dersi, genellikle ilkokul ve ortaokul düzeylerinde verilmektedir ve çocuklara hayatları için temel bilgiler ve beceriler sunmayı hedeflemektedir. Ders içeriği genellikle kişisel bakım, sağlık ve beslenme, çevre bilinci, trafik güvenliği, toplumsal değerler ve normlar, insan ilişkileri, doğal afetler gibi günlük yaşamla ilgili konuları kapsamaktadır. Bu dersin amacı, çocuklara günlük hayatta karşılaşacakları durumlarla başa çıkabilmeleri ve olumlu davranışlar geliştirebilmeleri için temel bilgi ve deneyimleri kazandırmaktır (Tay, 2017). Aynı zamanda, vatan ve millet sevgisi gibi toplumsal değerleri öğretmek, millî kimlik ve kültürel değerleri pekiştirmek de önemli hedefleri arasında sıralanabilir. Böylece çocukların toplumlarına ve ülkelerine karşı sorumluluk duygusu geliştirmeleri sağlanmakta, onları üst öğrenim sürecine ve gelecekteki yaşam becerilerine hazırlayacak sağlam bir temel atılmaktadır. Ancak, dersin içeriği ve öğretim yöntemleri ülkeden ülkeye ve eğitim sistemine göre farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla, belirtilen amaçlar genel bir çerçeve olup her ülkenin veya bölgenin kendi eğitim politikalarına uygun olarak şekillendirilmektedir. Tarihsel süreç boyunca hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan amaçları, çocuklara günlük yaşamlarında karşılaşacakları durumlarla başa çıkabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak ve toplumsal değerleri pekiştirmek olarak özetlenebilir (Atik ve Aykaç, 2019). Bu ders, çocukların kişisel gelişimini desteklerken aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilinci ve vatanseverlik gibi değerleri de vurgulamaktadır. Ancak, her ülkenin eğitim sistemi ve kültürel değerleri farklı olduğu için hayat bilgisi dersi içeriği ve hedefleri de ülkeye göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu nedenle her ülkenin kendi eğitim programlarına uygun olarak ders içeriği belirlenir ve öğretim yöntemleri de buna göre planlanır (Akkaya, 2023; Aykaç, 2011; Binbaşıoğlu, 2003; Tay, 2017).

Hayat bilgisi dersi, okula yeni başlayan öğrencilere toplumsal yaşama uyum ve zorluklarla başa çıkma becerilerini öğretmektedir. İnsanların sosyal varlıklar olduğunu vurgulayarak sağlıklı ilişkiler kurma, iletişim becerileri, çözüm odaklı düşünme gibi önemli konuları kapsamaktadır. Bu ders, öğrencilere hayatın farklı yönlerinde daha bilinçli ve uyumlu bireyler olma yolunda rehberlik etmektedir (şimşek, 2014). Hayat bilgisi dersi, 6-9 yaş grubundaki çocukları yaşama hazırlamaya yönelik olarak bütünsel gelişimlerini destekleyen önemli bir derstir. Bu dönemde çocuklar, yaşamı bir bütün olarak algılamaya başladıkları için ders içeriği de yaşamın farklı alanlarını bütüncül bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır (Akınoğlu, 2003). Hayat bilgisi dersi, farklı disiplinlerin bir araya geldiği

bir ders olarak görülebilir. Bu disiplinler, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak belirlenmekte, dersin kapsamını oluşturan bu disiplinler aracılığıyla çocuklar hem bilgi birikimi kazanmakta hem de yaşam becerilerini geliştirme fırsatı bulmaktadır. Hayat bilgisi dersi çocukların farklı alanlara ilgi duymalarını, kendilerini ifade etmelerini ve çevreleriyle daha sağlıklı etkileşimde bulunmalarını destekleyen bir platform sunabilir. Bu şekilde, çocuklar bütünsel ve dengeli bir gelişim süreci yaşayarak gelecekteki yaşamına daha donanımlı bir şekilde hazırlanmaktadır (Çelik, 2022; Kaya, 2018; Sönmez, 1998; Şimşek, 2014). Hayat bilgisi dersi, çocukların duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimine katkıda bulunarak onlara insan ilişkilerini anlamayı, sorumluluk almayı, çevrelerine duyarlı olmayı öğretmeyi amaçlamaktadır (Sönmez, 1998). Aynı zamanda doğa, hayvanlar, sağlık, günlük yaşam becerileri gibi farklı alanlarda da bilgi ve beceri kazandırarak geniş bir yelpazede eğitim sağlamaktadır. Bu ders, çocuklara yaşadıkları dünyayı anlamaları ve bununla birlikte daha iyi bir birey olabilmeleri için gereken temel bilgi ve yetenekleri kazandırmayı amaçlayan kapsamlı ve çok yönlü bir eğitim programı olabilmektedir (Kabapınar, 2014). İlkokul dönemindeki öğrencilere temel yaşam becerilerini kazandırmayı amaçlayan hayat bilgisi dersinde bireyin toplum içindeki yaşamına uyum sağlaması için gereken becerilere vurgu yapılmaktadır. Hayat bilgisi dersi çerçevesinde, çocukların doğal çevreyi tanınması, kendi kişisel özelliklerini ve yeteneklerini fark etmesi, ülkesini ve kültürel değerlerini anlaması, toplumsal kurallara uyması, sağlıklı yaşam konularına ilişkin bilgi ve beceriler kazanmaları hedeflenmektedir. Bu ders, çocukları hayata hazırlarken aynı zamanda genel gelişim alanlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Aladağ, 2016.; Güven ve Püsküllü, 2017).

Yapılan tanımlardan hareketle hayat bilgisi dersinin özelliklerini Tay (2017) aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Hayat bilgisi dersi, yaşamın çeşitli alanlarında gerekli bilgileri sunmayı amaçlamaktadır.
- Doğa bilimleri, toplumsal bilimler, sanat, düşünce ve değerler gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.
- Toplumsal bütünleşme (toplulaştırma) ilkesi temel alınarak tasarlanmıştır.
- Öğrencinin yaşına uygun, somut konulardan soyut kavramlara doğru ilerleyen içerikleri bulunmaktadır.
- Güncel, bilimsel ve hayatilik gibi yaşama dair ilkeler dersin temel taşlarıdır.

- Vatandaşlık eğitiminin temel adımı hayat bilgisi dersiyle atılmaktadır.
- Sosyal bilgiler ve fen bilimleri gibi derslerin temeli hayat bilgisi dersiyle oluşturulmaktadır.

Hayat bilgisi dersi, öğrencilere temel yaşam becerileri kazandırmayı amaçlayan önemli bir eğitim alanıdır. Bu dersin kapsamı yalnızca belirli kazanımlarla sınırlı olmayıp, öğretim sürecinde dikkate alınması gereken ilke ve özellikleri de içermektedir (Tay, 2017). Hayat bilgisi öğretiminin temel ilkeleri arasında yakından uzağa ve ayanilik ilkeleri öne çıkmaktadır. Bu ilkelere göre öğrenme süreci, öğrencinin yakın çevresinden başlayarak somut yaşantılar ve gerçek yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilerek yapılandırılmalıdır. Dersin temel amacı, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri durumlarla başa çıkabilmelerini sağlayacak bilgi, beceri ve tutumları kazanmalarına katkı sunmaktır. Bu doğrultuda hayat bilgisi dersi, yaşantı içinde yer alan olay ve olguları konu edinerek öğrenciyi hayata hazırlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda ders içeriğinin çocuğun çevresindeki günlük yaşam örnekleri ve deneyimleri temel alınarak oluşturulması, öğrencilerin gerçek dünya deneyimleriyle örtüşmesi ve ilgi alanlarına hitap etmesi önemli görülebilir. Ayrıca hayat bilgisi dersi, amaçlarına ulaşabilmek için yalnızca kendi sınırları içinde kalmamakta, farklı disiplinlerden yararlanarak disiplinler arası bir yapı sergilemektedir. Farklı alanlardan elde edilen bilgi ve becerilerin ders içeriğine entegre edilmesi, öğrencilere daha bütüncül ve geniş bir bakış açısı kazandırmaktadır (Aktepe ve Gündüz, 2020; Binbaşoğlu, 2003).

2.2.1. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Değerler

Değerler toplumsal ilişkileri şekillendirerek bireylerin hayatlarına anlam katmakta ve değerler eğitiminin önemin giderek artmaktadır (Uçar ve Çetinkaya 2021). Değerler eğitimi, bireylerin topluma uyum sağlamalarını, kültürel aidiyet duygusu geliştirmelerini, sosyal hayata aktif katılım göstermelerini ve toplumun kültürünü benimseyerek onunla bütünleşmelerini desteklemektedir (Şen ve Tay, 2023; Ulusoy ve Arslan, 2016). Bu yönüyle bireylerin doğru ile yanlış ayırt etmelerine yardımcı olan değerlerin kültürü yaşattığı ve toplumsal düzenin sağlamlasında kritik rol oynadığı söylenebilir. Aynı zamanda eğitimden sağlığa, hukuktan ticarete kadar birçok alanda önemli bir yer tutan değerler, bireylerin günlük yaşamında da etkili olmaktadır. Değerler, gelecek nesillerin gelişimi için gereklidir ve hem toplumlar hem de uluslar için ulusal ve uluslararası kalkınmaya, zorluklar karşısında dayanıklılığa, neşeye, mutluluğa ve barışa katkıda bulunan temel bakış açılarının

şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Bireyin davranışlarına yön verip onları etkileme niteliğine sahip değerlerin yetiştirilecek bireylere kazandırılması zorunluluk haline gelmiştir (Nalçacı, 2020). Değerler çocuğa ilk olarak aile ortamında kazandırılmaya başlamakta ve çocuğun okul döneminde bu sürece formal eğitim yoluyla devam edilmektedir (Gündüz, 2018). Çocukların sosyal çevre ve iletişim araçları aracılığıyla kazandırdıkları değerler, her zaman sağlıklı sonuçlar doğurmayabileceğinden, örgün eğitim kurumlarında değerler eğitiminin planlı, programlı ve çeşitli felsefi akımlarla, öğrenme ve ahlaki gelişim kuramlarıyla desteklenmiş güncel yaklaşımlar ve yöntemler dikkate alınarak yürütülmesi son derece önemlidir (Erbaş ve Başkurt, 2021).

Değerler eğitiminin formal yollarla gerçekleşmesinde hayat bilgisi dersinin ön plana çıkabilir. Değerler eğitimi hayat bilgisi dersiyle iç içe olan ve birlikte sürdürülmesi gereken bir eğitim olarak görülebilir. Nitekim hayat bilgisi dersinin yapısı ve işleyişi bakımından bu derste değer eğitimi gerçekleştirmenin mümkün olduğu ifade edilebilir (Erbaş ve Başkurt, 2020). Hayat bilgisi dersinin vizyonu, temel yaşam becerilerini kavramış, kendi özelliklerinin farkında olan, yaşamını sağlıklı ve güvenilir bir şekilde devam ettiren, çevresine duyarlı ve saygılı, millî beraberlik duygusuna, manevi değerlere sahip olan bireyler yetiştirmektir (MEB, 2009). Bu bağlamda hayat bilgisi dersi öğretim programında yer verilen değerlerin öğrencilerin kişisel, sosyal ve ahlaki gelişimlerini destekleyen temel unsurlar arasında yer aldığı, programın genel amaçları ve kazanımlarıyla bütünlüklük bir yapı sergilediği ifade edilebilir.

2.2.2. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Beceriler

Sosyal beceri gelişimi, bir bireyin yaşam yolculuğunun en erken adımlarında, doğumdan itibaren başlayan ve insan varoluşu boyunca devam eden bir süreç olarak tanımlanabilir. Çocukluk dönemi, öğrenmenin en kalıcı olduğu zaman dilimidir ve bu nedenle sosyal beceri eğitimi için en uygun dönem olarak görülmektedir. Bu süreçte aile, okul ve çevre gibi faktörler büyük önem taşır. Çocuklar sosyal becerilerin büyük bir kısmını bu dönemde edinirler. Bu nedenle çocukluk dönemi iyi değerlendirilerek gerekli sosyal becerilerin kazandırılması büyük bir önem taşımaktadır. Samancı ve Uçan (2017), tarafından belirtilen bu durum, çocukların bu dönemde edindikleri sosyal becerilerin, yaşamlarının ilerleyen aşamalarında nasıl etkili bir rol oynayacağını ortaya koymaktadır. Çocukların sosyal beceriler kazanması, onların toplum içinde daha sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini sağlar. Bu beceriler, çocukların kendine güvenini artırır, stresle başa çıkma yeteneklerini geliştirir ve genel olarak yaşam kalitelerini yükseltir. Dolayısıyla, çocukların

sosyal beceriler kazanması, onların hem bireysel gelişimleri hem de toplumsal uyumları açısından büyük önem taşımaktadır. Sosyal beceriler, çocuğun gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal becerileri eksik olan çocuklar, karşılaştıkları sorunları çözmede daha az seçeneğe sahip oldukları için istenmeyen davranışlara yönelebilmektedir. Buna karşın, yeterli sosyal becerilere sahip çocuklar, sosyal hayattaki zorluklarını aşmak için daha fazla alternatif bulabilmekte ve bu durum, onların sosyal ilişkilerinde, özel yaşamlarında ve mesleki alanlarda daha başarılı ve mutlu olmalarına katkıda bulunmaktadır (Samancı, 2016; Yiğit ve Yılmaz, 2011).

Güneş (2012), Karaca ve Ocak (2011) ile Gömleksiz ve Kan (2010), öğrenme-öğretme sürecinde becerilerin geliştirilmesi ve bunların hayata aktarılması gerekliliğini vurgulayarak bilgi ve becerinin teorik bir çerçevede kalması, öğrencilerin günlük yaşantılarında uygulayabilecekleri bir şekilde öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Eğitimde öğrencilerin sadece bilgi edinmesi değil, edindikleri bilgiyi problem çözme, görev tamamlama gibi pratik becerilerle birleştirmesi gerekmektedir. Böylece öğrenme süreci, bireylerin yaşamlarına aktarabilecekleri gerçek beceriler geliştirme amacına hizmet eder. Beceriler, gelişimsel bir süreç içinde şekillenir ve bireyin uygulama aşamasına geçmesi için sürekli geri bildirim alması gerekir. Bu geri bildirimin önemi, öğrenilen bilgilerin bireyin zihinsel yapısına ve bedensel olgunluğuna uygun bir şekilde yapılandırılması gerekliliğinde kaynaklanmaktadır (Topaloğlu, 2023). Bu doğrultuda, öğrenilen bilgi ve becerilerin günlük yaşamla ilişkilendirilerek uygulanmasına olanak tanıyan dersler eğitim sürecinde özel bir önem kazanmaktadır. Özellikle öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun, somut yaşantılara dayalı öğrenme fırsatları sunan hayat bilgisi dersi, beceri eğitiminin sistemli ve etkili biçimde gerçekleştirilebileceği temel derslerden biri olarak öne çıkabilir. Hayat bilgisi dersinde yürütülen beceri eğitimi, öğrencilerin edindikleri kazanımları gerçek yaşam durumlarına aktarabilmelerini destekleyebilir. Hayat bilgisi dersi, yaşamla ilgili konuları sistemli bir şekilde ele almanın yanı sıra, yaşam becerilerinin geliştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Erken yaşlarda beceri kazanmanın önemi özellikle vurgulanmakta ve öğrencilerin eğitimlerinin ilk yıllarında edindikleri bu dersin, bu açıdan büyük bir değer taşıdığı belirtilmektedir (Aşkan, 2022; Baysal, 2015). Hayat bilgisi dersinin çocuğun topluma uyumunu kolaylaştıran ve yaşamın içinden bir ders olmasından dolayı, onların günlük yaşamlarında karşılaştıkları olumsuz duygularla ve stresle başa çıkmalarını sağlayacak beceriler kazanmaları bu ders kapsamında oldukça önemlidir (Özkan Elgün ve Uysal, 2022).

2.2.3. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Eğilimler

Facione'e (2015) göre, çocukların içinde bulundukları durumu anlamlandırabilmeleri ve geleceklerini amaçlı ve bilinçli bir şekilde yapılandırabilmeleri için yalnızca bilgi ve beceri edinmeleri yeterli değildir, bu sürecin etkili biçimde gerçekleşebilmesi, aynı zamanda düşünmeye yönelik eğilimlerin ve bilişsel yetkinliklerin geliştirilmesine de bağlıdır. Eğilim; bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme; meyil, temayül olarak tanımlanabilir (TDK, 2023). Beceri ile eğilim arasında doğrudan ve tamamlayıcı bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin etkili ve nitelikli düşünme süreçleri geliştirmesinde, sahip olduğu bilişsel becerilerden çok bu yetenekleri kullanmaya yönelik geliştirdiği eğilimlerle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, bireyi iyi düşünebilen bir birey haline getiren temel unsur, eleştirel düşünme becerisine sahip olması değil, eleştirel düşünmeye yönelik süreklilik gösteren bir eğilim geliştirmiş olmasıdır ve bu durum düşünme niteliğini doğrudan etkilemektedir (Yeşilyurt, 2021). Facione, Facione ve Giancarlo'ya (2000) göre eleştirel düşünme eğilimleri; meraklılık, sağduyulu olma, doğruyu arama, akıl yürütmeye kendine güven, açık görüşlülük, analitik ve sistematiklik boyutlarından oluşmaktadır. Bu çerçevede alan yazınında yaygın biçimde kullanılan California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği'nde ise eleştirel düşünme eğilimleri; doğruyu arama, meraklılık, analitik, açık fikirlilik, kendine güven, sistematik ve olgunluk olmak üzere yedi temel boyut altında ele alınmaktadır (Kökdemir, 2003). Bu bağlamda, düşünme becerilerinin etkili biçimde kullanılabilmesi için gerekli olan eğilimlerin, erken yaşlardan itibaren sistemli bir şekilde geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Öğrencilerin merak eden, sorgulayan, açık fikirli ve akıl yürütme süreçlerine güven duyan bireyler olarak yetiştirilmesinde, günlük yaşamla doğrudan ilişki kuran derslerin işlevi belirleyicidir. Özellikle hayat bilgisi dersi, içeriği ve öğrenme alanları itibarıyla öğrencilerin eleştirel düşünmeye yönelik eğilimlerini destekleyebilecek nitelikte yapılandırılmıştır. Bu ders aracılığıyla öğrencilerin meraklı olma, doğruyu arama, sistemli düşünme ve açık görüşlülük gibi eğilimleri gerçek yaşam durumları üzerinden geliştirmeleri mümkün olmaktadır. Bu nedenle hayat bilgisi dersi öğretim programında eğilimler, öğrencilerin bilişsel becerilerini etkili biçimde kullanmalarını sağlayan temel bir boyut olarak ele alınmakta; programın amaçları, kazanımları ve öğrenme süreçleriyle bütünleşik bir şekilde yapılandırılmaktadır.

2.2.4. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Okuryazarlıklar

Okuma yazma becerisi, bireyin yalnızca dilsel yeterlilik kazanmasını değil, yaşadığı çevreyi anlamlandırmasını, toplumsal olayları sorgulamasını ve günlük yaşamını düzenlemesini de mümkün kılmaktadır. Okuma yazma yoluyla birey; sorumluluk alma, planlama, çevreye uyum sağlama ve toplumsal rollerini fark etme becerileri geliştirmekte; özellikle dezavantajlı gruplar açısından güçlendirici bir işlev üstlenmektedir. Bu yönüyle hayat bilgisi dersinin temel amaçlarıyla örtüşerek bireyin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama etkin katılımını desteklemektedir. Okuryazarlık, güncel kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde bireysel bir dil becerisinden ziyade, toplumsal yapı içinde anlam kazanan çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda okuryazarlık, bireyin akademik yaşantısını destekleyen işlevsel bir araç olmanın ötesinde, yaşam boyu öğrenmenin temel bileşenlerinden biri olarak konumlandırılmaktadır (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2022; Tok ve Canatar, 2023). Çocukların formal eğitim süreci başlamadan önce dahi içinde bulundukları toplumun okuryazarlık pratikleriyle etkileşim içinde olmaları, okuryazarlığın sosyal, ekonomik ve teknolojik bağlamlarla bütünleşik bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır (Kress, 2003). Bu bağlamda okuryazarlık becerileri, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşimi düzenleyen, anlam oluşturma süreçlerini yönlendiren ve toplumsal katılımını güçlendiren kuramsal bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim sisteminin temel amaçlarından biri, okuryazarlık becerilerini etkin kullanabilen yetkin bireyler yetiştirmek şeklinde belirtilebilir. Bu doğrultuda, öğrencilere okuryazarlık becerilerinin kazandırılması ve çok yönlü düşünebilen bireylerin yetiştirilmesi sürecinde ders öğretim programları belirleyici bir rol üstlenmektedir. Alan yazınında yer alan çalışmalar, okuryazarlık becerilerinin toplumların eğitim politikaları içerisinde merkezi bir kavram olarak ele alındığını ve eğitim sisteminde bilinçli, planlı ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Altun ve Bangir-Alpan, 2021; Aşçı, 2009; Önal 2010). Bununla birlikte, söz konusu okuryazarlık becerilerinin eğitim programlarına nasıl entegre edileceğine ilişkin alan yazınında farklı kuramsal ve uygulamaya dönük bakış açılarının bulunduğu da dikkat çekmektedir (Coiro, 2021; Pangrazio vd., 2020). Okuryazarlık kavramının kapsamının gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni okuryazarlık türlerinin, alan yazınında giderek artan bir ilgiyle ele alındığı ve bu konuda çok sayıda çalışmanın gerçekleştirildiği de görülmektedir (Brunett ve Merchant, 2018; Kellner, 2001; Maya ve Suseno, 2022; Mete, 2020; Sur, 2022). Hayat bilgisi dersi öğretim

programında okuryazarlıklar, öğrencilerin yaşam boyu öğrenme becerilerini geliştirmeyi ve farklı yaşam durumlarında bilgiyi etkili biçimde kullanmalarını sağlamayı amaçlayan temel bileşenler arasında yer almaktadır.

2.2.5. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kavramlar

Kavramlar, bireylerin dünyayı anlamlandırmalarında önemli rol oynar. Tokcan (2015), kavram tanımları ve açıklamalarının, bireyleri, nesneleri ve düşünceleri belirleme ve sınıflandırma üzerine kurulu olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda kavramların, insanların gruplandırılmış düşüncelerini ve süreçlerini farklı kategoriler ile ayırt etmesine ve kategoriler arasında bağlantılar kurmasına olanak tanıdığını ifade eder. Bu açıklamalar, kavramların bireylerin bilişsel yapılarında nasıl işlediğini göstermekte ve kavramların dünyayı daha anlaşılır hale getirmede nasıl önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Kavramlar, soyut düşünceleri somut hale getirerek bireylerin hem günlük yaşamlarını hem de akademik süreçlerini organize etmelerine yardımcı olmaktadır.

Kavramlar, bireylerin hayatlarındaki olayları ve deneyimleri yorumlamalarını sağlayan soyut düşünceler olarak tanımlanabilir. Bireylerin kavramlara verdikleri anlamlar; kültürel, sosyal ve psikolojik birçok etkene bağlı olarak şekillendiği için, kavram öğretiminde bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır (Gök ve Dokumacı, 2021). Bireylerin doğumdan itibaren başlayan ve yaşam boyu süren kavram öğrenme, öğrenmeyi kolaylaştıran en etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Okullarda kavram öğretimi, planlı ve sistematik bir yaklaşımla yürütülmekte olup öğrencilerin bilişsel gelişimlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Kavram öğretimi, hayat bilgisi dersinde merkezi bir öneme sahiptir. Bu süreç, bireylerin çevrelerini anlamlandırmalarına ve bilgi yapılarını inşa etmelerine olanak tanımaktadır (Aktepe vd., 2017). Kavram öğretiminde kullanılan model ve stratejiler, sunum sırasına göre tümevarım ve tümdengelim yaklaşımları olarak ikiye ayrılır. Bu yaklaşımlar, kavram öğretiminin yanı sıra farklı yeterliklerin kazandırılmasına da önem verir. Ancak geleneksel öğretim yöntemleriyle bu hedeflere ulaşmak genellikle zor olmaktadır (Akarsu ve Geçit, 2020; Karışan ve Memişoğlu, 2022).

2.3. TÜRK DEVLETLERİ

Sovyetler Birliği'nin çöküşü 1980'lerin ortalarından başlayarak 1991 yılında birliğin dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Türk cumhuriyetleri bağımsızlık kazanmış ve resmî olarak bağımsız devletler haline gelmiştir. Aynı zamanda SSCB içindeki daha küçük Türk toplulukları da bu süreçte daha özgürce

kendilerini ifade etmeye başlamıştır. Adriyatik Denizi'nden Çin Seddi'ne kadar coğrafi alanda yaşayan Türklerin oluşturduğu “Türk Dünyası” kavramı da bu dönemde önem kazanmıştır. Türk Dünyası kavramı 20. ve 21. yüzyıllarda adı geçen bu bölgede yaşayan tüm Türk halkları için kullanılan coğrafi ve kültürel bir terimdir (Alım, 2009). Türkiye Cumhuriyeti bu gelişmeleri başından beri yakından izlemiş; Türk cumhuriyetleri ve akraba toplulukları ile sıcak ilişkiler kurmaya ve onlara mümkün olan her şekilde yardımcı olmaya gayret etmiştir. Bu amaçla Türk dünyası ile ilişkilerin sürdürülmesi için yeni kurumlar oluşturulmuş, ayrıca bu devletlerle ilişkilerden sorumlu yeni birimler kurulmuştur (Özkan, 2004). Bu dönemde Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki eğitim ve kültürel ilişkilere özel vurgu yapılmıştır (Turan, 2014).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanmasının ardından, bu ülkeler hızla değişim ve yenilik sürecine girmişlerdir. Eğitim, bu ülkelerin küreselleşen dünyaya entegre olma ve sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişme yolunda önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu amaçla, eğitim uygulamalarında deneyimleri paylaşmak ve iş birliği yapmak gerekmiştir. Günümüzde Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, KKTC, Azerbaycan ve Kırgızistan olmak üzere yedi bağımsız Türk devleti mevcuttur. Bu ülkeler, kültürel kökleri ve tarihsel bağlarıyla birbirlerine sıkı bir şekilde bağlı olup dil, tarih ve gelenek açısından zengin bir ortak mirası paylaşmaktadır. Son yıllarda bu devletler, ortak eğitim programları ve kapsamlı iş birlikleri aracılığıyla birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmeyi hedeflemektedir (Girgin, 2021). Eğitim alanında yapılan çalışmalar, genç nesillere ortak bir kimlik kazandırır ve gelecek nesiller arasında dayanışmayı pekiştirir. Bu girişimler, Türk devletleri arasındaki kardeşlik ve iş birliğini daha da ileri taşıma potansiyeline sahiptir.

2.3.1. Türkiye Eğitim Sistemi Yapısı

Türkiye eğitim sistemi incelenmiş ve öğrenci sınıf seviyeleri, öğretim kademeleri ile öğrenci yaşlarına ilişkin bilgiler Tablo 2.1'de şematik olarak sunulmuştur.

Tablo 2.1. Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

Türkiye Eğitim Sistemi		
Sınıf Seviyesi	Kademeler	Öğrenci Yaşı
0	Okul Öncesi Eğitim	0-5
1	İlkokul	6
2		7
3		8
4		9
5	Ortaokul	10
6		11
7		12
8		13
9	Lise	14
10		15
11		16
12		17
Yükseköğretim (Yüksekokul)		18 ve Üstü

Türkiye’de eğitim sistemi Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altındadır ve denetimi, düzenlemesi ve değerlendirilmesi bu bakanlık tarafından yürütülmekte ve haftada 5 gün, her bir ders saati ise genellikle 40 dakika olarak planlanmaktadır. Türkiye’de zorunlu eğitim toplamda 12 yıl olarak belirlenmiştir. Bu 12 yıl, ilkokul, ortaokul ve lise olmak üzere üç kademede gerçekleşmektedir (MEB, 2012).

İlkokul (1.kademe): 4 yıl sürer ve öğrencilerin 1. sınıftan 4. sınıfa kadar olan öğrenim yıllarını kapsar. Ortaokul (2. kademe): Öğrenciler 5.sınıftan 8. sınıfa kadar olan öğrenim yıllarını 4 yıl süren bu aşamada tamamlarlar. Lise (3.kademe): 4 yıl süren üçüncü kademeyi temsil eder. Bu aşama, öğrencilerin 9.sınıftan 12.sınıfa kadar olan öğrenim yıllarını içerir. Lise eğitimi, genellikle öğrencilerin belirli bir alanda uzmanlaşmalarına olanak tanıyan bir seçmeli ders sistemiyle birlikte gelmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye genelindeki okulların ve eğitim kurumlarının yönetiminden, müfredatın belirlenmesine, öğretmenlerin atanmasından eğitim politikalarının oluşturulmasına kadar birçok konuda yetkilidir (MEB. 2012). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın düzenlemeleriyle 1-5. sınıfların öğretim programları yeniden yapılandırılmıştır. Bu değişiklik, davranışçı yaklaşımdan ziyade bilişsel ve yapılandırmacı bir yaklaşımı ve sarmal ilkesine odaklanmaktadır. İlkokuldaki dersler, ezbercilikten uzak, eğlenceli, hayatın içinden ve kullanışlı bir şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca, program sekiz yıllık kesintisiz eğitime uygun hale getirilmiştir. Orta öğretimdeki yeniden yapılandırılmada, genel, mesleki ve teknik liselerin eğitim süresi 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli

olarak 9.sınıftan başlayarak 4 yıla çıkarılmıştır. Ayrıca, hazırlık sınıfı bulunan liselerin öğrenim süreleri de 4 yıla göre yeniden düzenlenmiştir. İlköğretim okul ve kurumlarının eğitim ve öğretim programları Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. İlkokul kurumlarında haftalık ders saati toplam 30 saattir. Hayat bilgisi dersi son değişikliklerle ilkokulun ilk üç sınıfında, bir ve ikinci sınıflarda dörder saat, üçüncü sınıfta üç saat olarak okutulmaya devam etmektedir.

2.3.2. Azerbaycan Eğitim Sistemi Yapısı

Bağımsızlığını kazanmasının ardından Azerbaycan eğitim sistemi, Sovyet modelinden uzaklaşarak kendi ulusal kimliğini yansıtan ve uluslararası standartlara uyum sağlamayı hedefleyen bir dönüşüm sürecine girmiştir (World Bank, 2004). Eğitim yapısı yeniden düzenlenmiş ve zorunlu eğitim süresi uzatılmıştır. Mevcut yapı genellikle okul öncesi eğitim, genel ortaöğretim (ilköğretim, genel ortaöğretim, tam ortaöğretim olarak üç kademe), mesleki eğitim ve yükseköğretimden oluşmaktadır. 2020-2021 eğitim öğretim yılı itibarıyla zorunlu genel ortaöğretim süresi 11 yıldır (Azerbaycan Eğitim Bakanlığı) (Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi), [AETN], 2019).

Tablo 2.2. Azerbaycan Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

Azerbaycan Eğitim Sistemi			
Eğitim kademesi	Süre	Yaş Aralığı	Temel Özellikler
Okul Öncesi Eğitim	Süre değişir	3-5 yaş	Temel gelişim becerileri, dil ve motor becerilerin desteklenmesi
İlköğretim	4 yıl	6-9 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ilk aşaması. Temel okuma, yazma, matematik becerileri ve temel konular
Genel Ortaöğretim	5 yıl	10-14 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ikinci aşaması. Genişletilmiş müfredat, farklı disiplinler
Tam Ortaöğretim	2 yıl	15-16 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin son aşaması. Üniversiteye hazırlık veya mesleki eğitime yönelme
Mesleki Eğitim	Süre değişir	15+ yaş	Tam ortaöğretim sonrası veya genel ortaöğretim sonrası. Belirli meslek dallarına yönelik pratik eğitim
Yükseköğretim	Genellikle 4 yıl	17/18+ yaş	Üniversiteler, akademiler, enstitüler. Lisans, yüksek lisans ve doktora programları
Lisansüstü eğitim	Süre değişir	Yükseköğretim sonrası	Yüksek lisans ve doktora programları. Akademik ve araştırma odaklı

Azerbaycan dili ve edebiyatı müfredatta merkezi bir konuma gelmiştir. Aynı zamanda küresel eğilimlere uyum sağlamak amacıyla yabancı dil (özellikle İngilizce) eğitimi güçlendirilmiş ve bilgi teknolojileri gibi yeni alanlar müfredatı dahil edilmiştir. Öğrenci merkezli yaklaşımlar ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi

hedeflenmektedir. Müfredat reformları uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde yürütülmektedir (Kerimova, 2017).

Azerbaycan eğitim sistemi, öğrencileri bilgili, donanımlı ve uzman bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlayan modern ve gelişmekte olan bir sistemdir. Azerbaycan eğitim sistemi, demokratik, laik ve kapsayıcı bir yaklaşımla tüm vatandaşlara kaliteli eğitim imkânı sunmayı ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunacak donanımlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenen bu sistem, örgün eğitim, özel eğitim, yaygın eğitim şeklinde üç ana eğitim türüne ayrılmaktadır. Her birinin kendine özgü işlevleri ve hedefleri olan bu eğitim türleri, ülkenin eğitim politikasının temelini oluşturmaktadır. Azerbaycan'da eğitim sistemi kademeli bir yapıdadır ve 6 aşamadan oluşmaktadır. Kademelerin eğitim süresi şu şekildedir (AETN, 2019).

Okul Öncesi Eğitim: Bu kademe 3 ila 5 yaş arası çocukları kapsar. Anaokulu ve kreşlerde verilen eğitimde çocukların sosyal, duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimi desteklenir.

İlkokul Eğitimi: Bu kademe 6 ila 9 yaş arası çocukları kapsar. İlkokulda öğrencilere temel okuma yazma, matematik, fen ve sosyal bilimler gibi dersler verilir.

Genel Ortaöğretim: Bu kademe 10 ila 14 yaş arası çocukları kapsar. Genel ortaöğretim, ilkokuldaki temel derslerin yanı sıra, yabancı dil, sanat ve müzik gibi dersler de verilir.

Tam Ortaöğretim: Bu kademe 15 ila 16 yaş arası çocukları kapsar. Lise olarak da bilinir. Tam Ortaöğretimde öğrenciler seçtikleri alanda yoğunlaşma imkânı bulurlar.

Mesleki Eğitim: Bu kademe 15 yaş ve üzeri öğrencileri kapsar. Mesleki eğitimde öğrencilere belirli bir meslek için gerekli beceriler kazandırılır.

Yükseköğretim: Bu kademe lise mezunları kapsar. Üniversitelerde ve akademilerde 4 yıllık lisans, 2 yıllık yüksek lisans ve doktora programları sunulmaktadır (AETN, 2019).

Aliyeva'ya (2013) göre, Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1991-2011 yılları arasında eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması süreci hem siyasi bağımsızlığın gereklerine uygun bir milli kimlik inşasını hedeflemiş hem de uluslararası eğitim normlarına uyum sağlama yönünde stratejik adımlar atmıştır. Bu dönemde, özellikle 1992-2009 yıllarında kabul edilen eğitim yasaları, Azerbaycan'ın eğitim politikalarının yönünü belirleyen temel belgeler olmuş; pedagojik programların güncellenmesi, çok

kademeli yapının kurulması, öğretmen eğitiminin modernleştirilmesi ve yükseköğretimde Bolonya sürecine entegrasyon gibi önemli dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Okutan (1996), Azerbaycan eğitim sisteminin Sovyetler Birliği sonrası dönemde yaşadığı dönüşümü; ulusal kimlik temelli eğitim politikalarının geliştirilmesini, öğretmen yetiştirme ve eğitim yönetiminde yapılan reformları detaylı şekilde incelemiş ve sistemin uluslararası standartlara entegrasyon çabalarını kapsamlı biçimde analiz etmiştir.

2.3.3. Türkmenistan Eğitim Sistemi Yapısı

Türkmenistan'ın bağımsızlık sonrası yılları, Başkan Niyazov'un liderliğinde yeni bir devlet inşası süreci olarak şekillenmiştir. Niyazov'un, devletin ulusun refahı için tam sorumluluk alması gerektiği inancı, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamının tamamen kontrol altına alınmasına yol açmıştır (Horak, 2005). Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gorbaçov'un reformlarından ilham alarak 24 Mayıs 1990'da "Dil Hakkında" yasayı kabul etmiş ve Türkmenceyi resmi dil ilan ederek Rusçanın resmi statüsünü kaldırmıştır (Clement, 2008). 1993 yılında Başkan Niyazov, eğitim süresini on yıldan dokuz yıla düşüren "Bilim" eğitim reformunu başlattı. Türkmen alfabesi Kiril'den Latin alfabesine geçirildi ve üç dilli politika (Türkmence, İngilizce ve Rusça) tanıtıldı (Education in Turkmenistan, 2004). Bu reformlar, pedagojik normlara aykırı ve kötü yönetilmiş olup, eğitim kalitesinde düşüslere neden olmuştur. Yabancı diller, spor, sanat, fizik ve kimya gibi derslerin saatler azaltılmış, yerine Niyazov'un tarih, felsefe, ulusal folklor ve anılardan oluşan "Ruhnama" adlı eseri müfredata eklenmiştir. Bu değişiklikler, siyasi gücü koruma amacı güden stratejiler olarak değerlendirilmiştir (Clement ve Katayeva, 2018; Dzardanova, 2014). Niyazov döneminde Türkmenistan'da eğitim müfredatında yapılan reformlar oldukça radikaldi. İlkokuldan üniversiteye kadar tüm seviyelerde, müfredatın merkezinde Niyazov'un tarih, felsefe ve ideolojiyi birleştiren iki ciltlik eseri Ruhnama yer aldı. Bu eser Türkmenlere ahlaki, manevi ve siyasi rehberlik sağlamak amacıyla yazılmıştı. Ruhnama, tarih, sosyal bilgiler, felsefe, coğrafya gibi derslerin yerini tamamen veya kısmen aldı. Öğrenciler Ruhnama'dan pasajlar ezberleyip, bu metin üzerine makaleler yazdılar ve yaşamlarını Ruhnama'nın ahlaki yönergelerine göre şekillendirdiler. Ancak, bu reformlar, Niyazov'un kişilik kültü ile birleştiğinde, öğrenme sürecini ciddi şekilde sınırladı ve eğitim kalitesinde düşüslere neden oldu. Öğrenciler, sık sık kamu festivallerine katılmak, okul çalışmalarında başkanını övmek ve onun yazıları üzerine sınavlara girmek zorunda kaldılar. Niyazov bu dönemi "Altın Çağ" ve öğrencileri "Altın Nesil" olarak adlandırırken, yerel öğretmenler bu öğrencileri "Kayıp Nesil" olarak nitelendirdi (Ahn ve Jensen, 2016; Clement,

2004). Bağımsızlık dönemi boyunca eğitim reformlarının süreci ve doğası hakkında tarihsel bir bakış ve karşılaştırmalı analiz sunulmaktadır. Bu analiz, Niyazov'un reformlarının siyasi gerekçelerle, Berdimuhamedov'un reformlarının ise ekonomik gerekçelerle motive edildiğini ortaya koymaktadır (Dzardanova, 2014).

Tablo 2.3. Türkmenistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

Türkmenistan Eğitim Sistemi		
Sınıf Seviyesi	Kademeler	Öğrenci Yaşı
-	Kreş	0-3
-	Okul Öncesi Eğitim	3-5
1	İlkokul	6
2		7
3		8
4		9
5	Genel Ortaöğretim	10
6		11
7		12
8		13
9		14
10		15
11	Tam Orta Öğretim	16
12		17
	Temel Mesleki Eğitim	17-18
	Yükseköğretim	18 ve Üstü
	Lisansüstü Eğitim	

Türkmenistan eğitim sistemi yapısını incelediğimizde eğitim kademesi 4+6+2 olarak tasarlanmış olup, ilkokul 1. sınıftan 4. sınıfa kadar, ortaokul 5. sınıftan 10. sınıfa kadar ve lise kademesi 11. ve 12. sınıfı kapsamaktadır. Türkmenistan'da bilim standartlarını düzenlemek ve onaylamak Türkmenistan Bakanlar Kurulu tarafından yapılmaktadır. Türkmenistan'da ilkokul 4, ortaokul 6, genel ve mesleki teknik ortaöğretim 2 yıl olmak üzere 12 yıl zorunlu eğitim göstermektedir. Türkmenistan'da tüm kademeler aynı bina altında haftada 6 gün (Pazar hariç) ve 1 ders saati 45 dakika şeklinde eğitim faaliyeti göstermektedir (Türkmenistan Eğitim Bakanlığı (Türkmenistan Bilim Ministirliği) [TBM], 2021).

2.3.4. Özbekistan Eğitim Sistemi Yapısı

Özbekistan'da yükseköğrenim yaygın olup okuma yazma sorunu çözüme kavuşturulmuştur. İlköğretim başlangıçta 5 yıl iken, yapılan düzenlemelerle önce 7 yıla ardından 8 yıla çıkarılmış; orta öğretim ise 11 yıl olarak belirlenmiştir. Geçmişte, ilkokul ve ortaokul seviyelerinde Özbek Türkçesi, yükseköğretimde ise Rusça eğitim dili olarak kullanılmıştır. 1977'den itibaren resmi dil statüsüne kavuşan Özbek Türkçesi, bağımsızlık

sonrası dönemde daha da güçlenmiş ve önem kazanmıştır (Açık, 2018).

Bağımsızlığın ardından Özbekistan, eğitim sistemini ulusal egemenliğe ve piyasa ekonomisi koşullarına uygun hale getirmek amacıyla reformlara başlamıştır. Eğitim yapısı yeniden düzenlenmiş ve zorunlu eğitim süresi uzatılmıştır (Ministry of Public Education of the Republic Uzbekistan, 2025; World Bank, 2019). Mevcut yapı genellikle okul öncesi eğitim, genel ortaöğretim (ilköğretim, genel ortaöğretim, tam ortaöğretim olarak 3 kademe) mesleki eğitim ve yükseköğretimden oluşmaktadır. Zorunlu genel ortaöğretim süresi 11 yıldır (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund) [UNICEF], 2020). Eğitim sistemi, Özbekistan Cumhuriyeti Halk Eğitimi Bakanlığı ve Yüksek ve Orta Özel Eğitim Bakanlığı gibi ilgili bakanlıklar tarafından merkezi olarak yönetilmektedir. Bakanlıklar eğitim politikalarının belirlenmesi, müfredatın geliştirilmesi, finansman ve denetimden sorumludur. Yükseköğretim kurumları üzerinde devletin kontrolü devam etmekle birlikte, özerkliği artırmaya yönelik girişimler bulunmaktadır (KC EBB, 2018 Ministry of Higher Education of the Republic of Uzbekistan, 2025). Bağımsızlık sonrası dönemde müfredat, Özbekistan'ın ulusal değerleri, tarihi ve kültürel mirasına daha fazla vurgu yapacak şekilde revize edilmiştir (World Bank, 2019). Özbek dili, müfredatı merkezî bir konuma gelmiştir. Aynı zamanda, uluslararası standartlara uyum sağlamak ve küresel dünyaya entegre olmak amacıyla yabancı dil (özellikle İngilizce) eğitimi güçlendirilmiş ve bilgi teknolojileri gibi modern konular müfredata dahil edilmiştir. Öğrenci merkezli yaklaşımların ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Mamirova, 2016).

Tablo 2.4. Özbekistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

Özbekistan Eğitim Sistemi			
Eğitim Kademesi	Süre	Yaş Aralığı	Temel Özellikler
Kreş	1-2 yıl	2-3 yaş	Oyun, beslenme, temel sosyal beceri kazanımı hedeflenir.
Okul Öncesi Eğitim	3 yıl	3-6 yaş	6 yaşındaki çocuklar için hazırlık sınıfı teşvik edilir.
İlköğretim	4 yıl	6/7-10/11 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ilk aşaması. Temel okuryazarlık, matematik, çevre, vatandaşlık ve sosyal yaşam bilgisi eğitimi verilir.
Temel Ortaöğretim	5 yıl	11-15 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ikinci aşaması. Fen, matematik, tarih, dil, teknoloji gibi daha sistemli disiplinlerle tanışılır. 9.sınıf sonunda yönlendirme yapılır.
Üst Ortaöğretim	2-3 yıl	16-18 yaş	Akademik liseler. Seçmeli ama yaygın genel ortaöğretimin son aşaması. Üniversiteye hazırlık odaklıdır. Seçmeli dersler ve yabancı dil yoğunluğu fazladır. Mesleki Kolejler. Teknik veya sanat ağırlıklı bölümler sunar.
Yükseköğretim	Genellikle 4 yıl	17/18+ yaş	Üniversiteler, akademiler, enstitüler. Lisans, yüksek lisans ve doktora programları

Devletin ideolojik ilkeleri doğrultusunda öğrencilerin fiziksel ve zihinsel açıdan gelişimlerini hedefleyen Özbekistan Cumhuriyeti'ndeki 9 yıllık zorunlu eğitim süreci, aynı zamanda bireylerin teknoloji okuryazarlığını artırmayı ve bilgiyi eleştirel biçimde değerlendirme yetilerini desteklemeyi amaçlamaktadır (Eyüboğlu, 2017). Örgün eğitim sistemi okul öncesinden lisansüstüne kadar çok kademeli bir yapıya sahip olup, sanat eğitimi dahil olmak üzere çeşitli alanları kapsamaktadır (Eyüboğlu, 2017). Bu kapsamda ortaöğretim, hem ilköğretimle bütünleşik ve ücretsiz yapısıyla hem de öğrencilerin bilişsel, sosyal ve mesleki gelişimlerini destekleyen işleviyle dikkat çekmektedir (Gül, 2019).

İlkokul düzeyindeki eğitim, öğrencilere etkili iletişim, kişisel bakım, sağlıklı yaşam alışkanlıkları ve toplumsal kurallara dair temel kazanımlar sunmayı hedefler. Müfredat yapısı esnek olup, ders materyalleri ve okul araç- gereçleri ücretsiz olarak temin edilmektedir (Rahimova ve Safarov, 2016).

İlkokulu tamamlayan öğrenciler, aynı kurum bünyesinde eğitimlerine devam ederek akademik liseler ya da mesleki kolejlerde ücretsiz ortaöğretim alma imkanına sahiptir. Bu sürecin sonunda genel ortaöğretim diploması almaya hak kazanmaktadır (Edunews, 2019; Gül, 2019).

2.3.5. Kazakistan Eğitim Sistemi Yapısı

Kaplankıran'a (2017) göre, Kazakistan'ın eğitim sistemi tarihsel olarak Rusya'nın o dönemdeki adıyla Sovyetler Birliği'nin etkisi altında şekillenmiş, bu süreçte eğitim kurumları ideolojik asimilasyonun aracı olarak kullanılmıştır. Ancak bağımsızlıktan sonra eğitim sisteminde köklü değişikliklere gidilerek, milli kimliği güçlendirmeye yönelik reformlar hayata geçirilmiştir.

Kazakistan'da son yıllarda yürütülen eğitim reformları, somut sonuçlar vermeye başlamıştır. Ulusal eğitim sisteminin yeni modeli oluşturulmuş, eğitim standartları uluslararası düzeye çıkarılmış, dijitalleşme süreci hızla ilerlemiştir. Okul çağındaki çocukların eğitime erişimi artırılırken, ders kitaplarının temini ve özel eğitim sektörünün gelişimi için gerekli koşullar sağlanmıştır. Bununla birlikte, küreselleşme süreciyle birlikte etno kültürel alanda yerleşme eğilimleri de güç kazanmıştır. Bireylerin etnik kimliklerine, dillerine ve kültürel miraslarına ilgisi artmakta; bu durum, çok uluslu bir toplum yapısına sahip olan Kazakistan'da toplumsal düzeyde daha belirgin biçimde hissedilmektedir (Nurtazina, 2004).

Tablo 2.5. Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

Kazakistan Eğitim Sistemi			
Eğitim Kademesi	Süre	Yaş Aralığı	Temel Özellikler
Okul Öncesi Eğitim	Değişken	1-6 yaş	6 yaşındaki çocuklar için hazırlık sınıfı teşvik edilir.
İlköğretim	4 yıl	7-10 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ilk aşaması. Temel okuryazarlık, matematik, çevre, vatandaşlık ve sosyal yaşam bilgisi eğitimi verilir.
Temel Ortaöğretim	5 yıl	11-15 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ikinci aşaması. Fen, matematik, tarih, dil, teknoloji gibi daha sistemli disiplinlerle tanışılır. 9.sınıf sonunda dönem sonu sınavına girmek gereklidir, yönlendirme yapılır.
Genel Tam Ortaöğretim	2-3 yıl	16-18 yaş	Lise 10-11-12. sınıflar. Mevcut okullar, kolejler, liseler ve mesleki liseler. Teknik ve mesleki okullar için 9.sınıf sertifikası ve kolej giriş sınavı gereklidir.
Mesleki Teknik Eğitim	2-3 yıl	Değişken	Mesleki ve teknik eğitim
Yükseköğretim	Genellikle 4 yıl	17/18+ yaş	Üniversiteler
Lisansüstü Eğitim	Genellikle 2 yıl	-	Akademiler, enstitüler, yüksek lisans programları
	Genellikle 3-5 yıl	-	Üniversiteler, akademiler, Eğitim ve araştırma enstitüleri. Doktora programları

Kazakistan Cumhuriyeti'nde eğitimin temel amacı, bireylerin bilimsel ve pratik becerilere dayalı, topluma katkı sağlayacak mesleki yeterlilik kazanmaları sağlamaktır. Eğitim süreci, insan haklarına saygılı, devlet yapısına bağlı ve sağlıklı bireyler yetiştirmeyi hedefler. Resmî dili Kazakça olup, eğitim Kazakça ve Rusça dillerinde yürütülmekte; İngilizce ve Almanca ise yabancı dil olarak öğretilmektedir (Dosbolov, 2019; Kınacı, 2010; Shuinshina, 2006).

Kazakistan'da okul öncesinden itibaren 11 yıllık zorunlu eğitim ücretsiz sunulmakta, ders materyalleri ve kitapları devlet tarafından temin edilmektedir (Kaplankıran, 2017; Shuinshina, 2006). Yaş gruplarına göre farklı kurumlarda sunulan Kazakistan'daki okul öncesi eğitim, çocukların gelişim ihtiyaçlarına uygun ortamlar sağlamaktadır. Bu eğitim, çocukların sosyal becerilerinin gelişimi ve geleceğe hazırlanması açısından temel bir dönemdir (Gül, 2019; Zhumasheva, 2018).

İlkokul müfredatı, vatanseverlik, sorumluluk, saygı, dayanışma, özveri ve yaratıcılık gibi temel değerler üzerine kuruludur (Gül, 2019; Shuinshina, 2006). Bu değerler doğrultusunda, ilkokul eğitimi genel ortaöğretimin zorunlu ilk aşaması olarak 1. sınıftan 4. sınıfa kadar devam etmektedir (Shuinshina, 2006). Ortaokul eğitimi, 5. sınıftan 9. sınıfa kadar devam eden zorunlu ve ücretsiz bir eğitim düzeyidir. Öğrencilerin ortaöğretimi tamamlayarak yükseköğretime geçiş yapabilmeleri için devlet tarafından uygulanan mezuniyet sınavını başarıyla geçmeleri gerekmektedir (Gül, 2019). Genel ortaöğretimin üçüncü kademesi 10. ve 11. sınıfları kapsamakta olup, lise eğitimi süresi iki yıldır. Buna ilaveten, 10-12. sınıfları içeren ve 2-3 yıl süren meslek yüksekokulu programları da mevcuttur. Ülkede tam zamanlı ve akşam eğitimi veren ortaöğretim kurumları faaliyet göstermekte; ayrıca müzik veya teknik alanlarda uzmanlaşmış okullar da bulunmaktadır (Kaplankıran, 2017; Shuinshina, 2006). Eğitim kurumları bünyesinde sunulan sanat eğitimi ise öğrencilerin ulusal değerleri benimseyen, topluma katkı sağlayan, devlete bağlı ve bilimsel düşünceye sahip bireyler olarak yetişmelerini; ayrıca bilgi, fiziksel ve zihinsel sağlık açısından dengeli gelişim kazanmalarını amaçlamaktadır (Zhakanova, 2018).

Kazakistan'da 2007 yılından itibaren, çeşitli nedenlerle zamanında ilköğretime başlayamayan veya eğitimini sürdüremeyen bireyler için "Eksternat" adı verilen özel bir program uygulanmaktadır. Bu program kapsamında ilkokul, temel orta öğretim ve genel orta öğretim düzeylerinde üç ayrı aşamada eğitim imkânı sunulmakta ve her aşama sonunda diploma verilmektedir. Yetişkinler doğrudan kendileri, 18 yaşın altındaki bireyler ise velileri aracılığıyla bu programa başvurabilmektedir. Programda derslere devam etme zorunluluğu

bulunmakta, eğitim süreci esnek bir şekilde yürütülmektedir. Eğitimi tamamlayanlara, üzerinde herhangi bir branş belirtmeyen genel bir diploma verilmektedir (Korgoldeyeva, 2016; Zakon, 2007).

2.3.6. Kırgızistan Eğitim Sistemi Yapısı

Kırgızistan’da genel eğitim, tüm vatandaşların ücretsiz ve mecburi olarak alması gereken bir haktır (Gül, 2019; İdayeva, 2015). Kırgızistan’daki eğitim sistemi yalnızca bilgi aktarmayı değil, aynı zamanda bireylerin sosyal ve kültürel bağlamda donanımlı, çok yönlü vatandaşlar olarak yetişmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda, gençlerin sadece akademik bilgi edinmeleri değil, aynı zamanda toplumsal yaşamda aktif ve yapıcı roller üstlenmeleri de amaçlanmaktadır (Alimbekov vd., 2017). Devlet, okul öncesi eğitimden temel eğitime kadar olan süreçte; devlet dili (Kırgızca), resmi dil (Rusça) ve bir yabancı dilin öğretimi için gerekli altyapı ve koşulları sağlamaktadır. Öte yandan, Kırgızca’nın devlet dili statüsüne yükseltilmesi, bu dile verilen önemin ve kimlik inşasındaki rolünün altını çizmektedir (Akunova, 2018).

Tablo 2.6. *Kırgızistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi*

Kırgızistan Eğitim Sistemi			
Eğitim Kademesi	Süre	Yaş Aralığı	Temel Özellikler
Okul Öncesi Eğitim	2-3 yıl değişken	3-5yaş	Çocukların sosyal, duygusal, motor ve dil becerilerinin gelişimi için hazırlık dönemi.
İlköğretim	4 yıl	6-10 yaş	Temel okuryazarlık, matematik, çevre, vatandaşlık ve sosyal yaşam bilgisi eğitimi verilir.
Temel Ortaöğretim	5 yıl	10-15 yaş	Zorunlu genel ortaöğretimin ikinci aşaması. Fen, matematik, tarih, dil, teknoloji gibi daha sistemli disiplinlerle tanışılır. 9.sınıf sonunda dönem sonu sınavına girmek gereklidir, yönlendirme yapılır.
Genel Tam Ortaöğretim	3 yıl	15-18 yaş	Lise 10-11-12. sınıflar. Mevcut okullar, kolejler, liseler ve mesleki liseler. Teknik ve mesleki okullar için 9.sınıf sertifikası ve kolej giriş sınavı gereklidir.
Mesleki Temel Eğitim	Değişken	16-17 yaş	Mesleki ve teknik eğitim
Orta Düzey Mesleki Eğitim	Değişken	16-18 yaş	
Yükseköğretim	Genellikle 4 yıl	17/18+ yaş	Üniversiteler
Lisansüstü Eğitim	Genellikle 2 yıl	-	Akademiler, enstitüler, yüksek lisans programları
	Genellikle 3-5 yıl	-	Üniversiteler, akademiler, eğitim ve araştırma enstitüleri. Doktora programları

2018 yılında Kırgız Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın belirttiği üzere, Kırgızistan Cumhuriyeti'nde genel eğitim; lisansüstü eğitim (yüksek lisans, doktora), yükseköğretim (yüksek mesleki eğitim (lisans)/ mesleki uzmanlaşma), mesleki eğitim (temel/orta mesleki eğitim), ortaöğretim (temel/tam ortaöğretim), ilkokul eğitimi ve okul öncesi eğitim aşamalarından oluşmaktadır (Dündar, 2016).

Kırgızistan'da 6-7 yaş grubundaki çocuklar ilkokula başlamaktadırlar ve ülke genelinde 9 yıllık zorunlu eğitim sistemi uygulanmaktadır. Bu zorunlu eğitim süreci hem devlet hem de özel okulların yanı sıra liseler ve gimnazyumlarda da yürütülmektedir. Öğrencilere eğitimlerini başarıyla tamamlamaları halinde devlet tarafından tam ortaöğretim diploması verilmektedir. Ortaöğretim ikinci kademesi ise dört yıllık öğretim programlarına sahip meslek liseleri, teknik liseleri ve kolejlerden oluşmaktadır. Bu kademedede eğitim gören öğrenciler, programı tamamladıklarında hem mesleki yeterlilik kazanmakta hem de tam öğretim düzeyinde eğitimlerini başarıyla tamamlamış sayılmaktadır (Gül, 2019).

Tam ortaöğretim diplomasına ya da buna denk kabul edilen diğer tam ortaöğretim belgelerine sahip olmak, yükseköğretime girişte temel ve en önemli koşul olarak belirtilmektedir (Kırgızistan Eğitim Bakanlığı) (Кыргыз Республикасынын Билим Бериу Жана Илим Министлиги, [KBBCİM], 2019).

2.3.7.KKTC Eğitim Sistemi Yapısı

KKTC eğitim sistemini oluşturan unsurlar incelenerek aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.7. KKTC Eğitim Sisteminin Şematik Gösterimi

KKTC Eğitim Sistemi																
Öğrenci Yaşı	Sınıf Seviyesi	Kademeler														
5-6	-	Okul Öncesi Eğitim														
7	1	İlkokul														
8	2															
9	3															
10	4															
11	5															
12	1	Ortaokul			Ortaokul Kolej		Ortaokul Güzel Sanatlar									
13	2															
14	3															
15	1	9. Sınıf Hazırlık														
16	2	Lise	Meslek Lisesi	Fen Lisesi	Pratik Sanat Okulu	Güzel Sanatlar	Anadolu Lisesi	Lise Kolej								
17	3															
18	4															
18 ve üstü		Yüksek Öğretim Lisans														
18 ve üstü	-	Yüksek Lisans Doktora														

Okul öncesi eğitim, ilköğretim yaşına gelmemiş çocukların eğitiminin kapsayan, bir veya iki yıl süreli bir programdır. Devlet tarafından yürütülmekte ve okul öncesi eğitim çağ nüfusunun tümünü kapsamaktadır. Anaokulları, ilkokullara bağlı anasınıfları ve uygulama sınıfları gibi farklı kurumlarda yürütülebilen okul öncesi eğitim, dezavantajlı ortamlardan gelen çocuklara da uygun bir yetiştirme ortamı sunarak Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. İlköğretim, Türk Milli Eğitimi'nin temelini oluşturarak Atatürkçü ve donanımlı bireyler yetiştirmeyi, millî ve manevi değerleri aşılarmayı ve öğrencilerin geleceğe hazırlanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı [KKTC MEB], 2023).

2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Literatür incelendiğinde Türk devletlerinde okutulan hayat bilgisi dersi öğretim programlarına ilişkin sınırlı sayıda çalışmalara ulaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, aşağıdaki başlıklar altında literatürdeki farklı ülkelerin hayat bilgisi öğretim programlarını karşılaştırmaya yönelik araştırmalara yer verilmiştir.

Tekgöz (2017) doktora tezinde Almanya Baden-Württemberg eyaleti ilkokul eğitim programı ile Türkiye ilkokul eğitim programının benzerlik ve farklılıkların neler olduğunun belirlenmesine odaklanmıştır. Çalışmada nitel araştırma prosedürleri izlenmiş ve doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada ilkokul programları önce betimsel analize, sonra araştırmanın amaçları bölümünde belirtilen sorulara cevap bulmak amacıyla içerik analizine tâbi tutulmuştur. Çalışma bulguları, Türkiye ve Baden-Württemberg ilkokul programlarının yapılandırmacı yaklaşıma dayandığını göstermektedir. Baden-Württemberg programında dersler tüm sınıf düzeylerinde aynı yapıda sunulurken, Türkiye ilkokul programında derslerin sınıf düzeylerine göre farklılaştığı görülmüştür. Türkiye ilkokul programında öğretim programı sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Her iki programda da öğrencilerin çok yönlü gelişimini destekleyen genel amaçlara yer verilmekle birlikte, Türkiye programının milli ve kültürel değerlere daha fazla vurgu yaptığı, Baden-Württemberg programının ise bilim, sanat, çevre ve disiplinler arası öğrenmeye ağırlık verdiği tespit edilmiştir. Ölçme ve değerlendirme boyutunda her iki programda da çoklu ve alternatif değerlendirme yaklaşımlarının benimsendiği görülmüştür.

Baysal vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Türkiye ve Almanya-Hamburg eyaletinde okutulmakta olan hayat bilgisi dersinin güncel programları karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koyulmuştur. Araştırmada nitel araştırma

modellerinden tarama modeli, karşılaştırmalı eğitim yaklaşımlarından yatay yaklaşım ve tanımlayıcı yaklaşım kullanılmıştır. Araştırma bulguları her iki ülkede de ilköğretim basamağına başlama yaşı, zorunlu eğitim yapısı, okul seçimi ve kıyafet yönetmeliği konusunda benzer, eğitim yönetimi ve finansman açısından farklı uygulamalar yapıldığını göstermektedir. Hayat bilgisi dersinin yapısı incelendiğinde ise haftalık ders saati, dersin amaçları, kazandırmayı hedeflediği beceriler ve ölçme değerlendirme açısından benzer ve farklı yönler bulunduğu belirlenmiştir.

Ergin vd. (2021) çalışmalarında Türk dünyasındaki eğitim sistemlerini karşılaştırmalı olarak ele almışlardır. Araştırma verileri Türk dünyasında uygulanan eğitim ve öğretim sistemleriyle ilgili tezler, kitaplar, dergiler ve makaleler gibi basılı bilimsel kaynaklardan elde edilmiştir. Toplanan veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen kriterlere göre betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın eğitim sistemlerinde çeşitli benzer ve farklı yönlerin olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen temel farklılıklar, ortaöğretim (lise) ve yükseköğretim süreleri ile ilköğretime başlama yaşı farkıdır. Temel eğitim (ilköğretim) süresi ise tüm ülkelerde aynıdır.

Gök (2022) çalışmasında Türkiye, Singapur, Hong-Kong ve Kanada hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarını karşılaştırmak ve bu ülkelerin programları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden bütüncül çoklu durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Veri kaynaklarının seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu çerçevede ölçüt olarak uluslararası sınavlarda (PISA, TIMSS) üst sıralarda yer alan ülkelerin örnekleme dahil edilmesi esas alınmıştır. Veri kaynaklarını Türkiye'de 2018 yılından itibaren uygulanmakta olan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ile bu dersler kapsamında Singapur, Hong-Kong ve Kanada'da uygulanmakta olan programlar oluşturmuştur. Çalışmada veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmış, veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma bulgularına göre Türkiye, Singapur, Hong Kong ve Kanada'da Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının ölçme ve değerlendirme yaklaşımları, öğrenci odaklı olmaları ve değerlendirmede çeşitlilik ile çoklu değerlendirmeye vurgu yapmaları açısından benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, bu yaklaşımların programlarda ele alınış biçimleri ile değerlendirmenin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin açıklamaların ülkeler arasında farklılıklar içerdiği tespit edilmiştir.

Bekiroğlu ve Ütkür Güllühan (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Yunanistan’da ilkököl 1-4. sınıflarda okutulan Çevre Çalışmaları dersi öğretim programı; amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme ve değerlendirme boyutları açısından incelenmiş ve Türkiye’de ilkököl 1-3. sınıflarda uygulanan Hayat Bilgisi dersi öğretim programı ile karşılaştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde yürütülen araştırmada, 2016 Yunanistan Çevre Çalışmaları ve 2018 Türkiye Hayat Bilgisi öğretim programları doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Bulgular, Çevre Çalışmaları dersinin tematik ve disiplinlerarası bir yapıya sahip olduğunu; öğrenci merkezli bir anlayışla araştırma-keşfetme, dramatizasyon, iş birlikli öğrenme, atölye çalışmaları ve okul dışı öğrenme ortamlarının yaygın biçimde kullanıldığını ortaya koymuştur. Ayrıca dersin esnek ve çoklu ölçme-değerlendirme yaklaşımlarını benimsediği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, Çevre Çalışmaları dersi öğretim programının Hayat Bilgisi dersine kıyasla daha geniş bir kapsam sunduğu; Hayat Bilgisi dersinin ise sosyal bilimler ve fen bilimlerini içeren disiplinler arası bir yapı ile öğrencilere sunulduğu ifade edilmiştir.

Atasoy ve Ütkür Güllühan’ın (2024) çalışmalarında, dünyada ve Türkiye’de hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimine yönelik karşılaştırmalı eğitim araştırmalarının eğilimlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımıyla tematik içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada, Ulusal Tez Veri Tabanı, TR Dizin, ERIC ve WoS üzerinden ulaşılan toplam 41 tez ve makale doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmalar; yıl, incelenen ülkeler, araştırma türü, yöntem ve desen, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri analizi yaklaşımları ve bulguların dağılımı açısından değerlendirilmiştir. Bulgular, karşılaştırmalı çalışmaların en yoğun 2018 yılında yapıldığını; en sık Türkiye-Almanya ve Türkiye-ABD karşılaştırmalarının ele alındığını ve çoğunlukla sosyal bilgiler öğretim programlarının incelendiğini göstermektedir. İncelenen çalışmalarda nitel yöntemin ağırlıklı olarak kullanıldığı, desenin çoğu araştırmada açıkça belirtilmediği; belirtilenlerde ise en yaygın desenin durum çalışması olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca veri toplamada doküman incelemesinin, veri analizinde ise betimsel analizin en sık tercih edilen yöntemler olduğu belirlenmiştir.

Turan ve Kabaoğlu (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Türkiye 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Azerbaycan’da uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesi kullanılarak yürütülen çalışmada, her iki ülkenin öğretim programları ve öğretmen kılavuzları veri kaynağı olarak ele alınmış, yatay karşılaştırma tekniğinden

yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, iki ülkenin programlarının değerler ve beceriler bakımından önemli benzerlikler taşıdığını; buna karşın kazanımlar ve yetkinlikler açısından farklılıklar içerdiğini ortaya koymuştur. Programların amaçları açısından da büyük ölçüde benzerlik bulunduğu, ancak Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan “zararlı alışkanlıklarla mücadele” amacının Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer almadığı belirlenmiştir. Ayrıca Azerbaycan'da tarih ve coğrafya gibi disiplinlerin ayrı dersler hâlinde okutulmasının, hayat bilgisi programında sosyal yaşamla ilgili konuların daha yoğun ele alınmasına yol açtığı tespit edilmiştir.

Ütkür Güllühan ve Guseinova (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Türkiye'deki hayat bilgisi dersi ile Rusya'daki Etrafımızdaki Dünya dersinin öğretim programları ve ders kitapları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesi kullanılarak yürütülen araştırmada, 2019-2020 eğitim öğretim yılında yürürlükte olan program ve ders kitapları betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. Bulgular, iki ülkenin program ve ders kitaplarının genel olarak benzerlik gösterdiğini, ancak içerik açısından bazı farklılıklar barındırdığını ortaya koymuştur.

Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) 2016 Hayat Bilgisi öğretim programı ile Türkiye Cumhuriyeti 2018 Hayat Bilgisi öğretim programı temel öğretim programı öğeleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada, veriler doküman incelemesi tekniğiyle toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, her iki öğretim programının dayandıkları eğitim felsefesi, amaçları, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme ve değerlendirme yaklaşımları açısından benzerlikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna karşın programların yapı ve içerik boyutlarında farklılıklar tespit edilmiştir. Bu kapsamda KKTC Hayat Bilgisi öğretim programının öğrenme alanı temelli bir yapıya sahip olduğu, Türkiye Cumhuriyeti Hayat Bilgisi öğretim programının ise ünite temelli olarak düzenlendiği belirlenmiştir. Ayrıca öğrenme çıktısı sayısının KKTC programında daha fazla olduğu; değerler boyutunda ise KKTC 2016 öğretim programında çok kültürlülüğü yansıtan değerlere, Türkiye Cumhuriyeti 2018 öğretim programında ise temel değerlere ağırlık verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sabzeh ve Bakhshi (2025); Kanada, Finlandiya ve İran'ın ilkökul düzeyindeki hayat bilgisi öğretim programlarının amaçlarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Nitel karşılaştırmalı yöntemle yürütülen çalışmada, Bereday'in dört aşamalı yaklaşımı ve John Stuart Mill'in benzerlikler-farklılıklar yöntemi temel alınmış; veriler doküman incelemesi

yoluyla toplanmıştır. Bulgular, hayat bilgisinin üç ülkede de politika belgeleri ve öğretim programlarında vurgulandığını; ancak Kanada ve Finlandiya’da hedeflerin yaşam boyu öğrenme anlayışıyla bütünleştirildiğini, İran’da ise hayat bilgisinin daha çok dolaylı yollarla ve ders dışı etkinlikler aracılığıyla ele alındığını ortaya koymuştur. Ayrıca Kanada ve Finlandiya’da hayat bilgisinin resmi müfredatta doğrudan yer aldığı, İran’da ise bilişsel, kişisel ve kişilerarası alanlar arasında dengesizlik bulunduğu ve hedeflerin öğrencilerin günlük yaşamına yeterince yansıtılamadığı belirlenmiştir.

Agamyradova (2025) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Türkmenistan Hayatın Temelleri dersi 2022 öğretim programı ile Türkiye Hayat Bilgisi dersi 2024 öğretim programı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada; öğretim programlarının genel yapısı, amaç ve kazanımları, içerikleri, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır. Araştırma bulguları, her iki programda da temel amaçlar, programın uygulanmasına ilişkin esaslar, kazanımlar ve ölçme-değerlendirme süreçleri bakımından benzerlikler bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye Hayat Bilgisi dersi öğretim programının öğrenci merkezli bir yaklaşım benimsediği, ünite temelli bir içerik yapısına sahip olduğu ve öğrenme-öğretme yaşantılarına ayrıntılı biçimde yer verdiği; Türkmenistan Hayatın Temelleri dersi öğretim programında ise konu odaklı, yaş ve fiziksel gelişime dayalı bir yapı ile puanlamaya dayalı ölçme anlayışının ön planda olduğu belirlenmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynakları, araştırma süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Türk devletlerinde okutulmakta olan hayat bilgisi dersi öğretim programlarında beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramların yer alma durumlarını ve nasıl yer aldığını karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülmüştür. Nitel araştırma; insanın, kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından biridir (Özdemir, 2010). Öğretim programları insanın biçimlendirmeye çalıştığı toplumsal sistemin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Nitel araştırma aynı zamanda nesnelerin taşıdığı anlam, kavram, tanım, özellik, mecaz, sembol ve tariflere gönderme yapan bir süreci ifade eder (Berg ve Lune, 2019). Araştırmada hayat bilgisi dersi öğretim programlarının beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar bakımından incelenmesinin amaçlanması, nitel araştırma yaklaşımının benimsenmesine yol açmıştır. Elde edilen bulgular ve sonuçlarla araştırılan konunun daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayan nitel araştırmalarda veriler; gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemleriyle elde edilir (Glesne, 2011; Symon ve Cassel, 2004; Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında durum çalışması modeli ile yürütülmüştür. Durum çalışması, sınırlı bir sistemin kendi doğal bağlamı içinde nasıl ve neden işlediğini ortaya koymayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Chmiliar, 2010). Bu çalışmada her bir ülkenin öğretim programı, beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramların programlara yansıtılma biçimi açısından derinlemesine incelenmiştir. Ayrıca durum çalışmasının dokümanlar ve yazılı materyaller gibi çoklu veri kaynaklarına dayalı yapısı (Creswell, 2007; Merriam, 2013), öğretim programlarının resmi metinleri üzerinden sistematik ve bütüncül bir karşılaştırma yapılmasına imkân tanımış, böylece programların benzerlik ve farklılıklarının ayrıntılı biçimde ortaya konulması amaçlanmıştır.

Nitel araştırmalara konu olan dokümanlar araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilen; dergi, kitap, haber bültenleri, video, not, mektup, resmî belgeler gibi her türlü metin ve görüntülerden oluşur (Bailey, 1994; Bogdan ve Biklen, 2022; Bowen, 2009).

Öğretim programları da metin ve görüntülerden oluşan resmî belge niteliğinde dokümanlardan biri olduğundan araştırma doküman incelemesi ile yürütülmüştür. Doküman inceleme, araştırmanın veri setini oluşturan resmî ya da özel kaynaklara ulaşılması, ulaşılan kaynakların gözden geçirilip sistematik olarak irdelenmesi, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi süreçlerini içeren bilimsel bir yöntemdir (Ekiz, 2020; Özkan, 2021). Bu çalışmada Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarına ulaşılmış, program gözden geçirilip sistematik olarak irdelenmiş, analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ KAYNAKLARI

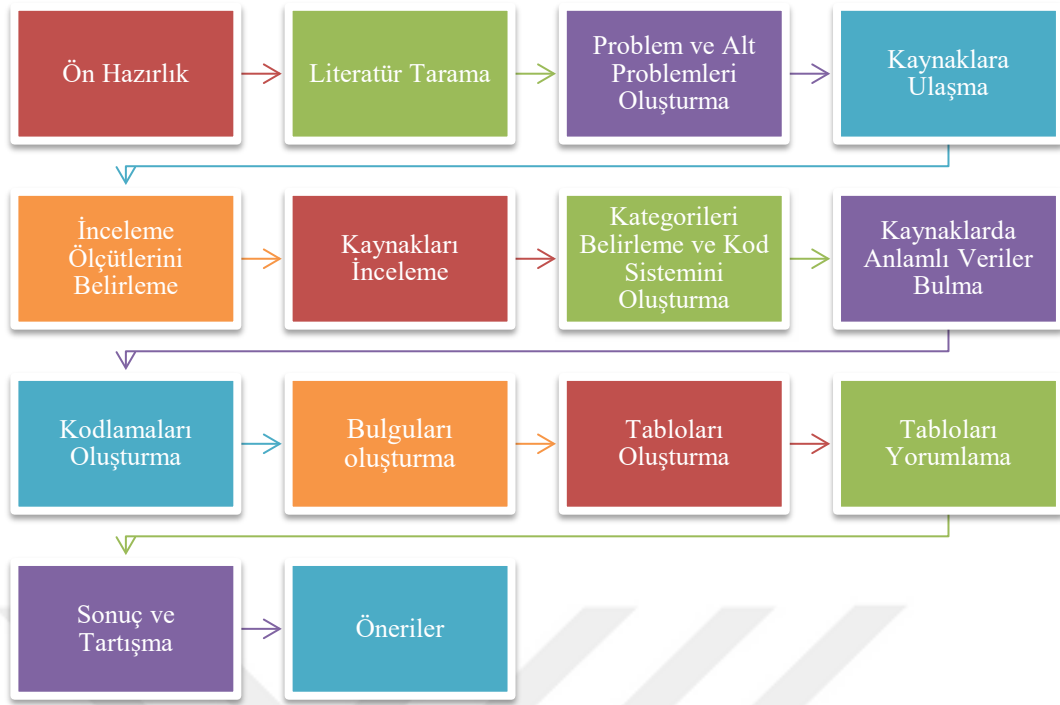
Doküman inceleme araştırmalarında, tüm doküman verisinin bir bütün olarak analize konu olması mümkün olmayabilir. Bu nedenle, çoğu zaman araştırmacılar eldeki veri setinin içinden bir örneklem oluşturma yoluna gider (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada örneklem, amaçlı örnekleme türlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Örnekleme dahil edilecek hayat bilgisi dersi öğretim programları için ölçüt, araştırmanın yürütüldüğü yıl itibariyle Türk devletlerinde okutulan güncel programlar olarak kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın veri kaynaklarını oluşturan öğretim programları Tablo 3.1’de yer aldığı gibidir.

Tablo 3.1. Araştırmanın Veri Kaynakları

Ülke	Öğretim Programı	Yıl
Türkiye	Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (1, 2, ve 3. sınıflar)	2024
Türkmenistan	I-X. Sınıflar İçin “Hayat Bilgisi” Ders Programı	2021
Özbekistan	Doğa Bilgisi	2017
Kazakistan	Dünya Bilgisi	2012
KKTC	Temel Eğitim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (1.-3. sınıflar)	2023
Azerbaycan	Hayat Bilgisi	2013
Kırgızistan	Ben ve Dünya	2023

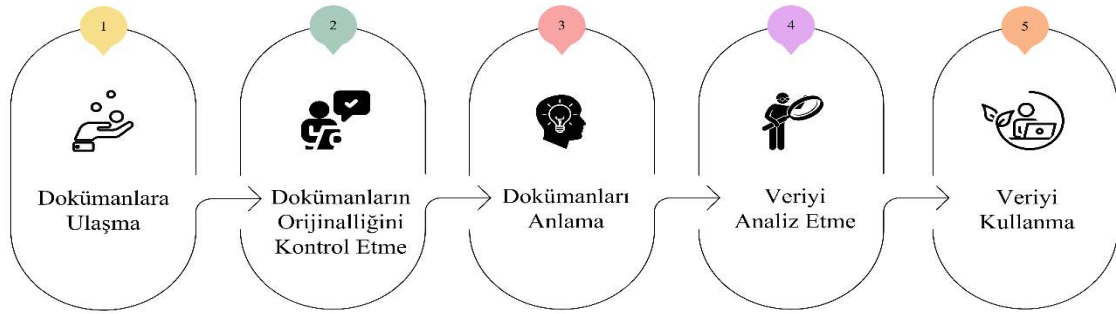
3.3. ARAŞTIRMADA SÜREÇ

Türk devletlerindeki hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alan beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramların incelendiği bu araştırmada Şekil 3.1’de sunulan süreç takip edilmiştir.

Şekil 3.1. Araştırmada süreç

Araştırma verilerinin analiz edilmesinde Forster (1994) tarafından önerilen doküman analizi adımları izlenmiştir. Forster’a (1994) göre doküman analizi “dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma” şeklinde beş aşamada gerçekleşmektedir. Şekil 3.2 araştırmada takip edilen doküman analizi aşamalarını göstermektedir.

Şekil 3.2. Araştırmada takip edilen doküman analizi aşamaları (Forster, 1994)

Dokümanlara Ulaşma

Türkiye’de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın resmî genel ağ sayfasından ulaşılmıştır. 2021 Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile ilgili bilgiler ülkenin resmî genel ağ sayfasından ve Türkmenistan’ın Lebap eyaletindeki okullardan birinde görev yapmış olan bir sınıf öğretmeninden elde edilmiştir. Özbekistan, Kazakistan, KKTC, Azerbaycan ve

Kırgızistan’da hayat bilgisi dersi ya da bu derse benzer derslerin öğretim programlarına da aynı şekilde güvenilir resmî genel ağ sitelerinden ulaşılmıştır.

Dokümanların Orijinalliğini Kontrol Etme

İkinci aşamada dokümanların orijinalliği kontrol edilmiştir. Dokümanların orijinalliğini sağlamak için dokümanlara ulaşırken olabildiğince açık ve net yollar izlenmeli, dokümanlar yetkili kişi ve kurumlardan izin alınarak toplanmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Dokümanlara ülkelerin eğitim bakanlıklarına ait resmî genel ağ sitelerinden ulaşılmış olması dokümanların orijinalliğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Dokümanları Anlama

Dokümanı anlama aşamasında dokümanların karşılaştırmalı ve belirli bir sistemde incelenmesi beklenmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda veri kaynağını oluşturan öğretim programları amaca uygun bir şekilde tekrar tekrar okunmuş ve karşılaştırmalı olarak anlamlandırılmıştır.

Veriyi Analiz Etme

Araştırmacı, belgenin doğasını, özgünlüğünü ve yapaylığını değerlendirdikten sonra kodlama ve kataloglama konusunda kendine bir sistematik oluşturmaktadır (Merriam, 2013). Araştırmada Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarından elde edilen veriler, belgelerin yazılı içeriklerinin titizlikle ve sistematik olarak analiz edilmesinde kullanılan nitel bir yöntem olan doküman analizine (Wach & Ward, 2013) tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde kapalı yaklaşım tercih edilmiştir. Kapalı yaklaşım, belli bir alanda var olan bir kategori sistemini alarak kayıt birimlerini buna göre gruplandırma işlemidir (Bilgin, 2006). Araştırmada kodlama şemalarının belirlenmesi için öncelikle Türkiye’de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar ayrı ayrı listelenmiştir. Daha sonra, diğer ülkelerin öğretim programları incelenerek Türkiye’deki öğretim programında yer almayan beceri, eğilim, okuryazarlık, değer ve kavramların olup olmadığına bakılmış, farklı olarak tespit edilenler de listelere dahil edilmiştir. Böylece öğretim programlarının incelenmesinde kullanılacak kodlama şemalarına son halleri verilmiş ve verilerin analizinde Şekil 3.3, Şekil 3.4, Şekil 3.5, Şekil 3.6 ve Şekil 3.7’de yer alan listeler kullanılmıştır.

BECERİLER

SBAB2.	Kanıtla Dayalı Sorgulama ve Araştırma	KB2.5.	Sınıflandırma
SBAB5.	Sosyal Katılım	KB2.6.	Bilgi Toplama
SBAB7.	Mekânsal Düşünme	KB2.7.	Karşılaştırma
SDB1.2.	Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	KB2.8.	Sorgulama
SDB2.1.	İletişim	KB2.14.	Yorumlama
SDB2.2.	İş Birliği	KB2.15.	Yansıtma
SDB3.1.	Uyum	KB2.20.	Sentezleme
KB1.	Temel Beceriler	KB3.1.	Karar Verme
KB2.2.	Gözlemleme	TKM.	İlk Yardım Becerisi
KB2.4.	Çözümleme		

Şekil 3.3. Veri analizinde beceriler için kullanılan kodlama şeması

Şekil 3.3'te yer alan beceriler Türkiye'de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile Türkmenistan'da yer alan 2021 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na dayalı olarak oluşturulmuştur.

EĞİLİMLER

E1.1.	Merak	E2.2.	Sorumluluk	E3.6.	Analitik Düşünme
E1.3.	Azim ve Kararlılık	E2.4.	Güven	E3.7.	Sistematiğe Olma
E1.4.	Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	E2.5.	Oyunseverlik	E3.8.	Soru Sorma
E1.5.	Kendine Güvenme (Öz Güven)	E3.4.	Gerçeği Arama	E3.10.	Eleştirel Bakma
E2.1.	Empati	E3.5.	Açık Fikirlilik	E3.11.	Özgün Düşünme

Şekil 3.4. Veri analizinde eğilimler için kullanılan kodlama şeması

Şekil 3.4'te yer alan eğilimler Türkiye'de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na dayalı olarak oluşturulmuştur.

OKURYAZARLIKLAR

OB1.	Bilgi Okuryazarlığı	OB7.	Veri Okuryazarlığı
OB2.	Dijital Okuryazarlık	OB8.	Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı
OB3.	Finansal Okuryazarlık	OB9.	Sanat Okuryazarlığı
OB4.	Görsel Okuryazarlık	ÖZB.	Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür okuryazarlığı
OB5.	Kültür Okuryazarlığı	ÖZB.	Matematik okuryazarlığı
OB6.	Vatandaşlık Okuryazarlığı		

Şekil 3.5. Veri analizinde okuryazarlıklar için kullanılan kodlama şeması

Şekil 3.5'te yer alan okuryazarlıklar Türkiye'de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile Özbekistan'da uygulanmakta olan 2017 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na dayalı olarak oluşturulmuştur.

DEĞERLER

D1. Adalet	D6. Dürüstlük	D11. Özgürlük	D16. Sorumluluk
D2. Aile Bütünlüğü	D7. Estetik	D12. Sabır	D17. Tasarruf
D3. Çalışkanlık	D8. Mahremiyet	D13. Sağlıklı Yaşam	D18. Temizlik
D4. Dostluk	D9. Merhamet	D14. Saygı	D19. Vatanseverlik
D5. Duyarlılık	D10. Mütevazılık	D15. Sevgi	D20. Yardımseverlik

Şekil 3.6. Veri analizinde değerler için kullanılan kodlama şeması

Şekil 3.6'da yer alan değerler Türkiye'de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na dayalı olarak oluşturulmuştur.

KAVRAMLAR

Acil Durum	Doğal Güzellik	İş Birliği	Sorumluluk
Afet	Duygu	Karar Alma	Sürdürülebilirlik
Aile	Düşünce	Kaynak	Tanışma
Alışkanlıklar	Fiziksel Özellik	Kişilik Özellikleri	Tarihî Mekân
Ana yönler	Geri Dönüşüm	Kişisel Alan	Tasarruf
Arkadaş	Gök Cisimleri	Kroki	Teknoloji
Başkent	Görev	Kural	Toplum
Bilim	Görgü	Meslek	Trafik İşaret Levhaları
Birlik ve Beraberlik	Grup Çalışması	Mevsimler	Trafik Kuralları
Çevre	Güçlü ve Gelişime Açık Alan	Millî Gün ve Bayram	Türk Bayrağı
Davranış	Güvenlik	Nezaket	Ülke
Dini Gün ve Bayram	Hak	Sağlık	Yardımlaşma
Doğa	Hava Olayları	Sağlıklı Büyüme ve Gelişme	Yönetim Birimi
Doğada Yön Bulma	İletişim	Sanat	Yönetim Şekli
Doğadaki varlıklar	İstiklal Marşı	Sınıf ve Okul Ortamı	

Şekil 3.7. Veri analizinde kavramlar için kullanılan kodlama şeması

Şekil 3.7'de yer alan kavramlar Türkiye'de uygulanmakta olan 2024 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na dayalı olarak oluşturulmuştur.

Verilerin analizinde iki veya daha fazla kodun bir metnin aynı ya da ardışık pasajlarına atanması anlamına gelen eşzamanlı kodlama yapılmıştır (Saldana, 2019). Öğretim programları yukarıdaki listelerde sunulan kodlama şemalarına dayalı olarak araştırmacı ve danışmanı tarafından analiz etmiştir. Araştırmacının ve danışmanının kodlamaları arasındaki uyumun belirlenmesi amacıyla Miles ve Huberman'ın (1994) formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}}$) kullanılarak güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve bu değer .88 olarak belirlenmiştir. Bu değer kodlayıcılar arasındaki uyumun yeterli düzeyde olduğunu işaret etmektedir.

Veriyi Kullanma

Veriyi kullanma aşamasında elde edilen verileri değerlendirme, çıkarımlarda bulunma ve verileri yorumlama işlemleri gerçekleştirilmektedir (Bilgin, 2006). Türk devletlerinde uygulanmakta olan hayat bilgisi dersi öğretim programları beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramları içermeye durumları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Veriler araştırmanın ilgili başlıkları altında tablolar yardımıyla sunulmuş, yorumlanmış, alan yazın çerçevesinde tartışılmış ve sonuçlara dayalı olarak önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek tablolara, şekillere ve metinlere dönüştürülmüş, her bir alt probleme yönelik bulgulara ve bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler

Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları içerdikleri beceriler boyutu ile taranmış ve bulgular Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler

Beceriler	Türkiye	Türkmenistan	Özbekistan	Kazakistan	KKTC	Azerbaycan	Kırgızistan	Toplam	Toplam (yer aldığı ülke)
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	9	30	3	28	63	19	29	181	7
SBAB5. Sosyal Katılım	4	23	13	21	85	13	30	189	7
SBAB7. Mekânsal Düşünme	2	19	8	21	12	9	19	90	7
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	2	15	2	10	46	9	22	106	7
SDB2.1. İletişim	11	6	1	32	37	5	18	110	7
SDB2.2. İş Birliği	13	7	8	8	39	4	14	93	7
SDB3.1. Uyum	2	7	-	7	36	6	20	78	6
KB1. Temel Beceriler	21	-	-	16	18	-	-	55	3
KB2.2. Gözlemleme	1	9	18	2	40	9	18	97	7
KB2.4. Çözümleme	7	7	5	7	53	8	16	103	7
KB2.5. Sınıflandırma	2	8	13	2	17	8	10	60	7
KB2.6. Bilgi Toplama	1	11	16	12	42	8	12	102	7
KB2.7. Karşılaştırma	1	5	11	4	32	6	11	70	7
KB2.8. Sorgulama	1	6	14	2	31	8	11	73	7
KB2.14. Yorumlama	6	3	14	5	87	7	15	137	7
KB2.15. Yansıtma	2	6	8	4	24	8	10	62	7
KB2.20. Sentezleme	1	5	-	4	17	8	13	48	6
KB3.1. Karar Verme	1	7	5	3	37	6	11	70	7
TKM. İlk Yardım becerisi	-	3	-	-	2	-	-	5	2
Toplam (programda geçtiği yer)	87	177	139	188	718	141	279	1729	
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	18	17	15	18	19	17	17		

Araştırmanın bu aşamasında öncelikle hayat bilgisi dersi öğretim programlarında tüm sınıf düzeylerinde yer alan beceriler belirlenmiştir. Tablo 4.1 incelendiğinde Türkiye ve

Kazakistan'daki hayat bilgisi programında on sekizer, Türkmenistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'da on yedişer, Özbekistan'da 15 ve KKTC'de 19 becerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Programlarda yer alma yoğunluğu dikkate alındığında KKTC'nin beceri bakımından en yoğun Hayat Bilgisi Öğretim Programına sahip olduğu anlaşılmaktadır. KKTC'deki tüm beceriler 718 yerde yer almıştır. Bu ülkeyi 279 yerde becerilere yer veren Kırgızistan izlemiştir. Kazakistan'da ise beceriler 188 yerde bulunmaktadır. Bu ülkeyi becerilere yer verme sırasıyla 177 ile Türkmenistan, 141 ile Azerbaycan, 139 ile Özbekistan ve son olarak 87 ile Türkiye takip etmektedir.

4.1.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.2.'de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	3	3	3	9
SBAB5. Sosyal Katılım		1	3	4
SBAB7. Mekânsal Düşünme		1	1	2
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)		1	1	2
SDB2.1. İletişim	2	6	3	11
SDB2.2. İş Birliği	2	6	5	13
SDB3.1. Uyum	2			2
KB1. Temel Beceriler	13	5		18
KB2.2. Gözleme	1		18	19
KB2.4. Çözümleme	1	2	5	8
KB2.5. Sınıflandırma	1		13	14
KB2.6. Bilgi Toplama		1	16	17
KB2.7. Karşılaştırma		1	11	12
KB2.8. Sorgulama			14	14
KB2.14. Yorumlama		3	14	17
KB2.15. Yansıtma		2	8	10
KB2.20. Sentezleme			1	1
KB3.1. Karar Verme		1	5	6
Toplam (programda geçtiği yer)	25	33	121	179
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	8	13	16	

Tablo 4.2'de Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan becerilerin sınıflara göre dağılımı incelendiğinde programın genel beceri yükünün sınıflar arasında asimetrik bir yapı sergilendiği tespit edilmiştir. Programda yer alan toplam 179 beceri geçişinin, büyük bir çoğunluğunun 3.sınıfta yığıldığı görülmektedir. Bu bulgu, beceri

gelişiminin kademeli bir süreçten ziyade, programın son yılında bir sıçrama olarak kurgulandığını ortaya koymaktadır.

1. sınıfta, odağın temel eğitim yeterliliklerinin oluşturulmasına yönlendirildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, KB1.Temel Beceriler'in en çok yer alan beceri olduğu ve Uyum gibi sosyal becerilerle desteklendiği belirlenmiştir. 2. sınıfta geçildiğinde ise program, SDB2.1. İletişim ve SDB2.2. İş Birliği becerilerinin sıklığını yüksek seviyeye çıkararak sosyal-duygusal gelişimi pekiştirme amacı güttüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu aşamada Yorumlama ve Yansıtma gibi ilk bilişsel adımların da programa dahil edildiği saptanmıştır

3. sınıf, programın en yüksek bilişsel talebini temsil etmektedir. Bu sınıfta, KB2 grubuna ait beceriler dominant bir konum kazanmıştır. Gözlemleme, Bilgi Toplama, Yorumlama ve Sorgulama becerilerinin kullanım sıklıklarının en üst düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu yoğunluk, programın öğrencilerden 3. sınıfta, önceki yıllarda edinilen temel becerileri kullanarak hızlı ve kapsamlı bir analitik düşünme becerisine ulaşma beklentisi içinde olduğunu göstermektedir. Nihayetinde, tüm bu bulgular ışığında, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın bilişsel becerilerin gelişimini son sınıfa doğru yoğunlaştıran bir model benimsediği sonucuna varılmıştır.

Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Araştırma becerisi ile ilgili örnek:

SBAB2. Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Araştırma

HB.2.4.2. Yaşadığı yerin yönetim birimleri ile ilgili kaynaklardan bilgi toplayabilme

- a) Yaşadığı yerin yönetim birimleri ile ilgili kaynaklardan bilgileri bulur.
- b) Yaşadığı yerin yönetim birimleri ile ilgili bulduğu bilgileri kaydeder (MEB, 2024).

Temel Beceriler ile ilgili örnek:

KB1.Temel Beceriler

HB.1.2.1. Sağlıklı büyüme ve gelişme için yapması gerekenleri belirleyebilme (MEB, 2024).

İş Birliği becerisi ile ilgili örnek:

SDB2.2.İş Birliği

HB.3.1.3. Çocuk haklarını tanıtmak için fikirlerini eyleme dönüştürebilme

- a) Çocuk haklarını tanıtmak için farkındalık projeleri geliştirir.
- b) Çocuk haklarını tanıtmak için farkındalık projelerini paylaşır (MEB, 2024).

4.1.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.3.'de sunulmuştur.

Tablo 4.3. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	7	6	11	6	30
SBAB5. Sosyal Katılım	6	5	7	5	23
SBAB7.Mekansal Düşünme	4	3	7	5	19
SDB1.2.Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	3	3	5	4	15
SDB2.1.İletişim	2		2	2	6
SDB2.2.İş Birliği	2	2	2	1	7
SDB3.1.Uyum	3	2	2		7
KB2.2. Gözlemleme	3	3	2	1	9
KB2.4. Çözümleme	2	3	2		7
KB2.5.Sınıflandırma	3	2	2	1	8
KB2.6. Bilgi Toplama	2	5	2	2	11
KB2.7. Karşılaştırma	1	2	1	1	5
KB2.8.Sorgulama	2	2	1	1	6
KB2.14.Yorumlama	2		1		3
KB2.15. Yansıtma	4	2			6
KB2.20.Sentezleme	1		2	2	5
KB3.1.Karar Verme	3	2	2		7
TKM. İlk Yardım becerisi			1	2	3
Toplam (programda geçtiği yer)	50	42	52	33	177
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	17	14	17	13	

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan becerilerin sınıflar düzeyindeki dağılımı Tablo 4.3'te görülmektedir. Türkmenistan programı, toplam 177 beceri vurgusu ile geniş bir beceri yelpazesi sunmakla birlikte, beceri yükünün sınıflar arasında nispeten daha dengeli bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir. En yoğun sınıflar 52

beceri vurgusu ile 3. sınıf ve 50 beceri vurgusu ile de 1. sınıf olarak belirlenmiş olup en düşük yoğunluk 33 beceri vurgusu içeren 4. sınıf olarak kaydedilmiştir.

Programda Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (30) ile Sosyal Katılım (23) becerilerinin, tüm program boyunca yüksek oranda olduğu gözlenmektedir. Kanıta Dayalı ve Araştırma becerisinin en yüksek 3. sınıfta (11) yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal alan becerileri (SBAB ve SDB) incelendiğinde bu becerilerin programın genelinde yüksek bir süreklilik gösterdiği saptanmıştır. İstisna olarak İletişim (SDB2.1) becerisinin 2. sınıfta hiç yer almaması dikkat çekici bir bulgu olarak ön plana çıkmaktadır.

Bilişsel süreç becerileri (KB2) alanında ise, bu becerilerin neredeyse tamamının tüm sınıflara yayıldığı görülmektedir. Bilgi Toplama (11) ve Gözlemleme (9) gibi beceriler, program tüm aşamalarında düzenli olarak kullanılmış olup, Türkiye programında görülen 3.sınıfa yönelik yığılma eğiliminin bu programda gözlemlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, programa TKM. İlk Yardım Becerisi gibi özel becerilerin dahil edildiği ve bu becerinin programın sonuna doğru 3. ve 4. sınıflarda yer aldığı kaydedilmiştir. Bu bulgular ışığında, Türkmenistan programının beceri gelişimini daha yaygın ve dengeli bir biçimde kurguladığı sonucuna varılmıştır.

Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma becerisi ile ilgili örnek:

SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma

2.5.2. Görme sağlığını koruma

İletişim becerisi ile ilgili örnek:

SDB2.1.İletişim becerisi

3.2.5.Acil durum servislerini arama (TBM, 2021).

Bilgi Toplama becerisi ile ilgili örnek:

KB.2.6. Bilgi Toplama becerisi

4.2.8. Uykusuzluğun sağlık etkileri (TBM, 2021).

İlk Yardım Becerisi ile ilgili örnek:

TKM. İlk Yardım Becerisi

4.5.8. İlk yardım ve ilk yardım çantası (TBM, 2021).

4.1.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.4.'de sunulmuştur.

Tablo 4.4. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	1	1		1	3
SBAB5. Sosyal Katılım	2	4	5	2	13
SBAB7. Mekânsal Düşünme	2	1	4	1	8
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	1		1		2
SDB2.1. İletişim	1				1
SDB2.2. İş Birliği		3	5		8
KB2.2. Gözlemleme	3	5	7	3	18
KB2.4. Çözümleme	1	3		1	5
KB2.5. Sınıflandırma	1	5	5	2	13
KB2.6. Bilgi Toplama	1	5	7	3	16
KB2.7. Karşılaştırma		4	5	2	11
KB2.8. Sorgulama	1	4	7	2	14
KB2.14. Yorumlama	2	5	5	2	14
KB2.15. Yansıtma	2		6		8
KB3.1. Karar Verme			5		5
Toplam (programda geçtiği yer)	18	40	62	19	139
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	12	11	12	10	

Özbekistan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda becerilerin sınıf düzeyinde dağılımı Tablo 4.4'te görülmektedir. Programda toplam 139 becerinin geçtiği tespit edilmiştir. Programın beceri yükünün 3. sınıfa doğru yığılma eğilimi gösterdiği belirlenmiştir. Programda en az beceri sayısı 1. sınıf ve 4. sınıfta olduğu kaydedilmiştir.

En çok yer alan beceriler incelendiğinde, KB2.2. Gözlemleme (18), KB2.6. Bilgi Toplama (16), KB2.8. Sorgulama (14) ve KB2.14. Yorumlama (14) gibi bilişsel süreç becerilerinin programın temelini oluşturduğu gözlenmektedir. Sosyal alan becerilerinden Sosyal Katılım (13) ve Mekânsal Düşünme (8) önemli yer tutmaktadır.

Sınıf bazlı tetkik yapıldığında 1. sınıfta beceri yükünün (18) düşük olmasına rağmen 12 farklı beceriye yer verildiği saptanmıştır. 2. sınıfta (40) ise İş Birliği (3), Sınıflandırma (5), Bilgi Toplama (5), Karşılaştırma (4), Sorgulama (4) ve Yorumlama (5) becerilerinde belirgin bir artış olduğu gözlemlenmiştir. 3. sınıfta beceri yoğunluğu zirveye ulaşmış olup Gözlemleme (7), Bilgi Toplama (7), Sorgulama (7) ve Yansıtma (6) becerilerinin sıklığında keskin artış olduğu tespit edilmiştir. Bu sınıfta ayrıca Karar Verme (5) becerisinin programa

dahil edildiği görülmektedir. 4.sınıfa geçişte beceri yükünün yeniden düşüşe geçtiği (19) ve bazı becerilere (İletişim, İş Birliği, Kendini Düzenleme, Yansıtma, Karar Verme) hiç yer verilmediği belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, programın beceri gelişimini 2. ve 3. sınıflar ekseninde yoğunlaştırdığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal Katılım becerisi ile ilgili örnek:

SBAB5. Sosyal Katılım

3.3.2.3.Toprak — Ana yurt. Onun insan için önemi, toprağın korunması. (Özbekistan Eğitim Bakanlığı (Özbekistan Respublikasi Oliy Ta’lim,Fan va İnovvatsiyalar vazirligi) [ÖÖTFİV], 2017).

İş Birliği becerisi ile ilgili örnek:

SDB2.2.İş Birliği

2.3.2.2.Pamuk hasadı. (ÖÖTFİV, 2017).

Gözlemleme becerisi ile ilgili örnek:

KB2.2. Gözlemleme

4.1.7.2.Gece ve gündüzün değişimi. Mevsimlerin değişimi. (ÖÖTFİV, 2017).

4.1.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.5.’de sunulmuştur.

Tablo 4.5. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	2	9	5	12	28
SBAB5. Sosyal Katılım	4	4	8	5	21
SBAB7. Mekansal Düşünme	5	5	6	5	21
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	5		3	2	10
SDB2.1. İletişim	10	7	10	5	32
SDB2.2. İş Birliği	1	3	2	2	8
SDB3.1. Uyum			6	1	7
KB1. Temel Beceriler	4	5	4	3	16
KB2.2. Gözlemleme		2			2
KB2.4. Çözümleme		2	1	4	7
KB2.5. Sınıflandırma		1	1		2
KB2.6. Bilgi Toplama	1	5	1	5	12
KB2.7. Karşılaştırma		2	2		4
KB2.8. Sorgulama				2	2
KB2.14.Yorumlama		1	1	3	5
KB2.15. Yansıtma	1	1	1	1	4
KB2.20. Sentezleme		1	1	2	4
KB3.1. Karar Verme			3		3
Toplam (programda geçtiği yer)	33	48	55	52	188
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	9	14	16	14	

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndaki becerilerin sınıf düzeyinde dağılımı Tablo 4.5'te görülmektedir. Programın toplam 188 beceri geçişi ile geniş bir kapsam sunduğu tespit edilmiştir. Beceri yükünün sınıflar arasında nispeten dengeli bir dağılım sergilediği, yoğunluğun 3. sınıf (55) ve 4. sınıfta (52) ve en az yükün 1. sınıfta (33) olduğu belirlenmiştir.

Program genelinde en belirgin becerinin, toplam 32 frekans değeriyle SDB2.1 İletişim olduğu görülmüştür. Özellikle 1, 2 ve 3. sınıf düzeylerindeki bu yüksek bulunma sıklığı, iletişim becerisinin programın temelini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (28), Sosyal Katılım (21) ve Mekânsal Düşünme (21) gibi sosyal bilimler alan becerilerinin de programın bütününde süreklilik gösterdiği kaydedilmiştir.

Sınıf bazlı tetkik yapıldığında 1.sınıfta İletişim (10) Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme) (5) ve Mekânsal Düşünme (5) becerilerinin baskın olduğu görülmektedir. Bilişsel beceriler KB2 grubunun genel olarak düşük bir sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu grupta yalnızca Bilgi Toplama (12) becerisinin diğer KB2 becerilerine kıyasla daha

yaygın bir kullanım sıklığına sahip olduğu belirlenmiştir. 2.sınıfta Kanıta Dayalı Sorgulama (9) becerisinin keskin bir yükseliş gösterdiği, 4.sınıfta ise İletişim (5) ve kanıta Dayalı Sorgulama (12) becerilerinin tekrar yükselerek yıl sonu yoğunluğunu oluşturduğu gözlemlenmiştir. Karar Verme (3) ve Uyum (6) gibi bazı becerilere programın ortasında 3. sınıfta yer verildiği, ancak diğer sınıflarda bu sıklığın korunmadığı saptanmıştır. Bu bulgular ışığında, programın beceri gelişimini sosyal iletişim ve alan becerileri ekseninde yaygın bir biçimde kurguladığı sonucuna varılmıştır.

Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma becerisi ile ilgili örnek:

SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma

2.2.3.2 Kendi çevresindeki doğal koşulların (yeryüzü şekilleri, iklim, bitki ve hayvan örtüsü, su kaynakları) olumlu ve olumsuz yönlerini analiz eder (Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі (Kazakistan Eğitim Bakanlığı), [KOM], 2012).

Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme) becerisi ile ilgili örnek

SDB1.2.Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)

3.1.4.2 Spor türlerini gruplandırır, temel becerilerini ve kendi yetilerini belirleyerek spor tercihi yapar (KOM, 2012).

Bilgi Toplama becerisi ile ilgili örnek:

KB.2.6. Bilgi Toplama

3.3.2.1 Farklı materyalleri inceleyerek Türklerin yaşam tarzını belirler (KOM, 2012).

4.1.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.6.'da sunulmuştur.

Tablo 4.6. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	6	7	50	63
SBAB5. Sosyal Katılım	32	12	41	85
SBAB7. Mekânsal Düşünme	3	5	4	12
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	24	6	16	46
SDB2.1. İletişim	23	7	7	37
SDB2.2. İş Birliği	23	2	14	39
SDB3.1.Uyum	5	10	11	26
KB1. Temel Beceriler	6	0	12	18
KB2.2. Gözlemleme	28	4	8	40
KB2.4. Çözümleme	16	10	27	53
KB2.5. Sınıflandırma	7	8	2	17
KB2.6. Bilgi Toplama	18	8	16	42
KB2.7. Karşılaştırma	13	12	7	32
KB2.8. Sorgulama	15	13	3	31
KB2.14. Yorumlama	37	14	36	87
KB2.15. Yansıtma	11	6	7	24
KB2.20. Sentezleme	2	5	10	17
KB3.1. Karar Verme	15	15	7	37
TKM. İlk Yardım becerisi	1	1	0	2
Toplam (programda geçtiği yer)	285	145	278	708
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	19	19	19	

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda becerilerin sınıf düzeyinde dağılımı Tablo 4.6'da görülmektedir. Programın toplam 708 beceri geçişi ile incelenen programlar arasında en yüksek beceri hacmine sahip olduğu tespit edilmiştir. Programın beceri yükünün 3. sınıf (278) ve 1. sınıf (285) arasında neredeyse eşit olarak yoğunlaştığı 2. sınıfın (145) ise görece daha hafif bir yük taşıdığı belirlenmiştir. Programda, toplam beceri sayısının 19 beceri her sınıfta eksiksiz bir biçimde yer aldığı gözlemlenmiştir.

En baskın beceriler incelendiğinde, KB2.14. Yorumlama (87), SBAB5. Sosyal Katılım (85) ve SBAB2. Kanıta dayalı Sorgulama ve Araştırma (63) becerilerinin programın temelini oluşturduğu saptanmıştır.

Sınıf bazlı tetkik yapıldığında 1. sınıfta Sosyal Katılım (32), Gözlemleme (28), Kendini Düzenleme (24), İletişim (23) ve İş Birliği (23) becerilerinin yüksek sayılarla yer aldığı kaydedilmiştir. Bu durum, programın başlangıçta hem SDB hem de bilişsel süreç KB becerilerine eş zamanlı ve yoğun bir vurgu yaptığını ortaya koymaktadır. 2. sınıfta beceri yükü yarı yarıya azalmış, ancak Karşılaştırma (12), Sorgulama (13) ve Yorumlama (14) gibi

bilişsel becerilerin sıklığını koruduğu görülmektedir. 3. sınıfa geçildiğinde ise beceri yükü tekrar 278'e yükselmiş olup Kanıta Dayalı Sorgulama (50), Sosyal Katılım (41) ve Yorumlama (36) becerilerinin sıklığının yükseldiği tespit edilmiştir. Ayrıca Sentezleme (10) gibi üst düzey becerilerin 3. sınıfta yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, KKTC programının beceri gelişimini tüm sınıflara yaygın olarak dağıttığı ancak sosyal katılım ve üst düzey sorgulama/ yorumlamayı programın ana eksenini yaptığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal Katılım becerisi ile ilgili örnek:

SBAB5. Sosyal Katılım

1.4.17 Toplum içinde birlikte yaşamının gerektirdiği kurallara uymanın önemini açıklar (KKTC MEB, 2023).

Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme) becerisi ile ilgili örnek

SDB1.2.Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)

3.1.9. Etik kurallara uyulmadığında ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm önerileri getirir (KKTC MEB, 2023).

Yorumlama becerisi ile ilgili örnek:

KB2.14.Yorumlama

2.1.4 Bireysel özelliklerini dikkate alarak hayallerinin gerçekleşme olasılıklarını yorumlar (KKTC MEB, 2023).

4.1.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.7.'de sunulmuştur.

Tablo 4.7. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	6	4	4	5	19
SBAB5. Sosyal Katılım	4	3	4	2	13
SBAB7. Mekânsal Düşünme	3	2	2	2	9
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	3	2	2	2	9
SDB2.1. İletişim	1	1	1	2	5
SDB2.2. İş Birliği	1	1	1	1	4
SDB3.1. Uyum	2	2	2		6
KB2.2. Gözleme	2	3	2	2	9
KB2.4. Çözümleme	1	2	3	2	8
KB2.5. Sınıflandırma	2	2	2	2	8
KB2.6. Bilgi Toplama	2	2	2	2	8
KB2.7. Karşılaştırma	1	2	2	1	6
KB2.8. Sorgulama	2	2	2	2	8
KB2.14. Yorumlama	1	2	2	2	7
KB2.15. Yansıtma	2	2	2	2	8
KB2.20. Sentezleme	2	2	2	2	8
KB3.1. Karar Verme	1	2	2	1	6
Toplam (programda geçtiği yer)	36	36	37	32	141
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	17	17	17	16	

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda becerilerin sınıf düzeyinde dağılımı Tablo 4.7'de görülmektedir. Programın toplam 141 beceri geçişi ile orta düzey bir hacme sahip olduğu tespit edilmiştir. En dikkat çekici bulgu, beceri yükünün tüm sınıflar arasında yüksek düzeyde bir denge sergilemesi olup, beceri geçiş sayılarının 1.sınıfta (36), 2.sınıfta (36), 3.sınıfta (37) ve 4.sınıfta (32) birbirine çok yakın olduğu belirlenmiştir. Program kapsamındaki 17 becerinin 1, 2 ve 3. sınıflarda genel olarak düzenli bir seyir izlediği, buna karşın 4. sınıf düzeyinde SDB3.1. Uyum becerisinin kapsam dışı kaldığı veya plana dahil edilmediği görülmektedir.

En baskın beceri grubunun SBAB olduğu saptanmıştır. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (19) becerisinin programın en sık kullanılan becerisi olduğu, bunu Sosyal Katılım (13) ve Mekânsal Düşünme (9) becerilerinin takip ettiği kaydedilmiştir.

Sınıf bazlı tetkik yapıldığında; özellikle KB grubuna ait becerilerin büyük bir kısmının tüm sınıflarda ikişer kez kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, programın bu temel bilişsel yeteneklerin gelişimini her yıl aynı sıklıkta ve sürekli bir şekilde desteklemeyi hedeflediğini göstermektedir. 1. sınıfta Kanıta Dayalı Sorgulama (6) becerisi baskınken, 4.sınıfta bu beceri (5) ile birlikte İletişim (2), Çözümleme (2) ve Sentezleme (2) gibi

becerilerin eşit ağırlıkta kullanıldığı tespit edilmiştir. Programın sosyal becerilerden olan İş Birliği (4) ve İletişim (5) becerilerine düşük bir sıklıkta yer verildiği belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, Azerbaycan programının beceri gelişimini sürekli, dengeli ve alan becerileri ekseninde kurgulandığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal Katılım becerisi ile ilgili örnek:

SBAB5. Sosyal Katılım

1.4.2. Sunulan materyallerde çevreye karşı tutumu değerlendirir. (Azerbaycan Eğitim Bakanlığı) (Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi), [AETN], 2013).

İş Birliği becerisi ile ilgili örnek:

SDB2.2.İş Birliği

2.1.2. Kendi ve arkadaşlarının topluluk içindeki faaliyetlerine ilişkin tutumunu ifade eder. (AETN, 2013).

Sorgulama becerisi ile ilgili örnek:

KB2.8.Sorgulama

4.1.1. Sinirli durumların ve diğer duygusal gerginliklerin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini açıklar. (AETN, 2013).

4.1.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği beceriler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.8.'de sunulmuştur.

Tablo 4.8. *Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler*

Beceriler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma	10	5	7	7	29
SBAB5. Sosyal Katılım	9	5	8	8	30
SBAB7. Mekânsal Düşünme	4	2	7	6	19
SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)	7	4	6	5	22
SDB2.1. İletişim	7	3	5	3	18
SDB2.2. İş Birliği	3	3	5	3	14
SDB3.1. Uyum	3	3	6	8	20
KB2.2. Gözlemleme	2	4	7	5	18
KB2.4. Çözümleme	2	7	4	3	16
KB2.5. Sınıflandırma	1	2	5	2	10
KB2.6. Bilgi Toplama	2	3	4	3	12
KB2.7. Karşılaştırma	2	4	2	3	11
KB2.8. Sorgulama	2	2	2	5	11
KB2.14. Yorumlama	1	3	5	6	15
KB2.15. Yansıtma	1	3	3	3	10
KB2.20. Sentezleme	2	2	4	5	13
KB3.1. Karar Verme	2	3		6	11
Toplam (programda geçtiği yer)	60	58	80	81	279
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	17	17	16	17	

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda becerilerin sınıf düzeyinde dağılımı Tablo 4.8'de görülmektedir. Programın toplam 279 beceri geçişi ile geniş bir beceri hacmine sahip olduğu tespit edilmiştir. Beceri yükünün incelenen diğer programlara kıyasla yüksek bir denge sergilediği; beceri geçişlerinin 1.sınıf (60) ile 4.sınıf (81) arasında dağıldığı ve hiçbir sınıfta keskin bir düşüş veya yığılmanın olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, programda yer alan 17 becerinin tamamının 1, 2 ve 4. sınıf düzeylerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Fakat 4. sınıf düzeyinde KB3.1. Karar Verme becerisinin kapsam dışı kaldığı görülmektedir.

En baskın becerilerin Sosyal Katılım (30) Kanıta Dayalı Sorgulama (29) ve Kendini Düzenleme (22) gibi alan becerileri olduğu kaydedilmiştir. 2. sınıfta İş Birliği (3) ve Uyum (3) gibi sosyal becerilerin sıklığı korunurken Çözümleme (7) becerisinin keskin bir yükseliş gösterdiği görülmektedir. 3. ve 4. sınıflar, sırasıyla 80 ve 81 geçişle programın en yoğun sınıflarıdır. Bu sınıflarda Uyum, Sorgulama, Yorumlama ve Sentezleme gibi becerilerin sıklığının artırılarak programın sonuna doğru bilişsel derinliğin sağlanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Karar Verme becerisinin 3. sınıfta hiç yer almaması, ancak 4. sınıfta (6) yoğunlaşması dikkat çekici bir bulgu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bulgular ışığında

Kırgızistan programının beceri gelişimini sürekli, dengeli ve kademeli bir ilerleme ekseninde kurgulandığı sonucuna varılmıştır

Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Araştırma becerisi ile ilgili örnek:

SBAB2. Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Araştırma

2.2.1.1. Atalarımı tanıyor muyum? (Kırgızistan Eğitim Bakanlığı) (Кыргыз Республикасынын Билим Бериу Жана Илим Министлиги, [KBBCİM], 2023).

Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme) becerisi ile ilgili örnek:

SDB1.2. Kendini Düzenleme (Öz Düzenleme)

3.2.3.2. Ne olmak istiyorum? / Hangi mesleği seçmeliyim? (KBBCİM, 2023).

Gözlemleme becerisi ile ilgili örnek:

KB2.2. Gözlemleme

2.3.1.10. İnsanın bitki ve hayvanlara ihtiyacı var mı? (KBBCİM, 2023).

4.2. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler

Türk Devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları içerdikleri eğilimler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. *Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler*

Eğilimler	Türkiye	Türkmenistan	Özbekistan	Kazakistan	KKTC	Azerbaycan	Kırgızistan	Toplam	Toplam (yer aldığı ülke)
E1.1. Merak	10	4	18	6	61	4	16	119	7
E1.3. Azim ve Kararlılık	2	5		2	11		6	26	5
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	9	2		2	22		2	37	5
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)	8	2	1	2	19		10	42	6
E2.1. Empati	8	6	3	3	31	4	9	64	7
E2.2. Sorumluluk	5	17	15	5	59	6	18	125	7
E2.4. Güven	1	11	6	3	37		5	63	6
E2.5. Oyunseverlik	2	1		4	3		4	14	5
E3.4 Gerçeği Arama	1	9	11	3	51	3	9	87	7
E3.5. Açık Fikirlilik	5	1	2	1	33		4	46	6
E3.6. Analitik Düşünme	1	14	5	7	56	2	14	99	7
E3.7. Sistemati Olma	1	6	2	5	18		5	37	6
E3.8. Soru Sorma	17		8	2	22	3	9	61	6
E3.10. Eleştirel Bakma	2	5	3	4	66	1	8	89	7
E3.11. Özgün Düşünme	2	1	3	4	15	1	6	32	7
Toplam (programda geçtiği yer)	74	84	77	53	504	24	125	941	
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	15	14	12	15	15	8	15		

Araştırmanın bu aşamasında, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda tüm sınıf düzeylerinde yer alan eğilimler belirlenmiştir. Tablo 4.9 incelendiğinde hayat bilgisi programlarının eğilim yaklaşımında büyük bir çeşitlilik olduğunu ortaya koymaktadır. Tablodaki veriler KKTC'nin eğilimlere yer verme konusunda diğer ülkelerden açıkça ayrıldığını ve bu alanda lider konumda olduğu göstermektedir. KKTC, incelenen tüm eğilimlere toplam 504 yerde yer vererek yedi ülkenin toplam 941 yer alma sayısının yarısından fazlasını (%53,5) tek başına karşılamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, KKTC Hayat Bilgisi Programının eğilim temelli yaklaşıma en güçlü vurguyu yaptığını göstermektedir. Bu yüksek yoğunluktaki programı sırasıyla Kırgızistan 125, Türkmenistan 84, Özbekistan 77 ve Türkiye 74 yer verme sıklığı ile takip etmektedir. İncelenen ülkeler arasında Azerbaycan'ın ise yalnızca 24 eğilime yer vererek en düşük yoğunluğa sahip olduğu belirlenmiştir. Eğilim çeşitliliğine bakıldığında ise KKTC, Türkiye, Kırgızistan ve Kazakistan'ın programlarında 15 farklı eğilime yer vererek en yüksek çeşitliliği sağladığı, buna karşın Azerbaycan programının sadece 8 farklı eğilimi içermesi nedeniyle en düşük çeşitliliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile taranmış Tablo 4.10.'da sunulmuştur.

Tablo 4.10. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	5	1	4	10
E1.3. Azim ve Kararlılık	1		1	2
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	2	3	4	9
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)	4	4		8
E2.1. Empati	2	5		7
E2.2. Sorumluluk	1	2	2	5
E2.4. Güven	1			1
E2.5. Oyunseverlik	1	1		2
E3.4 Gerçeği Arama		1		1
E3.5. Açık Fikirlilik	1	2	2	5
E3.6. Analitik Düşünme			1	1
E3.7. Sistemati Olma		1		1
E3.8. Soru Sorma	7	5	5	17
E3.10. Eleştirel Bakma		1	1	2
E3.11. Özgün Düşünme		0	2	2
Toplam (programda geçtiği yer)	25	26	22	74
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	10	12	9	

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimler, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini bütüncül bir yaklaşımla destekleme hedefini ortaya koymaktadır. Tablo.4.10 incelendiğinde program genelinde 15 farklı eğilime toplamda 74 kez vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Bu eğilimler arasında en yüksek frekansa sahip olanlar, programın temel felsefesini yansıtmaktadır. E3.8. Soru Sorma eğilimi 17 tekrar ile en çok vurgulanan eğilim olmuş, bunu sırasıyla E1.1. Merak eğilimi 10 defa ve E1.4. Kendine İnanma 9 defa ile takip etmiştir. Bu bulgu, programın öğrencilerin içsel motivasyonunu, sorgulayıcı bakış açısını ve kişisel başarı inancını öncelikli olarak geliştirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Öte yandan, programda Güven, Gerçeği Arama, Analitik Düşünme ve Sistemati Olma gibi bazı eğilimlerin yalnızca birer kez geçmesi, duyuşsal ve sosyal alanlara bilişsel alanlara kıyasla daha yoğun bir vurgu yapıldığını işaret etmektedir.

Programda yer alan eğilimlerin dağılımı incelendiğinde öğrencilerin sosyal ve duyuşsal gelişimine yönelik eğilimlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Özellikle Kendine Güvenme 8 defa ve Empati 7 defa en çok vurgulanan eğilimler arasında yer

almaktadır. Bu durum, Hayat Bilgisi dersinin yalnızca çevreyi tanıma değil, aynı zamanda öğrencilerin sağlıklı kimlik gelişimini, kişilerarası ilişkilerde farkındalığı ve sosyal uyumu desteklemeyi esas aldığını göstermektedir. Özellikle 2. sınıfta Empati 5 defa tekrarlanarak eğiliminin frekansının zirve yapması, bu kademedeki öğrencilerin sosyal çevreleriyle etkileşimlerinin derinleşmesine ve başkalarının duygularını anlamalarını yönelik becerilerin önceliklendirildiğini ortaya koymaktadır.

Eğilimlerin 1., 2. ve 3. sınıflar arasındaki dağılımı, programın kademeli ve sistematik bir gelişim modelini benimsediğini göstermektedir. 1. sınıfta frekansı en yüksek olan eğilimler Soru Sorma (7) ve Merak (5) iken, bu durum öğrencilerin derse ve çevreye karşı temel keşfetme motivasyonunun başlangıçta yükselmesini hedeflediğini yansıtmaktadır. 2. sınıfta ise odak noktası Empati (5), Soru Sorma (4) ve Kendine Güvenme (4) gibi sosyal-duygusal becerilere kaymıştır. Bu da öğrencilerin okul ortamında akran ilişkileri ve sosyal normlarla daha aktif bir şekilde yüzleşmeye başladığı dönemi desteklemektedir. Son olarak 3. sınıfta Soru Sorma (5), Merak (4), Kendine İnanma (4) ve Özgün Düşünme (2), Analitik Düşünme (1) gibi daha üst düzey bilişsel ve öz yeterlilik eğilimlerinin ortaya çıkması, öğrencilerin ilkokulun son aşamasında bağımsız düşünme ve problem çözme becerilerine hazırlanmaya başladığını göstermektedir. Bu sınıf düzeyine göre farklılaşan vurgular, Hayat Bilgisi programının öğrenci gelişim evrelerini dikkate alan bir kurguya sahip olduğunu teyit etmektedir.

Merak eğilimi ile ilgili örnek:

E1.1. Merak

HB.2.5.2. Doğadan yararlanarak yönünü belirleyebilme (MEB. 2024).

Soru sorma eğilimi ile ilgili örnek:

E3.8. Soru Sorma

HB.3.1.2. Okuldaki hak ve sorumluluklarına uygun davranabilme (MEB. 2024).

4.2.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile tanınmış Tablo 4.11.'de sunulmuştur.

Tablo 4.11. *Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler*

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	2		1	1	4
E1.3. Azim ve Kararlılık	2		2	1	5
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	1			1	2
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)			1	1	2
E2.1. Empati	2		3	1	6
E2.2. Sorumluluk	5	5	3	4	17
E2.4. Güven	2	2	5	2	11
E2.5. Oyunseverlik		1			1
E3.4 Gerçeği Arama	2	2	3	2	9
E3.5. Açık Fikirlilik				1	1
E3.6. Analitik Düşünme	3	3	6	2	14
E3.7. Sistemati Olma	2	1	1	2	6
E3.10. Eleştirel Bakma	2		2	1	5
E3.11. Özgün Düşünme	1				1
Toplam (programda geçtiği yer)	24	14	27	19	84
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	11	6	10	12	

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yapılan tarama sonucunda, toplamda 14 farklı eğilime 84 kez vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Bu programda en çok öne çıkan eğilimler, öğrencilerin sosyal ve bilişsel sorumluluk alanlarını hedeflemektedir. Programın en yüksek frekanslı eğilimi E2.2. Sorumluluk olup 17 tekrar ile programın temel eksenini oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla E3.6. Analitik Düşünme ve 2.4. Güven izlemektedir. Bu bulgular, Türkmenistan programının öğrencilere disiplin, toplumsal kurallara uyum ve eleştirel/sistemati düşünme becerilerini kazandırmayı önceliklendirdiğini göstermektedir. Özellikle Sorumluluk ve Güven gibi eğilimlerin yoğunluğu, programın toplumsal değerler ve güvenli yetiştirme misyonuna odaklandığını düşündürmektedir.

Türkmenistan programı, bilişsel eğilimlere verdiği göreceli olarak yüksek ağırlık ile dikkat çekmektedir. Analitik Düşünme 14 tekrarla en çok vurgulanan ikinci eğilimdir ve bu eğilim, 3. sınıfta 6 tekrarla belirgin bir şekilde artmıştır. Ayrıca E3.4. Gerçeği Arama ve E3.7. Sistemati Olma gibi beceriler de önemli frekansa sahiptir. Bu durum, programın sadece duyuşsal ve sosyal gelişim ile sınırlı kalmadığını, aynı zamanda öğrencilerin bilgiyi yapılandırma, mantıksal süreçleri kullanma ve problem çözme gibi üst düzey bilişsel yeteneklerini erken yaşta geliştirmeye odaklandığını göstermektedir. Bu odak, dersin temel

amacını oluşturan toplumsal ve çevresel konuları derinlemesine anlama kapasitesini desteklemektedir.

Eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılımı, programın gelişimsel bir kurguya sahip olduğunu yansıtmaktadır. Programda 3. sınıf düzeyinde 10 eğilimin 27 kez geçtiği; 4. sınıf düzeyinde ise 12 eğilimin 19 kez geçtiği görülmüştür. En fazla yer verilen Sorumluluk eğilimi 17 kez geçmiştir. Bu eğilim programda temel eğilim olarak öne çıkmaktadır. 2. sınıfta eğilimlerin gösterilme sayısı 14'e düşmekle birlikte, Sorumluluk 5 kere ve Analitik Düşünme 3 kere yer alarak merkezî eğilimler korunmuştur. Eğilimlerin tekrar sayısı açısından en yoğun sınıf olan 3. sınıfta 27 kez geçiş kaydedilmiş olup Analitik Düşünme 6 ve Güven 5 kez ile en yüksek düzeyde temsil edilmiştir. Bu durum, 3. sınıf öğrencilerinde derinlemesine düşünme süreçlerini kullanma ve sosyal ilişki yapılarında güven geliştirme beklentisinin belirgin biçimde arttığını ortaya koymaktadır. 4. sınıfta ise Sorumluluk 4 defa yer alarak tekrar ön plana çıkarken Açık Fikirlilik gibi farklı bir bilişsel eğilimin 1 kez dahil olması, programın öğrencileri daha geniş ve karmaşık sosyal durumlara hazırlama çabasını yansıtmaktadır.

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

4.6.1.Ev işleri ve oda temizliği (TBM, 2021).

Sistemati Olma eğilimi ile ilgili örnek:

E3.7. Sistemati Olma

2.2.1.Evdeki rutin: kalkış, egzersiz, kahvaltı, dinlenme, spor, uyku (TBM, 2021).

4.2.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.12'de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	3	5	7	3	18
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)	1				1
E2.1. Empati	1		2		3
E2.2. Sorumluluk	3	4	7	1	15
E2.4. Güven	1	3	2		6
E3.4 Gerçeği Arama	0	2	6	3	11
E3.5. Açık Fikirlilik	1			1	2
E3.6. Analitik Düşünme		3		2	5
E3.7. Sistemati Olma	1	1			2
E3.8. Soru Sorma		1	5	2	8
E3.10. Eleştirel Bakma		1	1	1	3
E3.11. Özgün Düşünme	1			2	3
Toplam (programda geçtiği yer)	12	20	30	15	77
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	9	8	7	8	

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yapılan incelemede, toplam 12 farklı eğilime 77 kez vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Programın temelini oluşturan ve en yüksek gösterilme yoğunluğuna sahip eğilimler, öğrencilerin bilişsel keşif ve toplumsal görev bilinci alanlarına işaret etmektedir. E1.1. Merak eğilimi 18 defa ile programın en çok vurgulanan eğilimi olurken, bunu E2.2. Sorumluluk 15 kez ve E3.4.Gerçeği Arama 11 kere ile takip etmektedir. Bu bulgular, Özbekistan programının öğrencilerin içsel motivasyonlarını ve dünyayı anlama arzularını temel alarak, bu keşif sürecini sorumlu vatandaş ve bilimsel doğruluk çerçevesinde yönlendirmeyi amaçladığını göstermektedir. Merak ve Sorumluluğun bu denli güçlü bir şekilde bir arada yer alması, programın disiplinli bir merak geliştirmeyi hedeflediği şeklinde yorumlanabilir.

Programdaki eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılımı, öğrenci gelişimini destekleyen kademeli yapı sergilemektedir. Eğilimlerin toplam gösterilme sayısının en yüksek olduğu sınıf düzeyi 30 kez ile 3. sınıftır. Bu sınıfta Merak ve Sorumluluk yedişer defa yer alarak temel eğilimler güçlü bir biçimde temsil edilmiştir. Bunların yanı sıra, Gerçeği Arama 6 kere ve Soru Sorma 5 kez ile yüksek düzeyde programa dahil edilmiştir. Bu durum, 3. sınıfta öğrencilerden bilgiyi derinlemesine sorgulama ve doğrulama beklentisinin belirgin biçimde arttığını göstermektedir. 4. sınıfta ise toplam gösterilme sayısı 15'e düşmekle birlikte, Özgün Düşünme 2 defa ve Analitik Düşünme 2 defa gibi daha ileri bilişsel becerilerin yer alması, programın ilkokulun son evresinde öğrencileri bağımsız, yaratıcı düşünmeye ve problem

çözmeye hazırlama çabasını yansıtmaktadır. Programdaki yoğunlaşma, özellikle 3. sınıfta bir bilişsel sıçramayı işaret etmektedir.

Özbekistan programı, belirli eğilimlere çok güçlü vurgu yaparken bazı önemli becerilere sınırlı bir yer vermektedir. Örneğin, Kendine Güvenme sadece 1 kez 1. sınıfta ve Empati sadece 3 kez yer almıştır. Bu durum, programın kişisel ve kişilerarası duygusal gelişim alanlarına, bilişsel keşif ve toplumsal görev alanlarına kıyasla daha az öncelik verdiğini düşündürmektedir. Programda güçlü olan Merak ve Sorumluluk eğilimlerinin, Öz Güven ve Empati gibi eğilimlerin düşük temsil düzeyi ile birlikte değerlendirilmesi, programın odağının bireysel duygu dünyasından çok dış dünyaya yönelik keşif ve uyum üzerine yoğunlaştığını nitelendirmektedir. Bu farklılaşma, ülkenin eğitim sistemindeki temel değerler ve beklentilerle ilişkilendirilebilir önemli bir bulgudur.

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

2.2.7.1. Suyu akılcıca kullanma, tasarruf ve koruma (ÖOTFİV, 2017).

Gerçeği Arama eğilimi ile ilgili örnek:

E3.4 Gerçeği Arama

4.2.6.6. Özbekistan’da suyun kullanımı ve korunması (ÖOTFİV, 2017).

4.2.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.13’te sunulmuştur.

Tablo 4.13. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	1		1	4	6
E1.3. Azim ve Kararlılık			2		2
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	1			1	2
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)			1	1	2
E2.1. Empati	1	1	1		3
E2.2. Sorumluluk	1	1	3		5
E2.4. Güven	1		1	1	3
E2.5. Oyunseverlik	1		2	1	4
E3.4 Gerçeği Arama	1	1	1		3
E3.5. Açık Fikirlilik			1		1
E3.6. Analitik Düşünme		2	1	4	7
E3.7. Sistemati Olma	1	1	2	1	5
E3.8. Soru Sorma		1		1	2
E3.10. Eleştirel Bakma				4	4
E3.11. Özgün Düşünme				4	4
Toplam (programda geçtiği yer)	8	7	16	22	53
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	8	6	11	10	

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, programın genel toplamda 15 farklı eğilime 53 kez vurgu ile diğer incelenen programlara kıyasla daha az eğilim sayısına sahip olduğu görülmektedir. Programda toplam 15 farklı eğilime yer verilmesi, en geniş eğilim spektrumunu kapsadığını göstermektedir. Programın en güçlü temsile sahip eğilimleri, bilişsel ve duyuşsal alanlarının dengelendiği bir yapı sunar. E3.6. Analitik Düşünme 7 kez ile en yüksek vurgu düzeyine sahipken bunu E1.1. Merak 6 kez ve E2.2. Sorumluluk ile E3.7. Sistemati Olma beşer kez ile takip etmektedir. Bu bulgu, programın öğrencilere yöntemsel düşünme ve problem çözme becerilerini kazandırmayı hedeflediğini ancak bu bilişsel sürecin temelini merak ve disiplin üzerine inşa ettiğini göstermektedir. Ayrıca, programda vurgulanan eğilimlerinin dörder kez ile E3.10 Eleştirel Bakma ve E3.11. Özgün düşünme gibi üst düzey bilişsel eğilimlerde yoğunlaşması, Kazakistan programının temel amacının bağımsız ve yaratıcı düşünebilen bireyler yetiştirmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılım incelendiğinde, programın kademeli bir yoğunlaşma sergilediği görülmektedir. Eğilimlerin toplam gösterilme sayısı 4. sınıfta 22 kez ile en üst düzeye çıktığı tespit edilmiştir. Bu durum, programın temel sosyal adaptasyonu 1.ve 2. sınıflar sırasıyla 8 ve 7 kez ile takip ederken üst düzey yeterlilikleri 3.ve 4.sınıfların, sırasıyla 16 ve 22 kez ile hedeflediğini göstermektedir. Özellikle 4. sınıf, dörder defa Merak,

Analitik Düşünme, Eleştirel Bakma ve Özgün düşünme gibi temel ve üst düzey eğilimlerin eş zamanlı ve güçlü bir şekilde yer aldığı kritik bir geçiş noktasıdır. Bu yoğunluk, programın ilkokulun son aşamasını, öğrencileri sonraki eğitim kademesine hazırlamak üzere bilişsel yeterliliklerin birleştiği ve pekiştiği bir dönem olarak konumlandığını nitelendirmektedir.

Kazakistan programı, toplamda 15 farklı eğilime yer vererek en geniş eğilim spektrumunu kapsamına rağmen, birçok eğilimin düşük bir temsili olduğu görülmektedir. Örneğin, Azim ve Kararlılık, Kendine İnanma, Kendine Güvenme ve Soru Sorma gibi bireysel gelişimi destekleyen eğilimler sadece ikişer kez yer almıştır. Buna karşın, Oyunseverlik 4 kez ve Sistemati Olma 5 kez gibi eğilimlere daha yüksek bir vurgu yapılması dikkat çekicidir. Bu dağılım, programın kişisel duygusal gücünü geliştirmek yerine, daha çok metodik düşünce yapısı ve sosyal adaptasyonu önceliklendirdiğini düşündürmektedir.

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

2.1.5.1 Kendi yaşamından örnekler vererek hak, sorumluluk ve görev arasındaki farkı ayırt eder (KOM, 2012).

Sistemati Olma eğilimi ile ilgili örnek:

E3.7. Sistemati Olma

3.2.4.1 Kazakistan'daki en cazip turistik yerleri sıralayarak bir popülerlik listesi (sıralama) oluşturur (KOM, 2012).

4.2.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.14'te sunulmuştur.

Tablo 4.14. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	23	14	24	61
E1.3. Azim ve Kararlılık	5	6		11
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)	12	4	6	22
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)	12	1	6	19
E2.1. Empati	14	10	7	31
E2.2. Sorumluluk	30	16	13	59
E2.4. Güven	17	8	12	37
E2.5. Oyunseverlik	2	0	1	3
E3.4 Gerçeği Arama	14	12	25	51
E3.5. Açık Fikirlilik	9	15	9	33
E3.6. Analitik Düşünme	16	17	23	56
E3.7. Sistemati Olma	10	6	2	18
E3.8. Soru Sorma	13	6	3	22
E3.10. Eleştirel Bakma	10	12	44	66
E3.11. Özgün Düşünme	3	2	10	15
Toplam (programda geçtiği yer)	190	129	185	504
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	15	15	14	

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yapılan incelemede, toplam 15 farklı eğilime 504 kez vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Bu gösterim sayısı, incelenen programlar arasında en yüksek toplam gösterilme yoğunluğuna işaret etmektedir. Programın temelini oluşturan ve en güçlü temsile sahip eğilimler, bilişsel ve duyuşsal alanların güçlü bir birleşimini sunar; E3.10. Eleştirel Bakma 66 kez ile en çok vurgulanan eğilim olurken bunu E1.1. Merak 61 defa, E2.2. Sorumluluk 59 kez ve E3.6. Analitik Düşünme 56 defa ile yakından takip etmektedir. Bu bulgular, KKTC programın öğrencileri sadece sorumlu vatandaş olarak değil, aynı zamanda sürekli sorgulayan, merak eden ve eleştirel bir bakış açısına sahip bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Bilişsel ve sosyal eğilimlere yapılan bu yüksek ve dengeli vurgu, programın öğrenci gelişimine bütüncül ve derinlikli yaklaştığını nitelendirmektedir.

Programdaki eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılımı, belirgin bir gelişimsel sıçrama modelini yansıtmaktadır. Toplam eğilim yer alma sayısı, 1. sınıfta 190 kez, 2. sınıfta 129 kez iken 3. sınıfta 185 kez olarak tekrar yükselişe geçmektedir. Bu yükseliş, özellikle üst düzey bilişsel eğilimlerdeki keskin artıştan kaynaklanmaktadır. 3. sınıfta Eleştirel Bakma 44 defa ile diğer sınıfların tamamından daha fazla yer alarak en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Aynı sınıfta Merak 24 kez ve Analitik Düşünme 23 defa güçlü bir şekilde temsil edilmiştir. Bu durum, KKTC programının son sınıfı, öğrencileri eleştirel sorgulama, derinlemesine

düşünme ve bilgiyi dönüştürme yetkinliklerinde en üst seviyeye çıkarmayı hedefleyen kritik bir evre olarak konumlandığını göstermektedir.

KKTC programı, incelenen diğer programlara kıyasla sosyal-duygusal eğilimlere en yoğun vurguyu yapan programlardan biridir. Sorumluluk 59 kez, Güven 37 kez ve Empati 31 kez ile program genelinde güçlü bir şekilde temsil edilmiştir. Özellikle Sorumluluk 30 defa ile 1. sınıfta en yüksek gösterilme sayısına ulaşarak öğrencilerin eğitim hayatının hemen başında görev bilinci ve toplumsal uyum konusunda güçlü bir temel oluşturulmasının amaçlandığını göstermektedir. Güven ve Empati gibi eğilimlerin yüksek vurgu düzeyi, programın sadece bilişsel başarıya değil, aynı zamanda öğrencilerin sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma ve sosyal çevreye aktif katılım yetkinliklerine de büyük önem atfettiğini nitelendirmektedir.

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

2.4.9. Kaynakları bilinçli olarak kullanmanın ekonomik durumuna katkısını açıklar (KKTC MEB, 2023).

Eleştirel Bakma eğilimi ile ilgili örnek:

E3.10. Eleştirel Bakma

3.3.1. Dünyayı paylaştığı insanlara, bitkilere ve hayvanlara karşı duyarlılık gösterir (KKTC MEB, 2023).

4.2.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.15'te sunulmuştur.

Tablo 4.15. *Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler*

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	1	1		2	4
E2.1. Empati	1	1	1	1	4
E2.2. Sorumluluk	2	1	1	2	6
E3.4 Gerçeği Arama			1	2	3
E3.6. Analitik Düşünme				2	2
E3.8. Soru Sorma	1	1		1	3
E3.10. Eleştirel Bakma				1	1
E3.11. Özgün Düşünme				1	1
Toplam (programda geçtiği yer)	5	4	3	12	24
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	4	4	3	8	

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programı üzerinde yapılan incelemede, toplamda sadece 8 farklı eğilime 24 kez vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Bu gösterim sayısı, incelenen programlar arasındaki en düşük toplam eğilim sayısına işaret etmektedir. Programın temelini oluşturan ve en güçlü temsile sahip eğilim E2.2. Sorumluluk olup 6 kez yer almıştır. Bunu E1.1. Merak ve E2.1. Empati dörder kez ile yakından takip etmektedir. Bu bulgular, Azerbaycan programının bilişsel keşiften çok temel sosyal uyum ve görev bilinci üzerine odaklandığını göstermektedir. Ayrıca, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme gibi ileri bilişsel eğilimlerin yalnızca 1 kez yer alması, programın ağırlıklı olarak temel seviyedeki duyuşsal ve sosyal adaptasyon becerilerine öncelik verdiğini nitelendirmektedir.

Eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılımı incelendiğinde programda kademli bir yoğunlaşma yerine, odak noktasının 4. sınıfa kaydığı bir yapı gözlemlenmiştir. Toplam eğilimlerin yer alma sayısı 1. sınıfta 5 kez iken 4. sınıfta 12 kez olduğu tespit edilmiştir. Bu sınıfta 8 farklı eğilime yer verilmiştir ve bu sayı diğer tüm sınıflardan daha fazladır. Özellikle Analitik Düşünme, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme gibi bilişsel eğilimlerin tamamı ilk üç sınıfta hiç yer almayıp sadece 4. sınıfta ortaya çıkmaktadır. Bu durum, programın üst düzey düşünme becerilerini öğrencilere erken yaşta değil, ilkokulun son aşamasında ve yoğun bir şekilde kazandırmayı hedeflediğini, dolayısıyla 4.sınıfı bir bilişsel tamamlama ve geçiş evresi olarak konumlandığını göstermektedir.

Azerbaycan programı, toplamda sadece 8 farklı eğilime yer vererek incelenen programlar arasında en dar eğilim spektrumuna sahiptir. Empati 4 kez yer almasına rağmen, Kendine İnanma ve Kendine Güvenme gibi temel bireysel gelişim eğilimlerinin programda hiç yer almaması dikkat çekicidir. Öte yandan, Empati ve Sorumluluk eğilimlerin 1., 2., 3. ve 4. sınıfların tamamında yer alması, bu iki sosyal becerinin programda kesintisiz ve

merkezî bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, programın kişisel duygusal güce odaklanmak yerine, sosyal uyum ve görev bilincini tüm ilkökul süresince önceliklendiren bir yapıya sahip olduğunu nitelendirmektedir.

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

3.4.1. Manevi sorumluluk hakkında bilgilerini örnekler (yaşam deneyimi, sanat ve görsel eserler) temelinde açıklar (AETN, 2013).

Soru Sorma eğilimi ile ilgili örnek:

E3.8. Soru Sorma

1.2.1. Coğrafi nesnelerin (dağ, tepe, dere, ova, nehir, göl) oluşum nedenlerini açıklar (AETN, 2013).

4.2.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği eğilimler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.16'da sunulmuştur.

Tablo 4.16. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Eğilimler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
E1.1. Merak	8	4	2	2	16
E1.3. Azim ve Kararlılık	2	2	1	1	6
E1.4. Kendine İnanma (Öz Yeterlilik)			2		2
E1.5. Kendine Güvenme (Öz Güven)	7	3			10
E2.1. Empati	1	3	3	2	9
E2.2. Sorumluluk	7	3	4	4	18
E2.4. Güven	2	1	2		5
E2.5. Oyunseverlik	2	2			4
E3.4 Gerçeği Arama	3	3	2	1	9
E3.5. Açık Fikirlilik	1	1	2		4
E3.6. Analitik Düşünme	3	3	4	4	14
E3.7. Sistemati Olma	3	2			5
E3.8. Soru Sorma	2	3	2	2	9
E3.10. Eleştirel Bakma	2	3	3		8
E3.11. Özgün Düşünme	2	3	1		6
Toplam (programda geçtiği yer)	45	36	28	16	125
Toplam (programda geçen eğilim sayısı)	14	14	12	7	

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, programın toplamda 15 farklı eğilime 125 kez vurgu yaptığı belirlenmiştir. Programın temelini oluşturan ve en güçlü temsile sahip eğilim E2.2. Sorumluluk olup 18 kez yer almıştır. Bunu E1.1. Merak 16 defa ve E3.6. Analitik Düşünme 14 defa takip etmektedir. Bu bulgular, programın öğrencileri görev bilinci yüksek, keşfetmeye hevesli ve sistematik düşünebilen bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Sorumluluk ve Merak eğilimlerinin programın disiplinli bir keşif ve sorumlu bir öğrenme sürecini temel aldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Kendine Güvenme'nin 10 kez ile diğer birçok bilişsel eğilimden daha fazla yer alması, bireysel yeterliliğe verilen önemi vurgulamaktadır.

Eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılımı incelendiğinde, programın toplam sayısının kademeli olarak azalan bir yapı sergilediği görülmektedir. 1.sınıfta 45 olan toplam gösterim sayısı, 4. sınıfa gelindiğinde 16'ya düşmektedir. Bu durum, programın temel eğilimleri ve yeterlikleri ilkokulun ilk yıllarında yoğun biçimde kazandırmayı hedeflediğini göstermektedir. 1.sınıfta Merak 8, Sorumluluk 7 ve Kendine Güvenme 7 kez gibi temel duyuşsal eğilimler baskınken 4. sınıfa geçildiğinde Analitik Düşünme 4 defa ve Sorumluluk 4 defa yer alarak eğilimleri en güçlü temsile sahip olmaktadır. Bu değişim, öğrencilerin ilerleyen yıllarda sosyal ve bireysel duygusal gelişim odaklı bir temelden bilişsel yeterliliklerin pekiştirildiği bir aşamaya geçtiğini ortaya koymaktadır.

Kırgızistan programı, toplamda 15 farklı eğilime yer vererek geniş bir eğilim spektrumunu kapsamaktadır. Ancak bazı eğilimlerin temsili sınıf düzeylerine göre kesintiye uğramaktadır. Örneğin, Kendine Güvenme, Oyunseverlik, Sistemati Olma, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme gibi eğilimler 4. sınıfta hiç yer almamaktadır. Buna karşın Sorumluluk, Merak ve Analitik Düşünme gibi merkezi eğilimler 4. sınıfta varlığını sürdürmektedir. Özellikle Öz Yeterlilik 2 kez ve Güven 5 kez gibi bireysel gücü destekleyen eğilimlerin düşük vurgu düzeyleri, programın kişisel iç motivasyon yerine sosyal görev bilinci ve dış dünyaya yönelik keşfe daha fazla ağırlık verdiğini nitelendirmektedir.

Merak eğilimi ile ilgili örnek:

E1.1. Merak

3.2.3.2.Şehirde ve köydeki meslekler (KBBCİM, 2023).

Sorumluluk eğilimi ile ilgili örnek:

E2.2. Sorumluluk

1.2.3.1. Ailemde Emek ve Görev Paylaşımı (KBBCİM, 2023).

4.3. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar

Türk devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları içerdikleri okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.17. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	Türkiye	Türkmenistan	Özbekistan	Kazakistan	KKTC	Azerbaycan	Kırgızistan	Toplam	Toplam (yer aldığı ülke)
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	7	18	14	9	8	34	16	106	7
OB2. Dijital Okuryazarlık	6			4	17		7	34	4
OB3. Finansal Okuryazarlık	1	1		7	8	9	12	38	6
OB4. Görsel Okuryazarlık	23	3		4	20	7	11	68	6
OB5. Kültür Okuryazarlığı	2	3	2	6	32	23	16	84	7
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	4	9	3	6	47	13	15	97	7
OB7. Veri Okuryazarlığı	2		1	4	34		9	50	5
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	3	6	10	3	16	11	14	63	7
OB9. Sanat Okuryazarlığı	3			3	8	1	4	19	5
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür okuryazarlığı					1	13	34	48	3
ÖZB. Matematik okuryazarlığı							10	10	1
Toplam (programda geçtiği yer)	51	40	30	46	191	111	148	617	1234
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	9	6	5	9	10	8	11		

Tablo 4.17’ye göre incelenen Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları, öğrencilere kazandırılması hedeflenen okuryazarlık alanlarında bir dizi ortak ve farklı öncelik sergilemektedir. Bilgi okuryazarlığı (106) tüm programlarda en yüksek yer alma oranı ile temel bilgi edinme, işleme ve kullanma becerisinin evrensel bir odak alanı olduğunu göstermektedir. Bu temel odağı takiben öğrencilerin toplumsal yaşamdaki rollerine ve kültürel kimliklerine vurgu yapan vatandaşlık okuryazarlığı (97) ve kültür okuryazarlığı (84) müfredatın sosyokültürel ve etik boyutlarına verilen önemi ortaya koymaktadır. Öte yandan programlarda en az yer verilen okuryazarlıkların sanat okuryazarlığı (19) ve yalnızca Kırgızistan programında tespit edilen matematik

okuryazarlığı (10) olduğu görülmektedir. Matematik okuryazarlığı ise hayat bilgisi temelli bir inceleme olmasından dolayı kapsam dışı bırakılmıştır.

Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları incelendiğinde okuryazarlık türlerine atfedilen önemde belirgin farklılıklar göre çarpmaktadır. KKTC, toplam 191 geçiş sayısı ile en kapsamlı programa sahiptir ve özellikle Vatandaşlık Okuryazarlığı (47), Veri Okuryazarlığı (34) ve Dijital Okuryazarlık (17) gibi alanlarda yüksek bir vurgu taşımaktadır. Bu durum, KKTC müfredatının, öğrencileri modern dünyanın dijital ve veri ağırlıklı gerekliliklerine aktif vatandaşlık bilinciyle hazırlama çabasını göstermektedir. Kırgızistan (148) ve Azerbaycan (111) programları da genel olarak zengin içeriğe sahiptir. Kırgızistan, Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı (34) ve Matematik Okuryazarlığı (10) ile çevre bilinci ve disiplinler arası becerilere eğilirken Azerbaycan programında Bilgi Okuryazarlığı (34) baskın durumdadır. Buna karşılık, Türkiye (51) programında ise en belirgin vurgu Görsel Okuryazarlık (23) alanındadır. Bu farklılıklar, her ülkenin kendi sosyal, kültürel ve ekolojik ihtiyaçlarına yönelik müfredat tercihlerini yansıtmaktadır.

Daha güncel ve geleceğe yönelik olan Dijital Okuryazarlık (34), Veri Okuryazarlığı (50) ve Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı (63) alanlarında homojen bir dağılım bulunmamaktadır. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı, tüm ülkelerin programında yer alması yönüyle yaygın bir kabul görmekteyken Dijital Okuryazarlık Türkmenistan Özbekistan ve Azerbaycan programlarında hiç geçmemektedir. Benzer şekilde, Veri Okuryazarlığı da 5 ülkenin programında yer almaktadır. Bu veriler, Türk devletleri arasında dijital becerilerin ve veri okuryazarlığının hayat bilgisi dersi kapsamına alınma hızı ve önceliği açısından farklılıklar olduğunu, ancak çevresel bilinç ve sürdürülebilir yaşam becerilerinin genel olarak müfredatın ayrılmaz bir parçası olma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

4.3.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	1	4	2	7
OB2. Dijital Okuryazarlık	2	2	2	6
OB3. Finansal Okuryazarlık			1	1
OB4. Görsel Okuryazarlık	9	7	7	23
OB5. Kültür Okuryazarlığı	1	1		2
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı			4	4
OB7. Veri Okuryazarlığı	2			2
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	1	1	1	3
OB9. Sanat Okuryazarlığı		1	2	3
Toplam (programda geçtiği yer)	16	16	19	51
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	6	6	7	

Tablo 4.18’de verilen Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan okuryazarlık türleri incelendiğinde programda toplam 9 farklı okuryazarlık türüne yer verildiği görülmektedir. Bunlar; bilgi, dijital, finansal, görsel, kültür, vatandaşlık, veri, sürdürülebilirlik ve sanat okuryazarlıklarıdır. Okuryazarlıkların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde 1. sınıfta 16, 2. sınıfta 16 ve 3. sınıfta 19 kez yer aldığı belirlenmiştir. Programda toplamda 51 yerde okuryazarlık becerilerine yer verilmiştir.

En fazla yer verilen okuryazarlık türünün 23 kez ile Görsel Okuryazarlık olduğu görülmektedir. Bunu Bilgi Okuryazarlığı 7 kez, Dijital Okuryazarlığı 6 kez ve Vatandaşlık Okuryazarlığı 4 kez ile izlemektedir. Sanat Okuryazarlığı 3 kez, Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı 3 kez, Veri Okuryazarlığı 2 kez ve Kültür Okuryazarlığı 2 kez programda yer almakla birlikte daha sınırlı bir biçimde ele alınmıştır. Finansal Okuryazarlık ise yalnızca bir kez yer bulmuştur.

Bu bulgular, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın özellikle Görsel Okuryazarlığı (23), Bilgi Okuryazarlığı (7) ve Dijital Okuryazarlığına (6) ağırlık verdiğini fakat Finansal Okuryazarlık (1) gibi günümüz dünyasında önem kazanan becerilere ise sınırlı yer ayırdığını göstermektedir.

Görsel Okuryazarlık okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB4. Görsel Okuryazarlık

HB.1.3.2. Aile yaşamında nezaket ve görgü kurallarına uygun davranabilme (MEB. 2024).

4.3.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.19.'da sunulmuştur.

Tablo 4.19. *Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar*

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	3	4	6	5	18
OB2. Dijital Okuryazarlık					0
OB3. Finansal Okuryazarlık				1	1
OB4. Görsel Okuryazarlık	1	1	1		3
OB5. Kültür Okuryazarlığı	1			2	3
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	3	1	3	2	9
OB7. Veri Okuryazarlığı					0
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	2		2	2	6
OB9. Sanat Okuryazarlığı					0
Toplam (programda geçtiği yer)	10	6	12	12	40
Toplam (programda geçen becerisi sayısı)	5	3	4	5	

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık türleri incelendiğinde programda toplam 9 farklı okuryazarlık türüne yer verildiği, bu okuryazarlıkların sınıf düzeylerine göre dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Program genelinde okuryazarlık becerileri toplam 40 yerde yer almakta olup 1. sınıfta 10, 2. sınıfta 6, 3. sınıfta 12 ve 4. sınıfta 12 kez vurgulanmıştır.

Okuryazarlık türleri açısından bakıldığında en fazla yer verilen okuryazarlık türünün 18 geçiş ile Bilgi Okuryazarlığı olduğu görülmektedir. Bunu Vatandaşlık Okuryazarlığı 9 kez, Sürdürülebilirlik okuryazarlığı 6 kez ve Görsel Okuryazarlık 3 kez ile izlemektedir. Finansal Okuryazarlık 1 kez programda yer almakla birlikte, görece sınırlı bir oranda ele alınmıştır. Dijital Okuryazarlık, Veri Okuryazarlığı ve Sanat Okuryazarlığına ise hiç yer verilmediği görülmüştür.

Bu bulgular, Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın özellikle Bilgi Okuryazarlığı'na ağırlık verdiğini, buna karşın Dijital Okuryazarlık, Veri Okuryazarlığı ve Sanat Okuryazarlığı gibi alanlara sınırlı düzeyde yer ayırdığını göstermektedir. Ayrıca, sınıf düzeyi arttıkça okuryazarlıkların çeşitliliğinde dalgalanmalar gözlemlenmektedir

Vatandaşlık Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı

4.1.1. Cumhurbaşkanı yönetiminde çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığına devletin ilgisi (TBM, 2021).

4.3.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.20.'de sunulmuştur.

Tablo 4.20. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	1	4	7	2	14
OB5. Kültür Okuryazarlığı	1			1	2
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	1			2	3
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	2	1	6	1	10
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Yeterliliği	1		1	1	3
ÖZB. Matematik okuryazarlığı	1	2		2	5
Toplam (programda geçtiği yer)	7	7	14	9	37
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	6	3	3	6	

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın incelenmesi sonucunda programda toplam 37 noktada okuryazarlık vurgusunun yer aldığı ortaya konmuştur. İnceleme, OB1. Bilgi Okuryazarlığı'nın tüm sınıf düzeylerine yayılan 14 vurguyla programın en baskın okuryazarlığı olduğunu göstermektedir. Bunu OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı'nın 10 vurguyla izlediği anlaşılmaktadır. Buna karşın OB5. Kültür Okuryazarlığı ve OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı sınırlı düzeyde yer almakta olup sırasıyla 2 ve 3 kez programa dahil edildiği değerlendirilmektedir. Programın ulusal bağlama özgü boyutlarından Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Yeterliliğinin 3, Matematik Okuryazarlığının ise 5 kez işlendiği saptanmıştır. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında okuryazarlık çeşitliliğinin 1. ve 4. sınıflarda arttığı; buna karşılık 2. ve 3. sınıflarda belirgin biçimde azaldığı gözlenmektedir. Genel olarak bulgular, programın bilgiye erişim ve çevresel sürdürülebilirlik temalarını önceliklendirdiğini, kültür ve vatandaşlık alanlarının ise daha sınırlı biçimde ele alındığı ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı

3.3.1.1.Toprağın bileşimi ve yapısı. İçindeki canlılar (ÖOTFİV, 2017).

Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Yeterliliği okuryazarlığı ile ilgili örnek:

ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Yeterliliği

3.7.1.1.İnsanın doğaya etkisi (olumlu ve olumsuz), doğayı koruma önlemleri (ÖOTFİV, 2017).

Matematik okuryazarlığı ile ilgili örnek:

ÖZB. Matematik okuryazarlığı

2.2.1.2.Küre (Globus). Küre – Dünya'nın küçültülmüş şekli (ÖOTFİV, 2017).

4.4.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.21.'de sunulmuştur.

Tablo 4.21. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	1	4	1	3	9
OB2. Dijital Okuryazarlık	1			3	4
OB3. Finansal Okuryazarlık	2	1	2	2	7
OB4. Görsel Okuryazarlık	2	2			4
OB5. Kültür Okuryazarlığı	1	2	2	1	6
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı		3	1	2	6
OB7. Veri Okuryazarlığı		1		3	4
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı		1	1	1	3
OB9. Sanat Okuryazarlığı	1		1	1	3
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlık			1	1	2
ÖZB. Matematik okuryazarlığı			1	2	3
Toplam (programda geçtiği yer)	8	14	10	19	51
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	6	7	8	10	

Kazakistan hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, okuryazarlık türlerinin sınıf düzeylerine göre dağılımı açısından incelendiğinde programda toplam 51 noktada okuryazarlık vurgusunun yer aldığı ortaya çıkmıştır. İnceleme OB1. Bilgi Okuryazarlığı'nın toplam 9 vurguyla programda öne çıktığını göstermektedir. Bunu OB3. Finansal

Okuryazarlığın 7 ve OB5. Kültür Okuryazarlığı ile OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığının altışar vurgu ile takip ettiği anlaşılmaktadır. OB2. Dijital Okuryazarlık, OB4.Görsel Okuryazarlık ve OB7. Veri Okuryazarlığının toplam dörder kez programa yansıdığı belirlenmiştir. Bunun yanında OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı ile OB9. Sanat Okuryazarlığının üçer kez işlendiği, ulusal bağlama özgü boyutlar olan Doğayı Koruma ve ekolojik Kültür Okuryazarlığı ile Matematik Okuryazarlığının ise sırasıyla 2 ve 3 kez yer aldığı saptanmıştır. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında programdaki okuryazarlık çeşitliliğinin sınıf ilerledikçe arttığı, özellikle 4. sınıfın toplam 19 vurgu ile en yoğun düzey olduğu gözlemlenmektedir. Bulgular genel olarak programın dijital, bilgi, finansal ve kültürel boyutları öncelediğini; sürdürülebilirlik, sanat ve ekoloji temalarının ise programda daha sınırlı biçimde işlendiği ortaya koymaktadır.

Kültür Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB5. Kültür Okuryazarlığı

2.3.5.3 Kazakistan'daki halklar arasındaki dostluğun anlamını açıklar (KOM, 2012).

Vatandaşlık Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı

4.1.5.2 Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olarak demokratik hak, özgürlük ve sorumluluklara örnekler verir (KOM, 2012).

4.3.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.22.'de sunulmuştur.

Tablo 4.22. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	11	10	59	80
OB2. Dijital Okuryazarlık	1	2	14	17
OB3. Finansal Okuryazarlık	2	4	2	8
OB4. Görsel Okuryazarlık	8	3	9	20
OB5. Kültür Okuryazarlığı	6	5	21	32
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	7	15	25	47
OB7. Veri Okuryazarlığı	3	4	27	34
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	2	2	12	16
OB9. Sanat Okuryazarlığı	6	1	7	14
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı	0	1	0	1
Toplam (programda geçtiği yer)	46	47	176	269
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	10	10	10	

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı okuryazarlık boyutları açısından incelendiğinde programda toplam 269 noktada okuryazarlık vurgusunun yer aldığı ortaya çıkmaktadır. İnceleme, OB1. Bilgi Okuryazarlığının 80 vurgu ile programın en baskın okuryazarlık türü olduğu tespit edilmiştir. Bunu OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığının 47, OB7. Veri Okuryazarlığın 34, OB5. Kültür Okuryazarlığının ise 32 kez yer alması takip etmektedir. Ayrıca OB8. Görsel Okuryazarlığın 20, OB2.Dijital Okuryazarlığın 17, OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığının 16 ve OB9. Sanat Okuryazarlığının 14 kez işlendiği anlaşılmaktadır. OB3. Finansal Okuryazarlığın 8 kez, Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığının ise yalnızca 1 kez programa yansıdığı görülmektedir. Sınıf düzeylerine göre okuryazarlık yoğunluğunun özellikle 3. sınıfta belirgin biçimde arttığı, bu sınıfta toplam 176 vurguya ulaşıldığı dikkati çekmektedir. Genel olarak bulgular, KKTC programın bilgi edinme, vatandaşlık, kültürel farkındalık ve veri okuryazarlığı boyutlarını güçlü biçimde öncelendiğini, buna karşılık ekolojik yeterlik boyutunun oldukça sınırlı ele alındığını ortaya koymaktadır.

Dijital Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB2. Dijital Okuryazarlık

3.4.5. Dijital ortamlardaki bilgi güvenlik adımlarını uygular (KKTC MEB, 2023).

Vatandaşlık Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı

2.4.25 Atatürk ilke ve devrimleri çerçevesinde Türk ulusunun sahip olduğu hak ve özgürlükleri inceler (KKTC MEB, 2023).

4.3.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.23.'de sunulmuştur.

Tablo 4.23. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	11	8	7	8	34
OB3. Finansal Okuryazarlık	2	2	3	2	9
OB4. Görsel Okuryazarlık	2	1	2	2	7
OB5. Kültür Okuryazarlığı	6	5	7	5	23
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	3	4	2	4	13
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	2	3	3	3	11
OB9. Sanat Okuryazarlığı				1	1
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı	3	4	3	3	13
Toplam (programda geçtiği yer)	29	27	27	28	111
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	7	7	7	8	

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı okuryazarlık boyutları açısından incelendiğinde programda toplam 111 noktada okuryazarlık vurgusunun yer aldığı belirgin hâle gelmektedir. İnceleme, OB1. Bilgi Okuryazarlığını 34 vurgu ile programın en baskın okuryazarlık türü olduğunu göstermektedir. Bunu OB5. Kültür Okuryazarlığının 23, OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı ile Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığının on üçer, OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığının ise 11 vurgu ile takip ettiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında OB3. Finansal Okuryazarlığın 9, OB4. Görsel Okuryazarlığın 7 kez yer aldığı; OB9. Sanat Okuryazarlığının ise yalnızca 1 kez programa yansıdığı görülmektedir. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında okuryazarlık dağılımının tüm sınıf düzeylerinde benzer yoğunlukta olduğu görülmüştür. Genel olarak bulgular, Azerbaycan programının bilgi edinme, kültür, vatandaşlık ve ekolojik farkındalık boyutlarını merkezde tuttuğunu; sanat okuryazarlığının ise oldukça sınırlı ele alındığı ortaya koymaktadır

Bilgi Okuryazarlığı ile ilgili örnek

OB1. Bilgi Okuryazarlığı

1.1.1. Varlıklar ve olaylar arasındaki ilişkileri basit biçimde açıklar (AETN, 2013).

Kültür Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB5. Kültür Okuryazarlığı

3.1.1. İnsanlar arası iletişim nezaket kurallarına (arkadaşını tanıtma, hal hatır sorma, kutlama, yardım teklif etme) uyar (AETN, 2013).

4.3.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Okuryazarlıklar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.24.'de sunulmuştur.

Tablo 4.24. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Okuryazarlıklar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
OB1. Bilgi Okuryazarlığı	2	3	5	6	16
OB2. Dijital Okuryazarlık	2	1	2	2	7
OB3. Finansal Okuryazarlık	3	2	3	4	12
OB4. Görsel Okuryazarlık	3	2	4	2	11
OB5. Kültür Okuryazarlığı	3	2	4	7	16
OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığı	4	3	4	4	15
OB7. Veri Okuryazarlığı	2	2	3	2	9
OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı	3	3	4	4	14
OB9. Sanat Okuryazarlığı	3			1	4
ÖZB. Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı	4	6	12	12	34
ÖZB. Matematik okuryazarlığı		4	3	3	10
Toplam (programda geçtiği yer)	29	28	44	47	148
Toplam (programda geçen okuryazarlık sayısı)	10	10	10	11	41

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı okuryazarlık boyutları açısından incelendiğinde programda toplam 148 noktada okuryazarlık vurgusunun yer aldığı ortaya çıkmaktadır. İnceleme, Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığının 34 vurgu ile programın en yoğun biçimde ele alınan okuryazarlık türü olduğunu göstermektedir. Bu kapsamı OB1. Bilgi Okuryazarlığı ile OB5. Kültür Okuryazarlığının on altışar vurgu ile takip ettiği; OB6. Vatandaşlık Okuryazarlığının 15, OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığının ise 14 kez işlendiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında OB3. Finansal Okuryazarlığının 12, OB4. Görsel Okuryazarlığının 11, Matematik Okuryazarlığının 10, OB7. Veri Okuryazarlığının 9, OB2. Dijital Okuryazarlığının 7 kez programa yansıdığı görülmektedir. OB9. Sanat Okuryazarlığı ise toplam 4 vurgu ile programda daha sınırlı şekilde yer almaktadır. Sınıf düzeyleri incelendiğinde okuryazarlık yoğunluğunun özellikle 3. ve 4. sınıflarda belirgin biçimde arttığı, son sınıf düzeyinde toplam 47 vurguya ulaşıldığı dikkati

çekmektedir. Genel olarak bulgular, Kırgızistan programının ekolojik duyarlılık, bilgi edinme, kültür ve vatandaşlık temalarını belirgin biçimde öncelediğini; sanat ve dijital okuryazarlık boyutlarına ise görece sınırlı yer verdiğini ortaya koymaktadır

Kültür Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB5. Kültür Okuryazarlığı

3.2.4.5.Kırgızistan'ın Tarihî ve Kültürel Anıtları (KBBCİM, 2023).

Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı ile ilgili örnek:

OB8. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı

2.3.1.10.İnsanın bitki ve hayvanlara ihtiyacı var mı? (KBBCİM, 2023).

4.4. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler

Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları içerdikleri değerler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.25'te sunulmuştur.

Tablo 4.25. *Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler*

Değerler	Türkiye	Türkmenistan	Özbekistan	Kazakistan	KKTC	Azerbaycan	Kırgızistan	Toplam	Toplam (yer aldığı ülke)
D1. Adalet	4	1		1	9	6	6	27	6
D2. Aile Bütünlüğü	5	4	2	8	3	8	7	37	7
D3. Çalışkanlık	15	6	10	2	4	8	8	53	7
D4. Dostluk	3	10		2	3	6	8	32	6
D5. Duyarlılık	8	11	7	3	6	9	8	52	7
D6. Dürüstlük	3			1	4	5	5	18	5
D7. Estetik	4	1		4		5	7	21	5
D8. Mahremiyet	4	1		2	5	4	6	22	6
D9. Merhamet	4	1	2	3	3	4	4	21	7
D10. Mütevazılık	3	3				8	6	20	4
D11. Özgürlük	7			1	4	4	5	21	5
D12. Sabır	7					4	7	18	3
D13. Sağlıklı Yaşam	4	35	7	7	10	8	8	79	7
D14. Saygı	16	7	2	4	15	9	8	61	7
D15. Sevgi	9		2	1	3	5	8	28	6
D16. Sorumluluk	14	22	38	22	16	14	12	138	7
D17. Tasarruf	2	1	7	7	6	6	6	35	7
D18. Temizlik	5	19	6	1	7	5	8	51	7
D19. Vatanseverlik	12	5	20	31	17	8	8	101	7
D20. Yardımseverlik	3	8		1	7	10	8	37	6
Toplam (programda geçtiği yer)	132	135	103	101	122	136	143	872	7
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	20	16	11	18	17	20	20	122	

Tablo 4.25 incelendiğinde yedi program arasında Kırgızistan programı (143), değerler boyutuna en yüksek niceliksel ağırlığa sahip ülke olarak belirlenmiştir. Bu ülkeyi sırasıyla Azerbaycan (136), Türkmenistan (135) ve Türkiye (132) programları takip etmektedir. KKTC (122), Kazakistan (101) ve Özbekistan (103) programları ise diğer ülkelere oranla en düşük toplam değer sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Tüm programlar ortak paydası incelendiğinde Sorumluluk değerinin (138), diğer tüm değerlerin önüne geçerek istatistiksel olarak en yüksek frekansa sahip olduğu belirlenmiştir. Sorumluluğu, yine yüksek frekanslarla Vatanseverlik (101) ve Sağlıklı Yaşam (79) değerleri izlemektedir. Ülkeler bazında niteliksel farklılıklar gözlemlenmiştir. Türkmenistan programının ana odağı Sağlıklı Yaşam (35) üzerine yoğunlaşırken Özbekistan’da en baskın değer Sorumluluk (38), Kazakistan programında ise Vatanseverlik (31) değeri en yüksek vurguyu almıştır. KKTC programı, Vatanseverlik (17) ile birlikte Sorumluluk (16) ve Saygı (15) değerlerini öne çıkarmıştır. Türkiye programı, Saygı (16) ve Çalışkanlık (15) değerlerini

önceliklendirmiştir. Azerbaycan programı, Sorumluluk (14) ile birlikte Yardımseverlik (10) değerine diğer ülkelere göre daha fazla ağırlık vermiştir. Kırgızistan programı ise toplam değer sayısındaki yüksekliğinin yanı sıra, değerleri Sorumluluk (12) dışındaki başlıklara daha dengeli bir şekilde dağıtmıştır. Bu bulgular, tüm programların ortak yüksek öncelikleri korumakla birlikte, programlarını kendi toplumsal gereksinimlerine göre özelleştirdiğini kanıtlamaktadır.

4.4.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği değerler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.26’da sunulmuştur.

Tablo 4.26. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
D1. Adalet	1	1	2	4
D2. Aile Bütünlüğü	3	1	1	5
D3. Çalışkanlık	3	7	5	15
D4. Dostluk	0	1	2	3
D5. Duyarlılık	3	2	3	8
D6. Dürüstlük	0	1	2	3
D7. Estetik	1	2	1	4
D8. Mahremiyet	2	1	1	4
D9. Merhamet	2	0	2	4
D10. Mütevazılık	1	1	1	3
D11. Özgürlük	3	1	3	7
D12. Sabır	1	3	3	7
D13. Sağlıklı Yaşam	1	1	2	4
D14. Saygı	6	7	3	16
D15. Sevgi	3	4	2	9
D16. Sorumluluk	3	4	7	14
D17. Tasarruf	0	1	1	2
D18. Temizlik	2	1	2	5
D19. Vatanseverlik	2	4	6	12
D20. Yardımseverlik	0	0	3	3
Toplam (programda geçtiği yer)	37	43	52	132
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	16	18	20	

Tablo 4.26’ya bakıldığında Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda toplam 132 noktada değer vurgusunun yer aldığı görülmektedir. Veriler, D14. Saygı değerinin 16 vurgu ile programda en sık ele alınan değer olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu D3. Çalışkanlık değerinin 15, D16. Sorumluluk değerinin 14 ve D19. Vatanseverlik

değerinin 12 kez işlenmesi izlemektedir. Ayrıca D15. Sevgi değerinin 9, D5. Duyarlılık değerinin 8, D11. Özgürlük ve D12. Sabır değerlerinin ise yedişer vurgu ile programda önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Diğer bazı değerlerin ise görece sınırlı şekilde ele alındığı, örneğin D17. Tasarruf değerinin yalnızca 2, D20.Yardımseverlik değerinin ise 3 kez geçtiği dikkati çekmektedir. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında değer çeşitlerinin sınıf ilerledikçe arttığı; 3. sınıfta toplam 20 farklı değere yer verildiği gözlemlenmektedir. Genel olarak tablo, programın çalışkanlık, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik gibi temel toplumsal değerleri önelediğini; daha özel nitelikteki değerlerin ise sınırlı biçimde işlendiğini göstermektedir

Çalışkanlık değeri ile ilgili örnek:

D3.Çalışkanlık

HB.2.4.3. Mustafa Kemal Atatürk'ün öğrencilik yıllarına ait anıları yorumlayabilme

- a) Mustafa Kemal Atatürk'ün öğrencilik yıllarına ilişkin anıları inceler.
- b) Mustafa Kemal Atatürk'ün öğrencilik yıllarına ilişkin anıları ifade eder (MEB, 2024).

Saygı değeri ile ilgili örnek:

D14.Saygı

HB.2.1.1. Arkadaşlık ilişkilerini düzenleyebilme

- a) Arkadaşlık ilişkilerini etkileyen duygu, düşünce ve davranışları fark eder.
- b) Arkadaşlık ilişkilerini etkileyebilecek duygu, düşünce ve davranışlarında gerekli değişiklikleri yapar (MEB, 2024).

4.4.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Değerler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.27'de sunulmuştur.

Tablo 4.27. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
D1. Adalet	0	0	0	1	1
D2. Aile Bütünlüğü	2	1	0	1	4
D3. Çalışkanlık	2	2	0	2	6
D4.Dostluk	6	3	1	0	10
D5.Duyarlılık	5	1	5	0	11
D7.Estetik	0	1	0	0	1
D8.Mahremiyet	0	0	1	0	1
D9.Merhamet	0	0	1	0	1
D10. Mütevazılık	0	1	1	1	3
D13. Sağlıklı Yaşam	9	9	13	4	35
D14. Saygı	2	3	2	0	7
D16. Sorumluluk	7	6	8	1	22
D17. Tasarruf	1	0	0	0	1
D18. Temizlik	5	10	2	2	19
D19. Vatanseverlik	1	1	2	1	5
D20. Yardımseverlik	1	0	5	2	8
Toplam (programda geçtiği yer)	41	38	41	15	135
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	11	11	11	9	

Tablo 4.27'ye bakıldığında, Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 135 değer vurgusunun yer aldığı görülmektedir. Programda en yaygın şekilde işlenen değer D13. Sağlıklı Yaşam olduğu; bu değer 35 kez geçerek diğer tüm değerlerden belirgin biçimde öne çıktığı dikkati çekmektedir. Bunu D16. Sorumluluk değerinin 22 kez ele alınması ve D18. Temizlik değerinin 19 kez işlenmesi izlemektedir. Ayrıca D5. Duyarlılık değerinin 11, D4. Dostluk değerinin 10, D20. Yardımseverlik değerinin ise 8 defa programa yansıtıldığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanında bazı değerlerin oldukça sınırlı biçimde yer aldığı; örneğin D1. Adalet, D7. Estetik, D8. Mahremiyet, D9. Merhamet ve D17. Tasarruf değerlerinin yalnızca 1 kez işlendiği ortaya çıkmaktadır. Sınıf düzeylerine bakıldığında özellikle 1., 2. ve 3. sınıflarda değer çeşitliliğinin oldukça geniş olduğu; buna karşılık 4. sınıfta hem değer hem sayısının hem de tekrar sıklığının belirgin biçimde azaldığı gözlemlenmektedir. Genel olarak tablo, Türkmenistan programının özellikle sağlıklı yaşam, sorumluluk ve temizlik gibi günlük yaşama yönelik değerleri ağırlıklı olarak öne çıkardığını; daha soyut veya sosyal ilişkilere bağlantılı değerleri ise daha sınırlı biçimde işlediğini göstermektedir.

Sağlıklı Yaşam değeri ile ilgili örnek:

D13.Sağlıklı Yaşam

4.2.2.Spor ve egzersizin sağlık üzerindeki etkisi (TBM, 2021).

Temizlik değeri ile ilgili örnek:

D18. Temizlik

2.4.1.Cilt sağlığı ve korunması (TBM, 2021).

4.4.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Değerler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.28.'de sunulmuştur.

Tablo 4.28. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
D2. Aile Bütünlüğü	1	1			2
D3. Çalışkanlık	3	4	3		10
D4. Dostluk					
D5. Duyarlılık	2	2	2	1	7
D9. Merhamet			2		2
D13. Sağlıklı Yaşam	3	1	3		7
D14. Saygı	2				2
D15. Sevgi			2		2
D16. Sorumluluk	9	8	8	13	38
D17. Tasarruf	2	1	3	1	7
D18. Temizlik	2	1	3		6
D19. Vatanseverlik	2	3	2	13	20
D20. Yardımseverlik	1				1
Toplam (programda geçtiği yer)	27	21	28	28	103
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	10	8	9	4	11

Tablo 4.28'e bakıldığında, Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na yönelik tespit edilmiş bulgular, değerlerin programa sınırlı ancak belirgin bir seçicilikle dahil edildiğini göstermektedir. Program genelinde toplam 103 değer vurgusunun bulunması, değer eğitiminin öğretim sürecinde yer almakla birlikte diğer ülke programlarına kıyasla daha dar bir kapsamda ele alındığını ortaya koyan bir bulgudur. Sınıf düzeyleri arasında değer sayısının dikkate değer ölçüde değişmesi, programın sınıf bazında bütüncül bir dağılımdan ziyade içerik temelli bir yaklaşım benimsediğini gösteren bir başka bulgudur (ÖOTFİV, 2017).

Değerler incelendiğinde en yoğun biçimde yer verilenin D16. Sorumluluk olduğu ve toplam 38 kez işlendiği belirlenmiştir. Bu durum, programın öğrencilerde bireysel görev bilinci ve toplumsal sorumluluk geliştirmeye büyük ağırlık verdiğini yansıtan temel bulgulardan biridir. Bunun yanında D19. Vatanseverlik değerinin 20 kez yer alması, programın ulusal kimlik ve aidiyet temasını öne çıkardığını gösteren bir diğer bulgudur (ÖÖTFİV, 2017).

Orta düzeyde işlenen D3. Çalışkanlık, D5. Duyarlılık, D13. Sağlıklı Yaşam, D17. Tasarruf ve D18. Temizlik değerleri ise öğrencilerin hem kişisel disiplin hem günlük yaşam alışkanlıkları bakımından desteklendiğini ortaya koymaktadır. Daha sınırlı yer verilen D2. Aile Bütünlüğü, D14. Saygı, D15. Sevgi, D20. Yardımseverlik ve D9. Merhamet gibi değerler ise programın önceliklerinin daha çok sorumluluk, çalışma bilinci ve vatandaşlık ekseninde toplandığını gösteren tamamlayıcı bulgular arasında yer almaktadır (ÖÖTFİV, 2017).

Genel olarak, elde edilen bulgular Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının değer eğitime yönelik seçici bir yaklaşım benimsediğini; özellikle sorumluluk, vatan sevgisi ve çalışma disiplini gibi temaları güçlü biçimde öne çıkardığını ortaya koymaktadır (ÖÖTFİV, 2017).

Çalışkanlık değeri ile ilgili örnek:

D3. Çalışkanlık

2.3.3.2. Hasadın toplanması (ÖÖTFİV, 2017).

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek:

D16. Sorumluluk

3.7.2.2. “Kırmızı Kitap’ta yer alan bitkiler ve hayvanlar, bunların korunması (ÖÖTFİV, 2017).

4.4.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Değerler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.29’da sunulmuştur.

Tablo 4.29. *Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler*

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
D1. Adalet				1	1
D2. Aile Bütünlüğü	3	1	2	2	8
D3. Çalışkanlık			1	1	2
D4. Dostluk		1	1		2
D5. Duyarlılık		1	2		3
D6. Dürüstlük			1		1
D7. Estetik	2			2	4
D8. Mahremiyet		2			2
D9. Merhamet	1	1	1		3
D11. Özgürlük				1	1
D13. Sağlıklı Yaşam	3	1	1	2	7
D14. Saygı	1	2	1		4
D15. Sevgi	1				1
D16. Sorumluluk	7	4	7	4	22
D17. Tasarruf	2	1	2	2	7
D18. Temizlik	1				1
D19. Vatanseverlik	6	8	7	10	31
D20. Yardımseverlik		1			1
Toplam (programda geçtiği yer)	27	23	26	24	101
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	10	11	11	8	

Tablo 4.29 incelendiğinde Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 101 değer vurgusunun yer aldığı görülmektedir. Değerlerin sınıf düzeylerine dağılımı incelendiğinde programın özellikle bazı temalara yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. En sık vurgulanan değer D19. Vatanseverlik olup 31 kez yer almasıyla diğer değerlerin açık ara önüne geçtiği göze çarpmaktadır. Bunu D16. Sorumluluk değerinin 22 kez işlenmesi izlemekte, böylece programın toplumsal aidiyet ve bireysel görev bilincine güçlü bir ağırlık verdiği ortaya çıkmaktadır (KOM, 2012).

Buna ek olarak D2. Aile Bütünlüğü değerinin 8, D13. Sağlıklı Yaşam ile D17. Tasarruf değerlerinin yedişer kez yer alması, programın aile ilişkileri, yaşam alışkanlıkları ve ekonomik bilinç odaklı bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Orta düzeyde işlenen D7. Estetik ve D14. Saygı değerleri 4 kez yer alarak öğrencilerin kültürel duyarlılık ve sosyal iletişim becerilerine katkı sunmayı amaçlandığını yansıtmaktadır (KOM, 2012).

Diğer taraftan D1. Adalet, D11. Özgürlük, D18. Temizlik ve D15. Sevgi gibi değerlerin sınırlı sayıda işlenmiş olması, programın ağırlıklı olarak belli temel temalar etrafında şekillendiğini göstermektedir. Sınıflara göre değer sayısının 23 ile 27 arasında

değişmesi ise programın sınıflar arasında nispeten dengeli bir içerik sunduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak tablo, Kazakistan programının millî kimlik, sorumluluk ve toplumsal uyum odaklı bir değerler yaklaşımı benimsediği tespit edilmiştir (KOM, 2012).

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek:

D16. Sorumluluk

3.1.2.1 Sınıf içi öz yönetim kurallarını açıklar ve kendi modelini önerir (KOM, 2012).

Vatanseverlik değeri ile ilgili örnek:

D19.Vatanseverlik

2.3.5.1 Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet sembollerinin anlamını açıklar (KOM, 2012).

4.4.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği değerler boyutu ile taranmış ve Tablo 4.30'da sunulmuştur.

Tablo 4.30. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
D1. Adalet	1	3	5	9
D2. Aile Bütünlüğü	1	1	1	3
D3. Çalışkanlık	1	1	2	4
D4. Dostluk	1	1	1	3
D5. Duyarlılık	1	2	3	6
D6. Dürüstlük	2	1	1	4
D8. Mahremiyet	2	1	2	5
D9. Merhamet	1	1	1	3
D11. Özgürlük	1	2	1	4
D13. Sağlıklı Yaşam	2	4	4	10
D14. Saygı	4	6	5	15
D15. Sevgi	1	1	1	3
D16. Sorumluluk	3	6	7	16
D17. Tasarruf	2	2	2	6
D18. Temizlik	2	2	3	7
D19. Vatanseverlik	3	7	7	17
D20. Yardımseverlik	2	1	4	7
Toplam (programda geçtiği yer)	30	42	50	122
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	17	17	17	17

Tablo 4.30 incelendiğinde, KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda değerler eğitiminin oldukça kapsamlı bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında program boyunca toplan 122 değer kazanımının yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle D19. Vatanseverlik (17), D16. Sorumluluk (16), D14. Saygı (15) ve D13. Sağlıklı Yaşam (10) değerlerinin tüm sınıf seviyelerinde güçlü bir şekilde işlendiği belirlenmiştir. Bu durum, programın öğrencilerde hem toplumsal bütünleşmeyi hem de bireysel farkındalığı desteklemeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır (KKTC MEB, 2023).

Bunun yanında Adalet, Dürüstlük, Mahremiyet, Duyarlılık, Sevgi ve Yardımseverlik gibi sosyal ilişkilerin temelini oluşturan değerlerin sınıflar arasında dengeli bir dağılımla yer alması, programın bilişsel ve duyuşsal gelişimi dikkate alan bütüncül bir eğitim anlayışı benimsediğini göstermektedir. Ayrıca her sınıf düzeyinde eşit sayıda değer kazanımının bulunması, programın tüm kademelerde istikrarlı bir değer eğitim modelini sürdürdüğünü düşündürmektedir (KKTC MEB, 2023).

Genel olarak bu bulgular, KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın değerler eğitimi açısından güçlü, tutarlı ve geniş kapsamlı bir yapıya sahip olduğunu, öğrencilerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları için gerekli temel değerleri sistemli olarak kazandırmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır (KKTC MEB, 2023).

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek:

D16.Sorumluluk

2.3.10. İnsan, doğa ve çevre arasındaki yaşamsal ilişkileri yorumlar (KKTC MEB, 2023).

Vatanseverlik değeri ile ilgili örnek:

D19. Vatanseverlik

3.4.20. Ülkesinin gelişmesi ile kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi arasında ilişki kurar (KKTC MEB, 2023).

4.4.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği değerler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.31'de sunulmuştur.

Tablo 4.31. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
D1. Adalet	1	1	2	2	6
D2. Aile Bütünlüğü	2	2	2	2	8
D3. Çalışkanlık	2	2	2	2	8
D4. Dostluk	1	2	1	2	6
D5. Duyarlılık	2	3	2	2	9
D6. Dürüstlük	2	1	1	1	5
D7. Estetik	1	1	1	2	5
D8. Mahremiyet	1	1	1	1	4
D9. Merhamet	1	1	1	1	4
D10. Mütevazılık	2	2	2	2	8
D11. Özgürlük	1	1	1	1	4
D12. Sabır	1	1	1	1	4
D13. Sağlıklı Yaşam	2	2	2	2	8
D14. Saygı	2	3	2	2	9
D15. Sevgi	1	1	1	2	5
D16. Sorumluluk	4	4	3	3	14
D17. Tasarruf	1	2	1	2	6
D18. Temizlik	2	1	1	1	5
D19. Vatanseverlik	2	2	2	2	8
D20. Yardımseverlik	3	3	2	2	10
Toplam (programda geçtiği yer)	34	36	31	35	136
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	20	20	20	20	

Tabloya bakıldığında, Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 136 değer vurgusunun yer aldığı görülmektedir. Programın oldukça dengeli bir dağılım sergilediği; birçok değer her sınıf düzeyinde benzer sıklıkta işlendiği anlaşılmaktadır. Özellikle D16. Sorumluluk değerinin 14 kez yer alarak programın en vurgulanan değeri olduğu öne çıkmaktadır. Bunu D20. Yardımseverlik değerinin 10 kez ele alınması ve D14. Saygı ile D5. Duyarlılık değerlerinin 9 kez işlenmesi izlemektedir. Ayrıca D2. Aile Bütünlüğü, D3. Çalışkanlık, D10. Mütevazılık, D13. Sağlıklı Yaşam ve D19. Vatanseverlik gibi değerlerin her birinin 8 kez vurgulanması, programın aile ilişkileri, çalışma disiplini, bireysel tutumlar ve toplumsal sorumluluklar arasında dengeli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Bunun yanında tüm sınıf düzeylerinde değer sayısının 20 ile eşit olması, programın sınıf bazında tutarlı bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır. Dürüstlük, estetik, sevgi, temizlik gibi bazı değerlerin ise 5 kez işlenerek orta düzeyde yer aldığı belirginleşmektedir. Genel olarak tablo, Azerbaycan programının hem bilişsel hem de duyuşsal yönleri kapsayan

geniş bir değer yelpazesini istikrarlı bir biçimde ele aldığını; öğrencilerin sosyal, kişisel ve toplumsal gelişimlerini dengeleyen bütüncül bir yaklaşım sergilediğini ortaya sermektedir.

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek:

D16.Sorumluluk

3.4.1. Manevi sorumluluk (destek olmak, merhamet, şefkat ve yardım etmek) hakkında bilgi verir (AETN, 2013).

Yardımseverlik değeri ile ilgili örnek:

D20. Yardımseverlik

3.1.1. İnsanlar arası iletişim nezaket kurallarına (arkadaşını tanıtmak, hâl hatır sormak, kutlama, yardım teklif etmek) uyar (AETN, 2013).

4.4.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Değerler boyutu ile tanınmış ve Tablo 4.32’de sunulmuştur.

Tablo 4.32. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Değerler	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
D1. Adalet	1	1	2	2	6
D2. Aile Bütünlüğü	2	2	2	1	7
D3. Çalışkanlık	2	2	2	2	8
D4. Dostluk	2	2	2	2	8
D5. Duyarlılık	2	2	2	2	8
D6. Dürüstlük	1	1	1	2	5
D7. Estetik	2	2	1	2	7
D8. Mahremiyet	1	2	2	1	6
D9. Merhamet	1	1	1	1	4
D10. Mütevazılık	1	1	2	2	6
D11. Özgürlük	1	1	1	2	5
D12. Sabır	1	2	2	2	7
D13. Sağlıklı Yaşam	2	2	2	2	8
D14. Saygı	2	2	2	2	8
D15. Sevgi	2	2	2	2	8
D16. Sorumluluk	3	3	3	3	12
D17. Tasarruf	1	1	2	2	6
D18. Temizlik	2	2	2	2	8
D19. Vatanseverlik	2	2	2	2	8
D20. Yardımseverlik	1	2	3	2	8
Toplam (programda geçtiği yer)	32	35	38	38	143
Toplam (programda geçen değerler sayısı)	20	20	20	20	

Tabloya bakıldığında, Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ilişkin tespit edilmiş bulgular, değerler eğitime kapsamlı ve dengeli bir biçimde yer verildiğini göstermektedir. Program genelinde 143 değer vurgusunun bulunması, değer eğitiminin öğretim sürecinin temel bir bileşeni olarak ele alındığını ortaya koyan bir bulgu niteliğindedir. Sınıf düzeylerinde değerlerin eşit sayıda her sınıfta 20 kez işlenmesi ise programın sınıf geçişleri boyunca süreklilik ve bütünlük esaslı bir yaklaşım benimsediğini gösteren bir diğer bulgudur (KBBCİM, 2023).

Bulgular incelendiğinde en sık yinelenen değer D16. Sorumluluk olduğu ve toplam 12 kez işlendiği belirlenmiştir. Bunun yanında D3. Çalışkanlık, D4. Dostluk, D5. Duyarlılık, D13. Sağlıklı Yaşam, D14. Saygı, D15. Sevgi, D18. Temizlik, D19. Vatanseverlik ve D20. Yardımseverlik değerlerinin her birinin 8 kez yer alması, programın hem bireysel hem toplumsal yaşam becerilerine yönelik çok yönlü bir değer eğitimi sunduğunu ortaya koyan başka bir bulgudur.

Orta düzeyde yer verilen D2. Aile bütünlüğü, D7. Estetik ve D12. Sabır değerleri, programın kültürel sürekliliğe ve geleneksel yaşam pratiklerine verdiği önemi yansıtan bulgular arasındadır. Daha sınırlı vurgulanan D6. Dürüstlük, D11. Özgürlük ve D9. Merhamet değerleri ise programın ağırlıklı olarak sosyal uyum, toplumsal bağlılık ve sorumluluk temaları etrafında şekillendiğini gösteren ek bulgulardır. Genel olarak, elde edilen bulgular Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın değerler eğitime geniş yer veren, bütüncül ve süreklilik esaslı yaklaşım benimsediğini; özellikle toplumsal dayanışma, sorumluluk ve birlikte yaşama kültürüne merkeze alan bir değer yapısını ön plana çıkardığını ortaya koymaktadır.

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek:

D16.Sorumluluk

1.2.3.3.Aile İçindeki Sorumluluklarım (KBBCİM, 2023).

Çalışkanlık değeri ile ilgili örnek:

D3.Çalışkanlık

4.1.2.2. İnsanların emeği. Çadırdan gökdelene (KBBCİM, 2023).

4.5. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar

Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları içerdikleri kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.33'te sunulmuştur.

Tablo 4.33. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar

Kavramlar	Türkiye	Türkmenistan	Özbekistan	Kazakistan	KKTC	Azerbaycan	Kırgızistan	Toplam	Toplam (yer aldığı ülke)
Acil durum	5	8	1	2	8	14	2	40	7
Afet	5	2		3	5	2	4	21	6
Aile	5	2		19	3	12	4	45	6
Alışkanlıklar	1	22	8	8	3	2	6	50	7
Ana yönler	1			3	1	6	2	13	5
Arkadaş	3				5		2	10	3
Başkent	1	2		3	2			8	4
Bilim	4			2	3	4	8	21	5
Birlik ve beraberlik	1		2	2	3	7	4	19	6
Çevre	6	3	15	4	9	8	7	52	7
Davranış	7	13	6	13	7	11	6	63	7
Dini gün ve bayram	2			2	1	9	2	16	5
Doğa	3	2	28	5	5	9	24	76	7
Doğada yön bulma	1			3	1			5	3
Doğadaki varlıklar	2	5	25		7	11		50	5
Doğal güzellik	3		6	1	3	2	1	16	6
Duygu	5	1			6	4	3	19	5
Düşünce	6			2	6	4		18	4
Fiziksel özellik	1	15		1	3		4	24	5
Geri dönüşüm	1	1	2		4			8	4
Gök cisimler	1		10	1	4		8	24	5
Görev	2		10		3	7	1	23	5
Görgü	2	1	1	3	2		5	14	6
Grup çalışması	1			3	5		1	10	4
Güçlü ve gelişime açık alan	1				5			6	2
Güvenlik	4	24	5	12	5	23	11	84	7
Hak	3	2		5	4	5	2	21	6
Hava olayları	1	2	12	4	5	1	3	28	7
İletişim	2	3			5	9	11	30	5
İstiklal Marşı	1				2	1	3	7	4
İş birliği	3		1	1	2	1		8	5
Karar alma	1			1	7	1	4	14	5
Kaynak	1	1	14		3	2		21	6
Kişilik özellikleri	1			2	4	10	1	18	5
Kişisel alan	2	1		1	4		2	10	5
Kroki	1	1	9	3	3			17	5

Tablo 4.33'ün Devamı

Kural	4	14	8	14	6	10	5	61	7
Meslek	1		8	2	5		9	25	5
Mevsimler	1	1	13	2	4	1	1	23	7
Millî gün ve bayram	3	1	2	1	6		4	17	6
Nezakete	2	1			5	8	2	18	5
Sağlık	1	58		6	4	15	16	100	6
Sağlıklı büyüme ve gelişme	2	15		1	4	3	6	31	6
Sanat	3				5		2	10	3
Sınıf ve okul ortamı	2	17	5	10	6	1	1	42	7
Sorumluluk	3	6	16	5	6	9	6	51	7
Sürdürülebilirlik	1	2	9		5	8	7	32	6
Tanışma	2	1			2	2	1	8	4
Tarihi Mekân	2			6	3		4	15	4
Tasarruf	2	1	6	4	3	6	7	29	7
Teknoloji	3			2	4	5	8	22	5
Toplum	1		6	4	7	5	1	24	6
Trafik işaret levhaları	1	3	1	1	2	2	1	11	7
Trafik kuralları	2	4	2	2	3	4	5	22	7
Türk bayrağı	1			1	3	2		7	4
Ülke	3	5	9	9	4	8	20	58	7
Yardımlaşma	1	1		3	4	4	2	15	6
Yönetim birimi	1	4		3	3	1		12	5
Yönetim şekli	1			5	3	5		14	4
Toplam (programda geçtiği yer)	133	245	240	190	245	264	239	1556	
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	59	36	29	46	59	44	47		

Tablo 4.33 incelendiğinde yedi Türk devletinin hayat bilgisi dersi öğretim programları arasında kavramlar boyutunda belirgin farklılıklar görülmektedir. Türkmenistan programı, açık ara farkla Sağlık ve Alışkanlıklar kavramlarına odaklanarak bireysel refahı öncelerken Özbekistan, Doğa ve Doğadaki Varlıklar kavramlarına yoğunlaşarak çevre bilincini merkeze almıştır. Kazakistan programı, Aile, Kural ve Davranış kavramlarını öne çıkararak toplumsal düzenin önemini vurgulamıştır. Azerbaycan ise, en yüksek toplam kavram sayısına ulaşarak özellikle Güvenlik ve Sağlık kavramlarına büyük ağırlık vermiştir. Kırgızistan programı, Doğa ve Ülke kavramlarını sıklıkla kullanarak hem çevreye hem de ulusal kimliğe güçlü bir vurgu yapmıştır. KKTC ve Türkiye programları ise, sırasıyla en sık geçen kavramları Çevre ve Davranış olarak kaydetmiş ve diğer ülkelere göre kavramları daha düşük sıklıklarla ve daha dengeli bir yelpazede dağıtma eğilimi göstermiştir. Genel olarak, tüm programların odak noktasında Güvenlik, Doğa ve Davranış gibi evrensel temel konular bulunmaktadır.

4.5.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.34.'de sunulmuştur.

Tablo 4.34. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
Acil durum	1	2	2	5
Afet	1	1	3	5
Aile	3	1	1	5
Alışkanlıklar		1		1
Ana yönler		1		1
Arkadaş	1	2		3
Başkent	1			1
Bilim	1	2	1	4
Birlik ve beraberlik			1	1
Çevre	1	3	2	6
Davranış	2	3	2	7
Dini gün ve bayram	1	1		2
Doğa	1	1	1	3
Doğada yön bulma		1		1
Doğadaki varlıklar	1		1	2
Doğal güzellik	1	1	1	3
Duygu	3	2		5
Düşünce	1	3	2	6
Fiziksel özellik	1			1
Geri dönüşüm	1			1
Gök cisimler	1			1
Görev	1	1		2
Görgü	1	1		2
Grup Çalışması		1		1
Güçlü ve gelişime açık alan		1		1
Güvenlik	1	1	2	4
Hak	1		2	3
Hava olayları		1		1
İletişim	1	1		2
İstiklal Marşı	1			1
İş birliği		2	1	3
Karar alma		1		1
Kaynak		1		1
Kişilik özellikleri			1	1
Kişisel alan	1	1		2

Tablo 4.34'ün Devamı

Kroki			1	1
Kural	2	2		4
Meslek			1	1
Mevsimler		1		1
Millî gün ve bayram	1	1	1	3
Nezaketi	1	1		2
Sağlık			1	1
Sağlıklı büyüme ve gelişme	1	1		2
Sanat	1	1	1	3
Sınıf ve okul ortamı	1	1		2
Sorumluluk	1	1	1	3
Sürdürülebilirlik			1	1
Tanışma	2			2
Tarihi mekân		1	1	2
Tasarruf		1	1	2
Teknoloji	1	1	1	3
Toplum			1	1
Trafik işaret levhaları		1		1
Trafik kuralları	1		1	2
Türk bayrağı	1			1
Ülke	1	1	1	3
Yardımlaşma			1	1
Yönetim Birimi		1		1
Yönetim şekli			1	1
Toplam (programda geçtiği yer)	43	52	38	133
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	36	40	30	

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, öğrencilere geniş bir yelpazede sosyal ve kişisel gelişim konularını sunmak amacıyla toplam 59 farklı kavrama yer vermektedir. Bu kavramlar, öğrencilerin çevresiyle ve kendisiyle kurduğu ilişkiyi düzenleyen temel bilgi yapı taşlarını oluşturmaktadır. Program genelinde kavramların toplam geçiş sayısının 133 olduğu görülmektedir. İnceleme, en çok vurgulanan kavramların sırasıyla 7 kez ile Davranış, altı kez ile Çevre ve Düşünce olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüksek kullanım oranına sahip kavramlar, bireyin toplum içindeki tutumlarına, doğa ile ilişkisine ve bilişsel süreçlerine verilen önemi göstermektedir. Sınıf düzeyindeki dağılıma bakıldığında, kavram yoğunluğunun en yüksek olduğu sınıfın 52 geçiş ile 2. sınıf olduğu belirlenmektedir. Bu durum 2. sınıfın temel kavramların hem tanıtıldığı hem de pekiştirildiği merkezî bir evre olduğunu işaret etmektedir. Öte yandan, programdaki kavramların 26 tanesi sadece bir kez geçmektedir ki bu da bazı konuların programda yüzeysel veya yoruma dayalı olarak ele alındığını düşündürmektedir. Genel olarak, programın temel amacı, Acil Durum,

Afet, Aile, Duygu gibi hayati öneme sahip kavramlar başta olmak üzere, öğrencilere yaşamın farklı alanlarında kullanacakları sağlam bir bilgi ve beceri temeli sunmaktadır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

HB.2.1.1. Arkadaşlık ilişkilerini düzenleyebilme

- a) Arkadaşlık ilişkilerini etkileyen duygu, düşünce ve davranışları fark eder.
- b) Arkadaşlık ilişkilerini etkileyebilecek duygu, düşünce ve davranışlarında gerekli değişiklikleri yapar (MEB,2024).

Kural kavramı ile ilgili örnek:

HB.2.3.2. Toplumsal yaşamda nezaket ve görgü kurallarına uygun davranabilme (MEB,2024).

4.5.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.35.'te sunulmuştur.

Tablo 4.35. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Acil durum	1		4	3	8
Afet			2		2
Aile	2				2
Alışkanlıklar	6	8	3	5	22
Başkent	1	1			2
Çevre	3				3
Davranış	5	2	3	3	13
Doğa	2				2
Doğadaki varlıklar	2		3		5
Duygu				1	1
Fiziksel özellik	2	5	6	2	15
Geri dönüşüm	1				1
Görgü			1		1
Güvenlik	6	2	11	5	24
Hak				2	2
Hava olayları	1			1	2
İletişim	1		2		3
Kaynak	1				1
Kişisel alan	1				1
Kroki	1				1
Kural	4	3	5	2	14
Mevsimler	1				1
Millî gün ve bayram				1	1
Nezaket				1	1
Sağlık	7	14	20	17	58
Sağlıklı büyüme ve gelişme	3	6	4	2	15
Sınıf ve okul ortamı		4	1	12	17
Sorumluluk	2			4	6
Sürdürülebilirlik	2				2
Tanışma	1				1
Tasarruf	1				1
Trafik işaret levhaları	1	1	1		3
Trafik kuralları	1	2	1		4
Ülke	1	1	1	2	5
Yardımlaşma				1	1
Yönetim birimi	1	1	1	1	4
Toplam (programda geçtiği yer)	61	50	69	65	245
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	28	13	17	18	76

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, programın temel olarak Sağlık ve Güvenlik kavramları etrafında yoğunlaştığı belirlenmektedir.

Programda yer alan 36 farklı kavram içinde, Sağlık kavramı 58 kez, Güvenlik kavramı ise 24 kez geçerek en yüksek kullanım oranına ulaşmış olmaktadır. Bu durum, öğrencilerin bedensel esenliği ve korunmasına yönelik güçlü bir pedagojik önceliği yansıtmaktadır. Bu temel konuları, Alışkanlıklar 22 kez, Fiziksel özellik 15 kez ve Kural 14 kez gibi kişisel gelişim ve disiplini destekleyici kavramlar takip etmektedir. Kavramların sınıf düzeyindeki dağılımına bakıldığında ise, 1. sınıf 28 farklı kavram ile en geniş çeşitliliğe sahipken en yüksek toplam geçiş sayısı 69 ile 3. sınıf olarak gözlenmektedir. Programdaki 12 kavramın yalnızca bir kez geçmesi, bu konuların daha çok tanıtım şeklinde veya yüzeysel düzeyde ele alındığını göstermektedir. Sonuç olarak Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, özellikle sağlık ve güvenlik alanlarında öğrencilere pratik ve yoğun bir bilgi temeli sunmaktadır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

2.2.3.Duruş ve sınıf içi davranışlar (TBM, 2021)

Kural kavramı ile ilgili örnek:

4.5.3.Sınıf ve yemekhane kuralları (TBM, 2021).

4.5.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği Kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.36’da sunulmuştur.

Tablo 4.36. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Acil durum	1				1
Alışkanlıklar	1	4	3		8
Birlik ve beraberlik	1	1			2
Çevre	2	3	5	5	15
Davranış		3	3		6
Doğa	8	7	8	5	28
Doğada yön bulma					
Doğadaki varlıklar	6	6	7	6	25
Doğal güzellik	3	2		1	6
Geri dönüşüm	1	1			2
Gök cisimler	2	3		5	10
Görev	3	3	1	3	10
Görgü		1			1
Güvenlik	5				5
Hava olayları	3	4	5		12
İş birliği		1			1
Kaynak	3	3	5	3	14
Kroki	3	2		4	9
Kural	6	2			8
Meslek	2	1	3	2	8
Mevsimler	5	6		2	13
Millî gün ve bayram	1	1			2
Sınıf ve okul ortamı	3	1	1		5
Sorumluluk	3	3	5	5	16
Sürdürebilirlik	1	2	3	3	9
Tasarruf	1	1	3	1	6
Toplum		1	1	4	6
Trafik işaret levhaları	1				1
Trafik kuralları	2				2
Ülke	1	3	1	4	9
Toplam (programda geçtiği yer)	68	65	54	53	240
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	25	25	15	15	

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kavramsak yapısı analiz edildiğinde, programın temel olarak doğa ve çevre bilimleri ekseninde şekillendiği belirlenmiştir. Programdaki toplam 30 farklı kavram 240 geçiş sayısı içinde, 28 kez Doğa ve 25 kez Doğadaki Varlıklar kavramlarının en yüksek kullanım oranına ulaştığı saptanmıştır. Bu baskın bulgu, müfredatın temel amacının öğrencilere çevresel bilinç ve ekosistem bilgisi kazandırmak olduğuna işaret etmektedir. Bu merkezi temayı, öğrencilerin doğal kaynaklara karşı tutumunu düzenleyen Sorumluluk (16) ve Kaynak (14) gibi kavramlar takip

etmektedir. Kavram yoğunluğunun sınıf düzeyinde incelenmesi sonucunda, en yüksek geçiş sayılarının 1. sınıf (68) ve 2.sınıfta (65) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu, temel çevre bilgisinin programın başlangıç aşamalarında yoğun bir şekilde aktarıldığı ortaya koymaktadır. Öte yandan, programda Doğada Yön Bulma kavramının hiç geçmemesi ve acil Durum ile Görgü gibi kavramların sadece birer kez geçmesi, güvenlik, navigasyon ve sosyal etkileşim gibi alanlara sınırlı bir vurgu yapıldığı sonucunu doğurmaktadır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

2.5.12.3.Doğa içinde davranış kuralları (ÖOTFİV, 2017).

Kural kavramı ile ilgili örnek:

1.1.5.4.Toplu taşıma araçlarında yolculuk kuralları (ÖOTFİV, 2017).

4.5.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.37.'de sunulmuştur.

Tablo 4.37. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Acil durum	1	1			2
Afet		1	1	1	3
Aile	6	4	5	4	19
Alışkanlıklar	3	3	1	1	8
Ana yönler	1	1	1		3
Başkent	1	1		1	3
Bilim		1		1	2
Birlik ve beraberlik		1	1		2
Çevre			2	2	4
Davranış	4	4	4	1	13
Dini gün ve bayram	1		1		2
Doğa	1	2	2		5
Doğada yön bulma	1	1	1		3
Doğal güzellik		1			1
Düşünce			1	1	2
Fiziksel özellik			1		1
Gök cisimler			1		1
Görgü		3			3
Grup çalışması	1	1	1		3
Güvenlik	4	1	3	4	12

Tablo 4.37'nin Devamı

Hak	1	1	1	2	5
Hava olayları	1	1	1	1	4
İş birliği			1		1
Karar alma			1		1
Kişilik özellikleri			1	1	2
Kişisel alan	1				1
Kroki	1		1	1	3
Kural	4	4	5	1	14
Meslek				2	2
Mevsimler	1		1		2
Millî gün ve bayram		1			1
Sağlık	2	1	1	2	6
Sağlıklı büyüme ve gelişme				1	1
Sınıf ve okul ortamı	3	4	2	1	10
Sorumluluk	2	1	1	1	5
Tarihi mekân	1	1	2	2	6
Tasarruf			2	2	4
Teknoloji				2	2
Toplum			2	2	4
Trafik işaret levhaları	1				1
Trafik kuralları	1	1			2
Türk bayrağı	1				1
Ülke	4	1	2	2	9
Yardımlaşma		2	1		3
Yönetim Birimi		1		2	3
Yönetim şekli	1		2	2	5
Toplam (programda geçtiği yer)	49	45	53	43	190
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	26	27	32	26	

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kavramsal yapısı incelendiğinde programın temel olarak sosyal kimlik ve toplumsal düzen kavramlarına odaklandığı tespit edilmektedir. Programdaki toplam 46 farklı kavramın 190 geçiş sayısına ulaştığı kaydedilmektedir. Programın merkezinde yer alan kavram, 19 geçiş ile aile kavramı olmaktadır. Bu yüksek kullanım oranı, Kazakistan eğitim sisteminin öğrencilerin sosyal kimliğinin ve toplumsal bağlarının temelini oluşturan aile değerlerine önem atfettiğini göstermektedir. Aile kavramını, sırasıyla 14 kez ile Kural ve 13 ile kez Davranış ve 12 kez ile Güvenlik kavramları izlemektedir. Bu bulgu, programın sosyal düzeni, disiplini ve öğrencilerin emniyetini öncelikli hedefler olarak benimsediğini dile getirmektedir. Sınıf düzeyindeki dağılım incelendiğinde kavram yoğunluğunun en yüksek olduğu sınıfın 53 geçiş ile 3. sınıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu, programın en çok kavramı ve derinleşmeyi bu sınıfta gerçekleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca 1. sınıfta 26 ve 2. sınıfta 27 farklı

kavramın geçmesinden kavram çeşitliliğinin erken sınıflarda dengeli bir şekilde dağıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Doğal Güzellik, Fiziksel Özellik, Gök Cisimleri ve Millî Gün ve Bayram gibi 10 farklı kavramın programda sadece birer kez geçmesi, bu konulara sınırlı bir vurgu yapıldığı sonucunu beraberinde getirmektedir.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

1.2.1.2 Doğada davranış kurallarına uymanın gerekliliğini açıkla (KOM, 2012).

Kural kavramı ile ilgili örnek:

2.1.1.2 Öğrenci, ailesine özgü etik kuralları örnekler üzerinden açıkla (KOM, 2012).

4.5.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği kavramlar boyutu ile tanımlanmış ve Tablo 4.38.'de sunulmuştur.

Tablo 4.38. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	Toplam
Acil durum	2	3	3	8
Afet	1	1	3	5
Aile	1	1	1	3
Alışkanlıklar	1	1	1	3
Ana yönler		1		1
Arkadaş	1	1	3	5
Başkent	1	1		2
Bilim			3	3
Birlik ve beraberlik	1	1	1	3
Çevre	2	2	5	9
Davranış	1	2	4	7
Dini gün ve bayram		1		1
Doğa	1	1	3	5
Doğada Yön Bulma		1		1
Doğadaki varlıklar	1	1	5	7
Doğal Güzellik	1	1	1	3
Duygu	1	1	4	6
Düşünce	1	1	4	6
Fiziksel özellik	1	1	1	3
Geri Dönüşüm	1	2	1	4
Gök cisimler	2	2		4

Tablo 4.38'in Devamı

Görev	1		2	3
Görgü		1	1	2
Grup çalışması	2	1	2	5
Güçlü ve gelişime açık alan	2	2	1	5
Güvenlik	1	2	2	5
Hak		2	2	4
Hava olayları	2	2	1	5
İletişim	1	2	2	5
İstiklal Marşı	1	1		2
İş birliği	1	1		2
Karar alma	2	2	3	7
Kaynak	1	1	1	3
Kişilik özellikleri	1	1	2	4
Kişisel alan	1	1	2	4
Kroki	2	1		3
Kural	1	2	3	6
Meslek	1	2	2	5
Mevsimler	1	2	1	4
Millî gün ve bayram	2	2	2	6
Nezaket	2	1	2	5
Sağlık	1	1	2	4
Sağlıklı büyüme ve gelişme	1	1	2	4
Sanat	1	1	3	5
Sınıf ve okul ortamı	1	2	3	6
Sorumluluk	2	1	3	6
Sürdürülebilirlik	1	2	2	5
Tanışma	1	1		2
Tarihi mekân	1	1	1	3
Tasarruf	1	1	1	3
Teknoloji	1	1	2	4
Toplum	1	2	4	7
Trafik işaret levhaları	1	1		2
Trafik kuralları	1	1	1	3
Türk bayrağı	2	1		3
Ülke	1	2	1	4
Yardımlaşma	1	1	2	4
Yönetim birimi	1	1	1	3
Yönetim şekli	1	1	1	3
Toplam (programda geçtiği yer)	65	77	103	245
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	53	57	48	

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın toplam 59 farklı kavrama ve 245 toplam geçiş sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Programın kavramsal yoğunluk haritası incelendiğinde en çok tekrar edilen kavramın 9 kez ile Çevre olduğu saptanmıştır. Bunu, 8

kez geçen Acil Durum ile yedişer kez tekrar eden Davranış, Doğadaki Varlıklar, Karar Alma ve Toplum kavramları izlemektedir. Bu durum, programın Çevre Bilinci ve Acil Durumlara Hazırlık konularına öncelik verdiğini ve öğrencilerin sosyal, davranışsal ve bilişsel yetkinliklerini merkeze aldığını göstermektedir. Sınıf düzeyindeki dağılım incelendiğinde 103 geçiş sayısı ile en yüksek kavram yoğunluğunun 3. sınıfta olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, programın en çok kavram çeşitliliğini 57 farklı kavram ile 2. sınıfta içerdiği görülmektedir. Diğer taraftan, Ana Yönler ve Doğada Yön Bulma gibi kavramların yalnızca birer kez geçmesi, bu konuların müfredatta sınırlı bir vurgu düzeyinde kaldığını işaret etmektedir. Genel olarak KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın, temel sosyal ve kişisel gelişim kavramlarını 3. sınıfta derinleştirme eğilimi taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

2.4.3. Davranışlarıyla çevresindekileri etkileyebileceğini keşfeder (KKTC MEB, 2023).

Kural kavramı ile ilgili örnek:

3.1.9. Etik kurallara uyulmadığında ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm önerileri getirir (KKTC MEB, 2023).

4.5.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.39.'de sunulmuştur.

Tablo 4.39. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Acil durum	4	3	3	4	14
Afet	2				2
Aile	3	3	3	3	12
Alışkanlıklar			1	1	2
Ana yönler	3	1	1	1	6
Bilim	1	1	1	1	4
Birlik ve beraberlik	3	1	1	2	7
Çevre	2	3	2	1	8
Davranış	4	2	2	3	11
Dini gün ve bayram	3	3	1	2	9
Doğa	4	1	2	2	9
Doğadaki varlıklar	5	2	2	2	11

Tablo 4.39'un Devamı

Doğal güzellik	1	1			2
Duygu	2		1	1	4
Düşünce	1		2	1	4
Görev	4	1	1	1	7
Güvenlik	8	6	5	4	23
Hak	2	1	1	1	5
Hava olayları	1				1
İletişim	2	2	3	2	9
İstiklal Marşı	1				1
İş birliği	1				1
Karar alma				1	1
Kaynak				2	2
Kişilik özellikleri	3	2	2	3	10
Kural	2	2	3	3	10
Mevsimler			1		1
Nezaket	3	3	1	1	8
Sağlık	6	3	4	2	15
Sağlıklı büyüme ve gelişme	2	1			3
Sınıf ve okul ortamı	1				1
Sorumluluk	3	2	2	2	9
Sürdürülebilirlik	2	2	2	2	8
Tanışma	2				2
Tasarruf	2	2	1	1	6
Teknoloji	2	1	1	1	5
Toplum	2	2		1	5
Trafik işaret levhaları	1		1		2
Trafik kuralları	2	1		1	4
Türk bayrağı	2				2
Ülke	2	1	3	2	8
Yardımlaşma	2	1	1		4
Yönetim Birimi	1				1
Yönetim şekli		1	2	2	5
Toplam (programda geçtiği yer)	97	55	56	56	264
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	39	29	30	31	

Tablo 4.39'a dayalı olarak Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kavramsal boyutu incelendiğinde programın bütününde 44 farklı kavrama yer verildiği saptanmıştır. Söz konusu kavramların programdaki toplam geçiş sayısı 264 olarak belirlenmiştir. Kavramların sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde 1. sınıfta 97 kez kavram geçiş yoğunluğunun diğer sınıflara, yani 2. sınıfta 55 kez, 3. sınıfta 56 kez ve 4. sınıfta 56 kez geçmesine kıyasla kayda büyük ölçüde yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu durum, temel düzeydeki bireysel ve toplumsal bilgilerin yoğun olarak programın

başlangıcına yerleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Program kapsamında ele alınan kavramlar arasında en sık tekrar edenlerin sırasıyla 23 kez ile Güvenlik, 15 kez ile Sağlık ve 24 kez ile Acil Durum olduğu tespit edilmiş olup bu bulgu programın öncelikli olarak öğrencilere temel güvenlik bilinci ve sağlıklı yaşam becerileri kazandırmayı amaçladığını düşündürmektedir. Ayrıca, 12 kez Aile, on birer kez Davranış ve Doğadaki Varlıklar gibi kavramların da program boyunca sıklıkla ele alınması, hayat bilgisi programının birey-toplum-çevre etkileşimini merkeze aldığını ortaya koymaktadır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

3.1.2. Nezaketsiz davranışlara eleştirel yaklaşım sergiler (AETN, 2013).

Kural kavramı ile ilgili örnek:

4.2.3. Gerekli trafik kurallarını (yaya geçidi olan ve olmayan yerlerde) açıklar (AETN, 2013).

4.5.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı içerdiği kavramlar boyutu ile taranmış ve Tablo 4.40.'de sunulmuştur.

Tablo 4.40. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kavramlar	1.sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	Toplam
Acil durum				2	2
Afet	1	1	1	1	4
Aile	1	2	1		4
Alışkanlıklar	1	2	1	2	6
Ana yönler			1	1	2
Arkadaş	1	1			2
Bilim	3	2		3	8
Birlik ve beraberlik	1		2	1	4
Çevre	3	1	2	1	7
Davranış	1	1	2	2	6
Dini gün ve bayram	1	1			2
Doğa	3	9		12	24
Doğal güzellik	1				1
Duygu	1		1	1	3
Fiziksel özellik	3			1	4
Gök cisimler	3			5	8
Görev		1			1

Tablo 4.40'ın Devamı

Görgü	1	1	1	2	5
Grup çalışması			1		1
Güvenlik	2	3	3	3	11
Hak		1	1		2
Hava olayları		3			3
İletişim	4	3	1	3	11
İstiklal Marşı	3				3
Karar alma	3		1		4
Kişilik özellikleri		1			1
Kişisel alan			1	1	2
Kural	1	2	1	1	5
Meslek	3	1	4	1	9
Mevsimler	1				1
Millî gün ve bayram	1	1	1	1	4
Nezaket	1	1			2
Sağlık	3	3	6	4	16
Sağlıklı büyüme ve gelişme	3	1	2		6
Sanat	1		1		2
Sınıf ve okul ortamı	1				1
Sorumluluk	3		1	2	6
Sürdürülebilirlik	3		2	2	7
Tanışma		1			1
Tarihi mekân	1	1	1	1	4
Tasarruf	3	1	1	2	7
Teknoloji	4	1	1	2	8
Toplum			1		1
Trafik işaret levhaları		1			1
Trafik kuralları	1	2	1	1	5
Ülke	4	8	1	7	20
Yardımlaşma	1	1			2
Toplam (programda geçtiği yer)	72	58	44	65	239
Toplam (programda geçen kavram sayısı)	36	30	29	27	

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 47 farklı kavram üzerine kurulmuştur ve bu kavramlar programda toplam 239 kez vurgulanmıştır. Kavramsal yoğunluk en çok 1. sınıf düzeyinde 72 kez gözlenirken bunu sırasıyla 4. sınıf 65 kez, 2. sınıf 58 kez ve 3. sınıf 44 kez ile takip etmektedir.

Programda en yüksek vurgu, 24 geçiş sayısı ile Doğa kavramına yapılmıştır. Bu vurgunun 12 kez ile büyük çoğunluğu 4. sınıf programında yer almıştır. Programın ana eksenini belirleyen diğer temel kavramlar olan Ülke 20 kez, Sağlık 16 kez, Güvenlik 11 kez ve İletişim 11 kez geçmiştir. Bu bulgular, dersin temel olarak doğa, sağlık, güvenlik ve ulusal kimlik temalarına odaklandığını göstermektedir. Öte yandan, 9 farklı kavramın programda

yalnızca birer kez yer alması, bazı kavramlara sadece yüzeysel bir giriş yapıldığını ortaya koymaktadır.

Davranış kavramı ile ilgili örnek:

2.2.4.Kamusal alanlarda doğru davranış. Kamusal alanlarda kültürlü iletişim ve davranış becerileri sergiler (KBBCİM, 2023).

Kural Kavramı ile ilgili örnek:

3.2.5.Bitki ve hayvanlarla karşılaşmalarda zarar görmemek için kurallar (KBBCİM, 2023).

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın problemi ve alt problemleri çerçevesinde elde edilen bulgulara dayalı olarak sonuçlara, bu sonuçlardan hareketle literatüre dayalı taştırmalara ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Türk devletlerindeki hayat bilgisi dersi öğretim programları karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve programlarda yer alan beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bu bölümde ele alınan ülkelerin yürürlükte bulunan hayat bilgisi dersi öğretim programları incelenmiş; elde edilen sonuçlar sırasıyla beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar başlıkları altında önce genel bir çerçevede değerlendirilmiş, ardından her ülke ayrı ayrı ele alınarak tündengelim yaklaşımıyla sistematik biçimde sunulmuştur.

5.1.1. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Beceriler

Araştırmada Türk devletlerinde yer alan hayat bilgisi dersi öğretim programları incelenmiştir. İncelemede ilk adımı öğretim programlarında yer alan beceriler oluşturmuştur. Bu doğrultuda öncelikle Türkiye'nin 2024 Hayat Bilgisi Programı'nda yer alan beceriler belirlenmiş, ardından diğer ülkelerin programında Türkiye programından farklı olan beceriler eklenerek toplamda 19 beceri kategorisi oluşturulmuştur. Söz konusu becerilerin öğretim programlarında geçme sıklıkları ve programlarda geçtiği yer niceliksel olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre hayat bilgisi dersi öğretim programlarında Türkiye ve Kazakistan'da on sekizer, Türkmenistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'da on yedişer, Özbekistan'da 15 ve KKTC'de 19 beceri yer almaktadır. Becerilerin programlarda geçme sıklığı dikkate alındığında beceri vurgusu en yoğun hayat bilgisi öğretim programına sahip olan ülke KKTC'dir. Bu ülkeyi Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan ve son olarak da Türkiye hayat bilgisi dersi öğretim programları izlemektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda Türkiye öğretim programında belirlenen becerilerin büyük çoğunluğunun mevcut olduğu ancak becerilerin program içindeki kullanım sıklığı açısından diğer ülkelere kıyasla daha sınırlı bir düzeyde yer aldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra KKTC ve Orta Asya Türk devletlerinde becerilerin daha yoğun biçimde tekrar edilmesinin bu ülkelerde beceri kazanımlarının öğretim sürecinde daha

belirgin biçimde vurgulandığını göstermesi açısından önem taşıdığı ifade edilebilir. Bu sonuçtan yola çıkarak Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarının beceri çeşitliliği birbirine oldukça yakın olmakla birlikte becerilerin programda yer alma yoğunluğu bakımından farklılıklar içermektedir. Ülkelerin programları incelendiğinde toplamda en çok vurgu yapılan beceri sosyal katılım (189) becerisidir. Ülkeler bazında bakıldığında Türkiye programında temel beceriler (21) öne çıkarken, Türkmenistan ve Azerbaycan programında kanıta dayalı sorgulama (30) ve araştırma becerisi, Kazakistan programında iletişim becerisi (32), KKTC programında yorumlama becerisi (87), Özbekistan programında gözlemlleme becerisi (18), Kırgızistan programında ise sosyal katılım becerisi (30) ön plana çıkmaktadır. Programlarda en az yer verilen becerilere bakıldığında Temel Beceriler 3 ülkede (Türkiye, Kazakistan, KKTC) ve İlk Yardım becerisi 2 ülkede (Türkmenistan, KKTC) olmak üzere diğer becerilere oranla daha az yer alan beceriler olduğu dikkat çekmektedir.

Farklı ülkelerin programlarının incelendiği araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Baysal vd. (2018) Türkiye'deki hayat bilgisi dersinde iyi bir Türk vatandaşı olmanın vurgulandığını; Almanya-Hamburg hayat bilgisi dersinde ise öğrenme becerisini geliştirmeye ve öğrencilerin sosyalleşmesine daha fazla önem verildiğini belirtmektedir. Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu (2022), Türkiye ve KKTC programlarını temel beceriler ve değerler açısından karşılaştırdıkları çalışmalarında KKTC 2016 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın 21.yüzyıl becerilerine yer verildiği; Türkiye Cumhuriyeti 2018 Hayat bilgisi öğretim Programı'nda temel yaşam becerileri başlığı altında sunulduğu sonucuna ulaşmıştır. Ülkelerin programlarında farklı becerilere ağırlık vermesi ülkelerin ulusal eğitim politikalarının ve toplumsal ihtiyaçların bir yansıması olabilir.

5.1.1.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Bu araştırmada Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan becerilerin sınıf düzeylerine göre dağılımı incelenmiş ve beceri yoğunluğunun sınıflar arasında eşit bir şekilde dağılmadığı ortaya konmuştur. Programın ilk yılında ağırlığın temel becerilere verildiği, ikinci sınıfta sosyal etkileşim ve iletişim odaklı becerilerin ön plana çıktığı, üçüncü sınıfta ise bilişsel düzeyi yüksek becerilerin göze çarpar biçimde arttığı anlaşılmaktadır. Bu dağılım, programın aşamalı bir birikim ve son sınıfta yoğunlaşan bir beceri modelini benimsediğini göstermektedir. Araştırma sonuçları genel olarak ele alındığında, programın beceri gelişimini aşamalı bir yapı üzerinden kurguladığı ancak beceri dağılımının tüm sınıf düzeylerinde dengeli bir biçimde yayılmadığı görülmüştür. Koç (2020)

2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'ndaki kazanımlarda yer alan becerileri incelediği çalışmada da benzer şekilde gerek sınıf gerek ünite bazında dağılımının dengeli bir yapıda olmadığını, yaşam becerilerinin karşılanma oranının en yüksek olduğu sınıf seviyesinin 3.sınıf olduğunu tespit etmiştir. Bu doğrultuda, becerilerin sınıf basamaklarına daha düzenli bir biçimde kademelendirilmesinin öğrencilerin gelişimsel sürekliliğini daha sağlıklı biçimde destekleyebileceği söylenebilir.

Türkiye Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda toplamda en çok kazandırılması hedeflenen beceriler gözlemlene, temel beceriler, bilgi toplama ve yorumlama becerileridir. Güven, gerçeği arama, sistematik olma ve analitik düşünme beceriler ise en az yer alan beceriler olmuştur. Bu sonuçlara paralel nitelikte, Aşkan (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da araştırma, güvenlik ve korunmayı sağlama, gözlem becerilerinin Türkiye'de Cumhuriyet dönemi hayat bilgisi dersi öğretim programlarında en sık tekrar eden becerilerden olduğu görülmüştür.

5.1.1.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın beceri yapılanmasında dengeli, kademeli ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Programın toplam 177 beceri vurgusu içermesi ve sınıf düzeyleri arasındaki dağılımın görece dengeli olması, öğretim tasarımı aşamalı ve öğrenen gelişimini gözetten bir planlamaya işaret etmektedir. Özellikle 1.ve 3. sınıflarda gözlenen beceri yoğunluğunun artması, temel ve ileri düzey becerilerin kademeli bir biçimde kazandırıldığını düşündürmektedir. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma ile Sosyal Katılım becerilerinin tüm sınıf düzeylerine yayılması, programın öğrencileri aktif, sorgulayıcı ve toplumsal süreçlere dahil olabilen bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Öte yandan, İletişim becerisinin 2. sınıfta hiç yer almamasının, beceri sürekliliği ve gelişimsel bütünlük açısından dikkate değer bir boşluk oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca, programa İlk Yardım Becerisi gibi Türkiye ve diğer ülkelerde bulunmayan (KKTC hariç) özel becerilerin dahil edildiği ve bu becerinin programın sonuna doğru 3. ve 4. sınıflarda yer aldığı kaydedilmiştir. Programın üst sınıflarda İlk Yardım gibi özel ve yaşa özgü becerilere yer vermesi de güvenlik ve yaşam becerilerinin gelişimine yönelik bir tercih olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde hem Türkiye'nin hem de Türkmenistan'ın hayat bilgisi dersi öğretim programında öğrencilerin sağlıklı yaşam tarzı benimsemeleri teşvik edilmekle birlikte Türkiye'nin daha çok dil becerileri ve iletişim üzerinde durduğu, Türkmenistan'ın sağlık bilgisi ve becerilerine daha fazla vurgu yaptığını bulgulayan çalışma mevcuttur (Agamyradova, 2025).

5.1.1.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Özbekistan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın beceri dağılımına ilişkin bulgular, 139 toplam beceri vurgusu ile beceri temelli bir yaklaşım benimsediğini göstermekle birlikte, programın beceri gelişiminin 2. ve 3. sınıf ekseninde yoğunlaştırma eğilimi sergilediği tespit edilmiştir. Programın temelini Gözlemlleme, Bilgi Toplama, Sorgulama ve Yorumlama gibi bilişsel süreç becerileri oluştururken sosyal gelişim alanı Sosyal katılım ve İş Birliği becerileriyle desteklenmiştir. Sınıf düzeyinde yapılan incelemede 1. sınıfın 12 farklı beceri ile çeşitlilik sunduğu, 2. sınıfta bilişsel becerilerde artış yaşandığı, 3. sınıfta ise beceri yoğunluğunun en üst seviyeye ulaşarak karar verme gibi üst düzey becerilerin sürece dahil edildiği belirlenmiştir. Ancak ilkokulun son kademesi olan 4. sınıfta beceri yükünün sayısal olarak belirgin bir şekilde düştüğü, bu seviyede İletişim, İş Birliği, Kendini Düzenleme ve Karar Verme gibi kritik becerilere yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu veriler, programın beceri gelişim sürecinin tüm kademelere dengeli yaymak yerine, 3. sınıfı merkeze alan bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Türkiye programı ile karşılaştırıldığında, her iki ülkenin Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında ortak ve benzer becerilere yer verildiği görülmekle birlikte, programların yapısal özellikleri ve becerilerin programa dağılımı bakımından bazı anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de hayat bilgisi dersi ilkokulun ilk üç yılında okutulurken Özbekistan'da bu dersin 4. sınıfı da kapsayacak şekilde daha geniş bir sınıf düzeyine yayılması dikkat çekmektedir. Bu durum, Özbekistan'ın hayat bilgisi dersini daha uzun soluklu ve kademeli bir öğrenme süreci olarak yapılandırıldığını düşündürmektedir. Bir diğer önemli farklılık, programlarda yer verilen beceri çeşitliliğidir. Türkiye'de öğrencilere toplam 18 becerinin kazandırılması hedeflenirken Özbekistan programında 15 beceriye yer verilmiştir. Ancak beceri sayısı Türkiye'ye kıyasla daha az olmasına karşın, bu becerilerin Özbekistan programında geçiş sıklığının Türkiye programından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Özbekistan'ın belirlediği becerileri daha yoğun ve tekrar eden bir biçimde ele aldığı; dolayısıyla derinlemesine beceri kazandırma yaklaşımını benimsediği şeklinde yorumlanabilir. Buna karşılık Türkiye programında beceri çeşitliliği daha geniş olmasına rağmen, becerilerin programa dağılımının daha sınırlı olduğu ifade edilebilir.

5.1.1.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 188 beceri geçişi bulunduğu ve becerilerin sınıf düzeylerine dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. En

fazla becerinin 3. (55) ve 4. sınıflarda (52) ve en az becerinin 1. sınıfta (33) yer aldığı belirlenmiştir. Programda en baskın beceri İletişim (32) olup, 1., 2. ve 3. sınıflarda belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Bunun yanında Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (28), Sosyal Katılım (21) ve Mekânsal Düşünme (21) becerilerinin tüm sınıflar boyunca süreklilik gösterdiği tespit edilmiştir. Sınıf bazında incelendiğinde 1. sınıfta İletişim (10) ve Mekânsal Düşünme (5); 2. sınıfta Kanıta Dayalı Sorgulama (9); 4. sınıfta ise İletişim (5) ve Kanıta Dayalı Sorgulama (12) becerilerinin dikkat çektiği görülmektedir. KB2 bilişsel becerilerinin genel olarak düşük düzeyde kullanıldığı, yalnızca Bilgi Toplama becerisinin daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Karar Verme (3) ve Uyum (6) gibi bazı beceriler ise sadece 3. sınıfta yoğun olarak yer almıştır. Genele olarak, sosyal iletişim ve alan becerilerini merkeze alan bir yapı sunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye programında yer alan beceriler ile karşılaştırıldığında her iki ülkenin programlarında yer verilen beceri türlerinin büyük ölçüde örtüştüğü, beceri çeşitliliği açısından aralarında fark bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu becerilerin öğretim programlarında ele alınma sıklıkları incelendiğinde, iki ülke arasında belirgin farklılaşmaların ortaya çıktığı söylenebilir. Kazakistan programında özellikle iletişim becerisine yüksek düzeyde vurgu yapıldığı, bu becerinin programda daha yoğun ve tekrar eden bir biçimde işlendiği dikkat çekmektedir. Buna karşılık Türkiye Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda temel becerilerin daha fazla ön plana çıktığı ve programın beceri vurgusunun bu alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma, ülkelerin eğitim önceliklerine ve toplumsal ihtiyaçlarına bağlı olarak programlarını farklı beceriler etrafında yapılandırdıklarını göstermektedir. Kazakistan'ın öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim yeterliliklerini geliştirmeye yönelik becerilere programında daha fazla yer verdiği; Türkiye'nin ise temel yaşam, düşünme ve uyum becerilerini önceleyen bir program benimsediği ifade edilebilir.

5.1.1.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı toplam 708 beceri geçişi ile incelenen programlar arasında en yüksek beceri yoğunluğuna sahiptir. Beceri yükünün özellikle 3. sınıf (278) ve 1. sınıf (285) arasında dengeli olarak yoğunlaştığı, 2. sınıfta (145) ise belirgin biçimde azaldığı görülmektedir. Programda 19 becerinin her sınıfta eksiksiz yer alması, beceri setinin bütüncül ve süreklilik içeren yapıda kurgulandığını göstermektedir. En baskın becerilerin Yorumlama (87), Sosyal Katılım (85) ve Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (63) olması, programın düşünme süreçleri ile sosyal katılımı merkeze aldığını ortaya koymaktadır. Sınıf dağılımı incelendiğinde 1. sınıfta Sosyal Katılım (32), Gözlemlleme (28),

Kendini Düzenleme (24), İletişim (23) ve İş Birliği (23) becerilerinin öne çıktığı; programın bu aşamada sosyal- duyuşsal hem de bilişsel becerilere vurgu yaptığı görülmektedir. 2. sınıfta toplam beceri sayısı azalsa da Karşılaştırma (12), Sorgulama (13) ve Yorumlama (14) gibi temel düşünme becerilerin istikrarlı biçimde sürdüğü anlaşılmaktadır. 3. sınıfa ise beceri yoğunluğu yeniden artarak Kanıta Dayalı Sorgulama (50), Sosyal Katılım (41) ve Yorumlama (36) gibi beceriler belirgin şekilde güçlenmiş; ayrıca Sentezleme (10) gibi üst düzey becerilerin bu sınıfta yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu veriler KKTC programının beceri gelişimini kademeli şekilde tüm sınıflara yaydığı, ancak özellikle sosyal katılım ile derinlemesine düşünme becerilerini merkeze aldığı sonucunu ortaya koymaktadır

KKTC programı ile Türkiye programı karşılaştırıldığında her iki programda da benzer becerilerin yer aldığı ancak Türkiye programında bulunmayan ilk yardım becerisinin KKTC Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, KKTC programının öğrencilerin acil durumlarda temel müdahale yeterliklerini geliştirmeye yönelik bir yaklaşım benimsedi şeklinde ifade edilebilir. Alan yazınında KKTC hayat bilgisi öğretim programında 21.yüzyıl becerilerine yer verildiği; Türkiye Cumhuriyeti hayat bilgisi öğretim programında temel yaşam becerileri başlığı altında sunulduğu ifade edilmektedir (Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu, 2022).

5.1.1.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ilişkin bulgular incelendiğinde programın toplam 141 beceri geçişiyle orta düzeyde bir hacme sahip olduğu, sınıf düzeylerine oldukça dengeli biçimde dağıldığı görülmektedir. 1. sınıfta (36), 2. sınıfta (36), 3. sınıfta (37) ve 4. sınıfta (32) beceri geçişlerinin neredeyse eşit düzeyde gerçekleşmesi, programın sürekliliğe dayalı bir beceri yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Ayrıca program kapsamındaki 17 becerinin 1, 2 ve 3. sınıflarda genel olarak düzenli bir seyir izlediği, buna karşın 4. sınıf düzeyinde SDB3.1. Uyum becerisinin kapsam dışı kaldığı görülmektedir.

Beceri türleri açısından bakıldığında SBAB grubunun belirgin biçimde öne çıktığı, özellikle Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (19) becerisinin programın en baskın bileşeni olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal Katılım (13) ve Mekânsal Düşünme (9) bu beceriyi takip etmektedir. Temel bilişsel becerilerin ise sınıf düzeylerinde genellikle ikişer kez tekrar eden istikrarlı bir kullanıma sahip olması, programın bilişsel gelişimi her yıl benzer yoğunlukla sürdüğünü göstermektedir. Programın sosyal becerilerden olan İş Birliği (4) ve İletişim (5) becerilerinin görece düşük düzeyde yer alması ise dikkat çekici bir sınırlılık

oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, becerilerin sınıflara dengeli dağılımı ve özellikle alan becerilerine güçlü vurgu yapmasıyla sürekliliği esas alan bir yapı sergilemektedir. Program kanıta dayalı düşünme ve araştırma süreçlerini merkeze alırken, sosyal etkileşim ve iş birliği becerilerine daha sınırlı bir yer vermesi gelecekte güçlendirilmesi gereken bir alan olarak düşünülebilir.

Türkiye programı ile Azerbaycan programında öğrencilere kazandırılmak istenen beceri sayılarına bakıldığında Azerbaycan programında 17, Türkiye programında 18 becerinin yer alması açısından beceriler büyük benzerlik göstermektedir. Türkiye programı ile Azerbaycan programının eğitimde zengin öğrenme yaşantıları oluşturmaya dönük beceriler açısından etkili özellikler taşıdığı söylenebilir. Türkiye programında en çok yer verilen temel becerilerin Azerbaycan programında yer almadığı, ilk yardım becerisinin ise her iki programda da yer almadığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (Oran, 2018; Turan ve Kabaoğlu, 2024) ve Hayat Bilgisi Öğretim Programı (Aydemir ve Palancioğlu, 2023) ile Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler bakımından önemli ölçüde benzerlik gösterdiğini ortaya koyması bu sonucu destekler niteliktedir. Her iki programda da beceri gelişimine önem verildiği ve öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal bakımdan farklı gelişim alanlarına yönelik becerilerin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Farklı ülkelerle yapılan çalışmalar incelendiğinde Almanya Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın Türkiye programına göre sanat, ulaşım, oyun, tasarım, enerji, edebiyat, doğa gibi konularda daha fazla beceri içerdiği, beceriler boyutunda Almanya programı ile Türkiye programı arasında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tekgöz, 2017). Bu durum, ülkelerin tarihsel gelişimleri, eğitim felsefeleri ve toplumsal önceliklerindeki farklılıklarından kaynaklandığı söylenebilir. Azerbaycan ile Türkiye programları arasındaki benzerlik, iki ülkenin kültürel, tarihsel ve toplumsal yakınlıkları ile ortak değer ve eğitim hedeflerine sahip olmalarıyla açıklanabilir. Buna karşın Almanya programının Türkiye programından ayrışmasının ise Almanya'nın eğitim sistemlerinin ve toplumsal ihtiyaçlarının farklılaşmasından kaynaklandığı iddia edilebilir.

5.1.1.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Beceriler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ilişkin bulgular, programın beceri gelişimini sürekli, dengeli ve kademeli bir yapıda ele aldığını göstermektedir. Toplam 279 beceri geçişi programın geniş bir beceri hacmine sahip olduğunu ortaya koyarken

becerilerin sınıflara dağılımının 1. sınıftan (60) 4. sınıfa (81) kadar dengeli biçimde sürdüğü ve hiçbir sınıfta belirgin bir düşüş ya da yığılma yaşanmadığı görülmektedir. Ayrıca, programda yer alan 17 becerinin büyük bir kısmının tüm sınıflarda yer aldığı gözlenmektedir. 1. sınıfta Sosyal Katılım (9), Kanıta Dayalı Sorgulama (10), Kendini Düzenleme (7) ve İletişim (7) gibi becerilerin programın temel eksenini oluşturması, alan becerilerinin güçlü şekilde merkezde tutulduğunu göstermektedir. 2. sınıfta İş Birliği (3) ve Uyum (3) gibi sosyal becerilerin istikrarlı biçimde yer aldığı, buna karşılık Çözümleme becerisinin (7) belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir. 3. ve 4. sınıflar, toplam 80 ve 81 beceri geçişi ile programın en yoğun düzeylerini oluşturmaktadır. Bu sınıflarda Uyum, Sorgulama, Yorumlama ve Sentezleme gibi becerilerin artması, programın üst sınıflarda bilişsel derinliği güçlendirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Ayrıca Karar Verme becerisinin 3. sınıfta hiç bulunmayıp 4.sınıfta (6) yoğunlaşması bu kademeli bilişsel ilerlemeyi destekleyen önemli bir bulgu niteliğindedir. Genel olarak veriler, Kırgızistan programının beceri gelişimini sürekli, dengeli ve aşamalı bir yapı üzerinden düzenlediğini ortaya koymaktadır.

5.1.2. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Eğilimler

Bu araştırmanın ikinci aşamasında Türkiye ve Türk devletlerinde yürürlükte olan hayat bilgisi dersi öğretim programlarında tüm sınıf düzeylerinde yer alan eğilimler incelenmiştir. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretimi Programı'nda bulunan 15 eğilim belirlenerek diğer ülkelerin programları incelenmiştir. Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının tüm sınıf düzeyleri dikkate alındığında eğilime yer verme bakımından en yüksek yoğunluğun KKTC'de olduğu belirlenmiştir. Diğer altı ülke ile birlikte toplam yer alma sayısının yarısından fazlasını (%53,5) tek başına karşılayan KKTC hayat bilgisi programının eğilim temelli yaklaşıma en güçlü vurguyu yaptığını göstermektedir. Bu yüksek yoğunluktaki programı sırasıyla Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Türkiye ve Kazakistan izlemektedir. İncelenen ülkeler arasında öğretim programında yalnızca 24 eğilime yer veren Azerbaycan en düşük yoğunluğa sahip Türk devletidir. Eğilim çeşitliliği açısından değerlendirildiğinde öğretim programlarında 15 farklı eğilim kapsayan KKTC, Türkiye, Kırgızistan ve Kazakistan ise en yüksek çeşitliliği sağlayan Türk devletleridir. En düşük yoğunluğa sahip olan Azerbaycan programı aynı zamanda yalnızca 8 farklı eğilime yer vermesi bakımından en sınırlı çeşitliliğe sahip program olarak da dikkat çekmektedir.

5.1.2.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan eğilimlere ilişkin yapılan inceleme, programın öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini bütüncül bir yaklaşımla desteklemeyi amaçladığını ortaya koymuştur. Programda toplam 15 eğilime 74 kez yer verilmiş; özellikle soru sorma, merak ve kendine inanma eğilimlerinin yüksek frekansları, öğrencilerin içsel motivasyonunu ve sorgulayıcı düşünme becerilerini güçlendirmeye yönelik belirgin bir yönelimin benimsendiğini göstermiştir. Buna karşılık güven, gerçeği arama, analitik düşünme ve sistematik olma gibi bazı eğilimlerin sınırlı sayıda kullanılması, programın sosyal ve duyuşsal boyutlara daha yoğun vurgu yaptığını işaret etmiştir. Eğilimlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde 1. sınıfta soru sorma, 2. sınıfta empati ve soru sorma, 3. sınıfta ise kendine inanma, soru sorma ve merak eğilimlerinin öne çıkması; öğrencilerin keşfetme, sosyal etkileşim ve bağımsız düşünme süreçlerine uygun bir ilerlemenin tasarlandığını göstermiştir. Bu sonuçlar programın öğrenci gelişimini aşamalı ve bütüncül bir çerçevede destekleyen bir yapıya sahip olduğu kanıtlar niteliktedir.

5.1.2.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Bulgular değerlendirildiğinde Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın eğilimler açısından oldukça sistemli ve dengeli bir yapı sunduğu görülmektedir. Programda toplam 84 tekrarın 14 farklı eğilim arasında dağılmış olması, öğrencilerin sadece bilgi ve beceri değil, aynı zamanda tutum ve değer boyutunda da çok yönlü bir gelişim sürecine dahil edildiğini göstermektedir. Özellikle Sorumluluk eğiliminin 17 tekrar ile programın merkezinde yer alması, öğrencilerin hem okul yaşantısında hem de toplumsal yaşamda üstlenecekleri rollere hazırlanmasının temel önceliklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bilişsel eğilimlere verilen belirgin ağırlık, programın öğrencileri erken yaşlardan itibaren analitik düşünme, sorgulama ve problem çözme gibi zihinsel süreçlerle tanıştırmayı amaçladığını ortaya koymaktadır. Analitik Düşünme eğiliminin özellikle 3. sınıfta yoğunlaşması, öğrencilerin daha karmaşık düşünme görevlerine yönlendirildiğini gösterirken Sistematik Olma gibi diğer bilişsel eğilimlerin programa entegre edilmesi, bilgi düzenleme ve mantıksal ilişki kurma becerilerinin önemsendiğini kanıtlamaktadır. Sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde 1. sınıfta sorumluluk odaklı temel davranış gelişiminin gözetildiği, 3. sınıfta analitik düşünme ve güven eğilimleriyle bilişsel ve sosyal olgunluğun artırıldığı, 4. sınıfta ise açık

fikirlilik gibi yeni yaklaşımlarla öğrencilerin daha geniş ve eleştirel bir bakış açısına hazırlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Tüm bu sonuçlar, programın sosyal-duyuşsal ve bilişsel gelişimi birlikte ele alan bütüncül bir yapıya sahip olduğunu ve öğrencilerin hem değerler hem de düşünme becerileri açısından dengeli bir biçimde desteklendiğini göstermektedir. Türkiye programı ile karşılaştırıldığında benzer ve ortak eğilimlere yer verildiği ve programlarda yer alma sayısının da birbirine yakın olduğu görülmektedir. Türkmenistan programında Türkiye programından farklı olarak soru sorma eğiliminin olmadığı, diğer bütün eğilimlerin aynı olduğu tespit edilmiştir.

5.1.2.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Özbekistan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'na yönelik yapılan incelemeler, programın öğrenciyi merkeze alan bilişsel keşif süreci ile toplumsal görev bilincini sentezleyen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Toplam 12 farklı eğilime 77 kez atıfta bulunan programda 18 defa Merak, 15 kez Sorumluluk ve 11 defa Gerçeği Arama eğiliminin yer alması, öğrencilerin içsel motivasyonlarını sorumlu bir vatandaşlık bilinci ve bilimsel doğrulukla şekillendirmenin önemsendiğini göstermektedir. Programın sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde özellikle 3. sınıf düzeyinde Soru Sorma ve Gerçeği Arama eğilimlerindeki yoğunlaşma ile belirgin bir bilişsel sıçrama hedeflendiği, 4.sınıfta ise Özgün Düşünme ve Analitik Düşünme becerilerine geçiş yaparak öğrencilerin ilkokulun son evresinde bağımsız problem çözme yetilerine hazırlanmak istendiği tespit edilmiştir. Buna karşın, Kendine Güvenme ve Empati gibi duyuşsal ve kişisel gelişim odaklı eğilimlerin sınırlı düzeyde temsil edilmesi, programın bireysel duygu dünyasından ziyade dış dünyayı keşfetme ve toplumsal uyum süreçlerine öncelik verdiğini, dolayısıyla disiplinli bir merak geliştirmeyi hedeflediğini kanıtlar niteliktedir. Özbekistan programında Türkiye programına nazaran daha az eğilimin yer bulduğu görülmektedir. Azim ve kararlılık, kendine inanma ve oyunseverlik eğilimleri Özbekistan programında yer almamıştır.

5.1.2.4.Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, toplam 15 eğilime 53 kez vurgu yaparak diğer programlara göre daha sınırlı bir yoğunluk sunsa da en geniş eğilim çeşitliliğine sahip olan programlardan biri olduğu görülmektedir. Programda Analitik Düşünme, Merak, Sorumluluk ve Sistemati Olma gibi bilişsel ve duyuşsal alanı dengeleyen eğilimlerin öne çıkması, öğrencilerin hem problem çözme becerilerine hem de merak ve disiplin temelli bir öğrenme sürecine yönlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca programda

vurgulanan eğilimlerinin Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme gibi üst düzey bilişsel eğilimlerde yoğunlaşması, Kazakistan programının temel amacının bağımsız ve yaratıcı düşünebilen bireyler yetiştirmek olduğunu ortaya koymaktadır. Eğilimlerin sınıf düzeyine göre dağılım incelendiğinde 1. ve 2. sınıflarda düşük düzeyde (8 ve 7) olduğu, 3. ve 4.sınıflarda (16 ve 22) ise belirgin biçimde arttığı görülmekte; bu durum temel sosyal uyumu erken yıllarda, üst düzey bilişsel becerileri ise üst sınıflarda geliştirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Özellikle 4. sınıf, Merak, Analitik Düşünme, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme eğilimlerinin aynı anda güçlü bir biçimde yer alması, öğrencilerin sonraki eğitim kademelerine bilişsel açıdan hazırlanmasına işaret etmektedir. Bununla birlikte, Azim ve Kararlılık, Kendine İnanma, Kendine Güvenme ve Soru Sorma gibi bireysel gelişimi destekleyen eğilimlerin yalnızca ikişer kez yer alması; buna karşılık, Oyunseverlik ve Sistemati Olma gibi eğilimlerin daha yüksek düzeyde temsil edilmesi, programın önceliğinin duygusal güçten çok yöntemli düşünme ve sosyal uyum olduğunu düşündürmektedir. Kazakistan programı ile Türkiye programında yer alan değerler aynı olup değerlerin programda geçme sayıları arasında farklılıklar bulunmaktadır.

5.1.2.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 15 farklı eğilime 504 kez vurgu yapıldığı görülmekte; bu yoğunluk programın hem bilişsel hem de sosyo-duyuşsal gelişimini merkeze alan kapsamlı bir yapı sunduğunu göstermektedir. Eğilimler arasında özellikle Eleştirel Bakma, Merak, Sorumluluk ve Analitik Düşünme öne çıkarmakta; bu durum programın öğrencileri sorgulayan, merak eden, düşünen ve sorumluluk bilinci yüksek bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Sınıf düzeyine göre dağılım incelendiğinde 1.sınıfta 190, 2.sınıfta 129, 3.sınıfta 185 vurgu yer almakta; özellikle 3.sınıfta Gerçeği Arama, Eleştirel Bakma, Merak ve Analitik Düşünme gibi üst düzey eğilimlerde belirgin bir artış gözlenmektedir. Buna ek olarak Sorumluluk, Güven ve Empati gibi sosyal-duyuşsal eğilimlerin güçlü temsili programın öğrencilerin toplumsal uyum ve kişilerarası ilişkilerini de önemseyen bütüncül bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir Genel olarak veriler, programın öğrencilerin düşünme becerilerini güçlendirirken aynı zamanda sosyal sorumluluk ve duygusal yeterliklerini de sistemli biçimde geliştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır. Türkiye programında bulunan tüm eğilimler KKTC programında da yer almaktadır. Ancak eğilimlerin programda vurgulanması açısından KKTC programının Türkiye programına oranla daha yoğun olduğu görülmektedir.

5.1.2.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ilişkin bulgular, eğilimlerin oldukça dar bir çerçevede ve sınırlı sıklıkta kullanıldığını göstermektedir. Programda yalnızca 8 farklı eğilime toplam 24 kez yer verilmesi, incelenen programlar arasındaki en düşük eğilim çeşitliliğine işaret etmektedir. Sorumluluk en baskın eğilim olurken, Merak ve Empati (4'er kez) programın sosyal uyum ve görev bilimci ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme gibi üst düzey bilişsel eğilimlerin yalnızca 1 kez yer alması, programın ileri düşünme becerilerine oldukça sınırlı bir ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Sınıf düzeyine göre dağılım incelendiğinde eğilimlerin 4.sınıfta yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam eğilim sayısının 1.sınıfta 5, 4.sınıfta ise 12 kez yer alması; ayrıca üst düzey bilişsel eğilimlerin yalnızca bu sınıfta ortaya çıkması, programın bilişsel gelişimi ilkokulun son aşamasında güçlendirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Azerbaycan programının sosyal uyum ve sorumluluk temelli bir yapı izlediğini; bireysel duygusal güç ya da ileri bilişsel eğilimlerle daha sınırlı yer verdiğini ortaya koymaktadır. Program, özellikle Empati ve Sorumluluk eğilimlerini tüm sınıflara yayarak süreklilik sağlamış; ancak eğilim çeşitliliği ve üst düzey düşünme becerileri açısından dar kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir. Türkiye programında bulunan eğilimlerden 7 tanesi Azerbaycan programında yer almamaktadır.

5.1.2.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Eğilimler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, toplam 15 farklı eğilime 125 kez vurgu yapıldığı görülmektedir. Programın en güçlü eğilimi Sorumluluk olup bunu Merak ve Analitik Düşünme takip etmektedir. Bu durum, programın öğrencileri görev bilinci yüksek, keşfetmeye istekli ve sistematik düşünebilen bireyler olarak yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir. Ayrıca Kendine Güvenme 10 kez yer alması, bireysel yeterliliğe verilen önemi yansıtmaktadır. Sınıf düzeylerine bakıldığında, toplam eğilim sayısının 1.sınıfta 45'ten 4.sınıfta 16'ya düştüğü görülmektedir. Bu yapı, temel eğilimlerin özellikle ilk yıllarda yoğun şekilde kazandırılmaya çalışıldığını göstermektedir. 1.sınıfta Merak, Sorumluluk ve Kendine Güvenme öne çıkarken, 4.sınıfta Analitik Düşünme ve Sorumluluk en fazla temsil edilen eğilimler olmuştur. Bu geçiş, programın erken dönemde sosyal-duyuşsal temelleri, ilerleyen yıllarda ise bilişsel gelişimi ön plana aldığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Bununla birlikte bazı eğilimlerin 4.sınıfta tamamen kaybolması

dikkat çekicidir. Kendine Güvenme, Oyunseverlik, SistematiK Olma, Eleştirel Bakma ve Özgün Düşünme üst sınıflarda hiç yer almamaktadır. Buna karşılık Sorumluluk, Merak ve Analitik Düşünme sürekliliğini korumaktadır. Öz Yeterlilik ve Güven gibi bireysel motivasyonu destekleyen eğilimlerin düşük temsili ise programın kişisel iç motivasyon yerine sosyal görev bilinci ve çevreyi keşfetmeye ağırlık verdiğini göstermektedir. Türkiye programında bulunan tüm eğilimler Kırgızistan programında da yer almaktadır. Ancak eğilimlerin programda geçmesi açısından Kırgızistan programı Türkiye programına oranla daha yoğundur.

5.1.3. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Okuryazarlıklar

Araştırmanın üçüncü aşamasında Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları okuryazarlık alanları bakımından karşılaştırılmış ve ülkelerin müfredat yaklaşımlarında hem ortak hem de ayrışan yönlerin bulunduğı belirlenmiştir. Tüm ülkelerde okuryazarlık alanları içerisinde en yüksek kullanım sıklığının bilgi okuryazarlığında görülmesi, bilgi edinme, bilgiyi işleme ve kullanma becerilerinin Türk devletlerinin tamamında ortak bir program temeli oluşturduğunu göstermektedir.

Ülke bazında değerlendirildiğinde, KKTC'nin okuryazarlık boyutunda en kapsamlı ve dengeli dağılıma sahip program olduğı ortaya çıkmıştır. Özellikle vatandaşlık, veri ve dijital okuryazarlık alanlarında yüksek vurguya sahip olması, programın öğrencileri dijitalleşen ve veri temelli toplumsal yapıya aktif vatandaşlık bilinciyle hazırlamayı hedeflediğini göstermektedir. Kırgızistan programı çevresel duyarlılığı ve disiplinler arası becerileri önceleyen bir yapıya sahiptir; doğayı koruma ve ekolojik kültür okuryazarlığına verilen ağırlık bu yaklaşımı desteklemektedir. Azerbaycan programında bilgi okuryazarlığının baskın olması, bilgiye erişim ve bilgiyi değerlendirme süreçlerinin öğrenme hedefleri arasında merkezî bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye programında ise görsel okuryazarlık öne çıkmakta olup bu durum, öğrencilerin görsel materyalleri yorumlama ve görsel iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bir müfredat anlayışını işaret etmektedir. Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan programlarının ise okuryazarlık çeşitliliği bakımından daha sınırlı bir yapıya sahip olduğu görülmüştür.

Tüm ülkelerde sürdürülebilirlik okuryazarlığının yer alması, çevresel farkındalığın Türk devletlerinde ortak bir öğretim programı değeri haline geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Buna karşın, dijital okuryazarlığın yalnızca dört ülkede, veri okuryazarlığının ise

beş ülkede yer alması, dijital dönüşüme uyum sağlama konusunda ülkeler arasında farklılaşan politikaların bulunduğu işaret etmektedir. Ayrıca, programlar arasında en az yer alan okuryazarlık türünün sanat okuryazarlığı olması, bu alanın tüm ülkelerde görece geri planda kaldığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları bilgi temelli bir yapıyı korumakla birlikte; toplumsal roller, kültürel kimlik, sürdürülebilirlik, dijital beceriler ve çevresel sorumluluk gibi alanlarda birbirinden ayrılan önceliklere sahiptir. Vatandaşlık ve kültür okuryazarlıklarına yapılan vurgu, hayat bilgisi dersinin etkili vatandaş ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli nesiller yetiştirme amaçlarıyla (Şahin, 2019; Tay, 2017) örtüşmektedir.

Sonuç olarak, ülkeler arasındaki farklılıkların, her bir devletin kendi sosyokültürel, ekonomik ve ekolojik ihtiyaçları doğrultusunda programlarını şekillendirdiklerini açık biçimde ortaya koyduğu söylenebilir. Bu yönüyle araştırmanın üçüncü aşaması, Türk devletlerinin eğitim politikalarında benimsedikleri önceliklerin okuryazarlık alanları üzerinden somut biçimde karşılaştırılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

5.1.3.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 9 farklı okuryazarlık türüne 51 kez yer verildiği belirlenmiştir. Bu durum hayat bilgisi dersinin, öğrencilere temel bilgi ve yaşam becerilerinin ötesinde, çok boyutlu yeterlilikler kazandırma hedefinin yansıtmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre okuryazarlıklar sınıf düzeyine göre düzenli bir artış göstermemektedirler. Ancak toplam atıf sayısı 1. ve 2. sınıflarda on altı kez iken, 3.sınıfta 19'a yükseldiği görülmektedir. Bu durumun beceri beklentisinin 3. sınıfta artırmasından kaynaklandığı iddia edilebilir.

Programda en çok vurgulanan okuryazarlık türü Görsel Okuryazarlık olmuştur. Bunu sırasıyla Bilgi Okuryazarlığı ve Dijital Okuryazarlık takip etmiştir. En az yer verilen okuryazarlık ise yalnızca 3. sınıfta 1 kez geçen Finansal Okuryazarlık olmuştur. Bu durumun 1. ve 2. sınıfta somut işlemler döneminde olan öğrencilerin finansal okuryazarlık becerisini edinmekte zorlanabileceklerinden kaynaklandığı söylenebilir. 2024 ilkökul öğretim programlarının okuryazarlık becerileri açısından incelendiği bir araştırmada da programlarda görsel okuryazarlığın en sık kullanılan okuryazarlık türlerinden olduğu, diğer yandan öğretim programlarında finansal okuryazarlıkla ilgili kavramların görece daha az

olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sezer ve Dedeoğlu, 2024). Bu bağlamda iki araştırmanın sonuçlarının benzer olduğu söylenebilir.

5.1.3.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuryazarlık türleri incelendiğinde programın bilgi temelli yeterlikleri merkeze alan bir yapıda olduğu görülmektedir. Özellikle bilgi okuryazarlığının 18 kez vurgulanması, öğrencilerin bilgiye erişme, bilgiyi yapılandırma ve bilgi kaynaklarını etkin kullanma becerilerinin önceliklendirildiğini göstermektedir. Buna karşın dijital okuryazarlık, veri okuryazarlığı ve sanat okuryazarlığı gibi çağdaş yaşam becerileriyle doğrudan ilişkili okuryazarlık türlerinin programda hiç yer almaması, programın güncel okuryazarlık anlayışıyla tam olarak uyum göstermediğine işaret etmektedir. Sınıf düzeyi arttıkça okuryazarlık çeşitliliğinin kısmen artıyor olması ise programın gelişimsel bir kurguya sahip olduğunu, ancak bu çeşitliliğin özellikle dijital ve kültürel alanlarda yeterince genişlemediğini göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkmenistan programı okuryazarlık eğitimini ağırlıklı olarak bilgi ve vatandaşlık boyutunda yoğunlaştırmakta; sürdürülebilirlik, kültür ve görsel okuryazarlık gibi temel yeterliliklerin programda yer almaması, programın güncel küresel eğilimlerle uyum sağlama potansiyelinin geliştirilmeye açık olduğunu göstermektedir.

5.1.3.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Özbekistan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda tespit edilen 37 okuryazarlık vurgusu bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde programın bilgi ve çevre temalarını merkeze alan, buna karşın sosyokültürel boyutu görece zayıf bırakan asimetrik bir yapı sergilediği görülmektedir. Programın omurgası, tüm sınıf düzeylerine yayılan Bilgi Okuryazarlığı ve Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı ile şekillenirken bu programın ulusal bağlama özgü Ekolojik Kültür ve Matematik okuryazarlıklarıyla desteklenmesi, hedeflenen öğrenci profilinin öncelikle bilgiye erişen ve çevreye duyarlı bireyler olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak programın bu güçlü bilişsel ve ekolojik yöneliminin aksine; toplumsal inşada kilit rol oynayan Kültür ve Vatandaşlık okuryazarlıklarının marjinal düzeyde kalması, eğitimin sosyal değerleri kazandırma boyutunun teknik becerilerin gölgesinde kaldığını ortaya koymaktadır. İçerik dağılımındaki bu dengesizlik öğretim sürecinin yapısal akışına da yansımış; birinci ve dördüncü sınıflarda zenginleşen okuryazarlık çeşitliliği, ara kademeler olan ikinci ve üçüncü sınıflarda belirgin bir düşüşle kesintiye uğrayarak

programın sarmal yapısında ve beceri takibinde tutarsızlıklar oluşmasına neden olmuştur.

5.1.3.4. Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlıklar

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 51 okuryazarlık vurgusu bulunmaktadır. Programda en sık yer alan okuryazarlık türü dokuz vurgu ile Bilgi Okuryazarlığıdır. Bunu yedi vurgu ile Finansal, altışar vurgu ile Kültür ve Vatandaşlık Okuryazarlığı izlemektedir. Dijital Okuryazarlık, Veri Okuryazarlığı ve Görsel Okuryazarlık türlerinin her biri dört kez; Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı ve Sanat Okuryazarlığı ise üçer kez işlemiştir. Ulusal bağlama özgü Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı ile Matematik Okuryazarlığı ise sırasıyla iki ve üç kez yer bulmuştur. Sınıf düzeyleri incelendiğinde okuryazarlık çeşitliliğinin sınıf ilerledikçe arttığı, özellikle 4. sınıfın toplam 19 vurgu ile en yoğun düzey olduğu gözlemlenmektedir. Bu veriler, programın ağırlığını bilgi, finansal ve kültürel okuryazarlıklara verdiğini; sürdürülebilirlik, sanat ve ekoloji gibi alanlara daha sınırlı yer ayırdığını göstermektedir.

5.1.3.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın okuryazarlık yapısı değerlendirildiğinde toplam 269 vurgu ile geniş bir okuryazarlık çerçevesi sunduğu ancak bu çerçevenin ağırlıklı olarak Bilgi Okuryazarlığı, Vatandaşlık Okuryazarlığı, Veri Okuryazarlığı ve Kültür Okuryazarlığı alanlarını güçlü biçimde öncelediği; Görsel Okuryazarlığın, Dijital Okuryazarlığın, Sürdürülebilirlik Okuryazarlığının ve Sanat Okuryazarlığının da programda ağırlıklı olarak işlendiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığının ise yalnızca 1 kez vurgulanması, programın ekolojik yeterlik boyutunda belirgin bir zayıflık taşıdığını ortaya koymaktadır. Matematik okuryazarlığına ise hiç yer verilmediği dikkat çekmektedir. Okuryazarlık göstergelerinin özellikle 3. sınıfta 176 kez yer alması, programın bu sınıf düzeyini okuryazarlık gelişiminin doruk noktası olarak kurgulandığını ortaya koymaktadır. Genel olarak bulgular, programın bilgiye erişme, toplumsal yaşamı anlama ve kültürel farkındalığı geliştirme yönünde güçlü bir vurgu taşıdığını ancak ekolojik ve finansal yeterlikleri daha geri planda bıraktığını ortaya koymaktadır.

5.1.3.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın okuryazarlık boyutlarına ilişkin bulgular, programın toplam 111 okuryazarlık vurgusu ile orta düzeyde bir yoğunluğa sahip olduğunu göstermektedir. Bilgi Okuryazarlığı programın en baskın boyutunu

oluştururken bunu Kültür Okuryazarlığı, Vatandaşlık Okuryazarlığı ile Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığı takip etmektedir. Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı, Finansal Okuryazarlık, Görsel Okuryazarlık programda öne çıkan diğer okuryazarlık türleridir. Sanat Okuryazarlığının programda sadece 1 kez yer alması programın bu boyutu oldukça sınırlı ele aldığını ortaya koymaktadır. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında okuryazarlık dağılımının tüm sınıf düzeylerinde benzer yoğunlukta olduğu görülmüştür. Genel olarak sonuçlar, Azerbaycan programının bilgi edinme, kültürel farkındalık, vatandaşlık ve ekolojik duyarlılık alanlarını merkeze koyduğu, buna karşılık sanat okuryazarlığına oldukça sınırlı yer vererek okuryazarlık çeşitliliğini dar çerçevede ele aldığı izlenimini güçlendirmektedir.

5.1.3.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Okuryazarlık

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı okuryazarlık boyutları açısından incelendiğinde, programda toplam 148 okuryazarlık vurgusu bulunduğu görülmektedir. En yoğun vurgu Doğayı Koruma ve Ekolojik Kültür Okuryazarlığına yapılmış; bunu Bilgi Okuryazarlığı ile Kültür Okuryazarlığı takip etmiştir. Ayrıca Vatandaşlık Okuryazarlığı ve Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı da programda güçlü biçimde temsil edilmektedir. Finansal Okuryazarlık, Görsel Okuryazarlık, Matematik Okuryazarlığı, Veri Okuryazarlığı, Dijital Okuryazarlık programda vurgu düzeyleri daha sınırlı olan okuryazarlık türleridir. Sanat Okuryazarlığı ise yalnızca 4 kez yer alarak programın en zayıf boyutunu oluşturmaktadır. Sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde okuryazarlık yoğunluğunun özellikle 3. ve 4. sınıflarda arttığı; son sınıfta toplam 47 vurguya ulaşıldığı görülmektedir. Genel olarak Kırgızistan programının ekolojik duyarlılık, bilgi edinme, kültür ve vatandaşlık alanlarına ağırlık verdiği, buna karşılık sanat ve dijital okuryazarlığı daha sınırlı ele aldığı anlaşılmaktadır.

5.1.4. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Değerler

Türk devletleri hayat bilgisi dersi öğretim programlarının değerler boyutu yoğunluk açısından vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin diğer değerlere oranla belirgin farklılıklar sergilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç toplumsal aidiyet ve ulusal kimliğin tüm ülkelerde önemli müfredat öncelikleri olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları değerler boyutunda karşılaştırıldığında Kırgızistan programının değerler konusunda en yüksek yoğunluğa sahip olduğu görülmüştür. Bu ülkeyi sırasıyla Azerbaycan, Türkmenistan ve Türkiye programları takip etmektedir. Bu sonuç söz konusu üç ülkenin değer eğitimi diğer programlara kıyasla

daha kapsamlı ve belirgin şekilde ele aldığını göstermektedir. KKTC, Kazakistan ve Özbekistan programları nispeten daha sınırlı sayıda değer içermektedir.

Ülkelere göre bazı değerlerin öncelendiği, belirgin niteliksel farklılıkların ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Türkmenistan’da Sağlıklı Yaşam değeri ön plana çıkarken Özbekistan’da Sorumluluk değeri en baskın değer olarak tespit edilmiştir. Kazakistan ve KKTC programlarında Vatanseverlik değeri, Türkiye programında Saygı değeri, Azerbaycan programında ise Sorumluluk değerine diğer değerlere kıyasla daha fazla önem verilmektedir. Kırgızistan programı ise toplam değer sayısındaki yüksekliğe ek olarak, değerleri Sorumluluk dışında görece dengeli bir biçimde dağıtarak daha eşit ağırlıklı bir değer eğitimi yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde incelenen tüm programların sorumluluk, vatanseverlik, sağlıklı yaşam gibi temel değerlerde ortak bir çerçeve benimsediği ve öğrencilere hem ulusal hem de evrensel değerleri aktarmayı amaçladığı söylenebilir. Ülkelerin sosyokültürel yapıları, ulusal öncelikleri ve toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda belirli değerleri ön plana çıkardıkları ve bu açıdan programlar arasında farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu sonuca paralel olarak Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu (2022) Almanya ve Türkiye’de okutulan hayat bilgisi kitaplarındaki değerleri inceledikleri araştırmasında genel olarak her iki ülkenin kitaplarında yer alan değer türlerini birbirine benzer bulmuş ve değer türlerinin sıklığı ve ifade ediliş biçimleri arasında farklılıklar olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır. Taşkın ve Bozkurt’un (2022) Türkiye ve Kanada arasındaki sosyal bilgiler program karşılaşmasında ulaştığı sonuç da bu durumu destekler niteliktedir. Benzer şekilde vatandaşlık eğitimi açısından da Türkiye Sosyal Bilgiler Programı’nın ağırlıklı olarak vatandaşlık değerine vurgu yaptığı (Dere ve Akdeniz, 2021a), ulusal çıkarları merkeze alan bir yapıya sahip olduğu (Öztürk ve Zayimoğlu, 2013; Yazıcı, 2009) Ontario (Kanada) programının ise kapsayıcılık değerini öncelediği vurgulanmıştır. Kanada’nın çok kültürlü yapısının, ulusal kimliğin inşası açısından kültürel çeşitliliği yansıtan bir müfredat tasarlamasına neden olduğu (Taşkın ve Bozkurt, 2022) söylenebilir. Bu durum ülkelerin müfredatlarının, ulusal eğitim politikalarının ve toplumsal ihtiyaçların bir yansıması olarak farklılaşan öz değerler ve vurgular geliştirdiğini göstermektedir.

5.1.4.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda toplam 132 noktada değer vurgusu yer almaktadır. Programda en yüksek frekansa sahip değer Saygı olmuş ve bu değeri

sırasıyla Çalışkanlık, Sorumluluk ve Vatanseverlik değerleri izlemiştir. Bu sonuç programın temel toplumsal işleyiş açısından kritik görülen saygı, sorumluluk, çalışkanlık ve vatanseverlik gibi değer kümelerine güçlü bir vurgu yaptığını göstermektedir. Dere ve Akdeniz'in (2021b) de Türkiye'deki sosyal bilgiler programında kişisel sorumluluk sahibi vatandaşların niteliklerine daha fazla vurgu yapıldığını belirtmesi bu sonuçları destekler niteliktedir. Sevgi, Duyarlılık, Özgürlük ve Sabır değerleri de programda önemli sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de hayat bilgisi dersi öğretim programlarının değerler açısından incelendiği araştırmalar da programlarda sevgi, saygı, duyarlılık, sorumluluk, vatanseverlik, dürüstlük değerlerine sıklıkla yer verildiğini göstermektedir (Aşkan vd., 2022; Karasu Avcı ve Ketenoglu Kayabaşı, 2017).

Bazı değerlerin programda oldukça sınırlı düzeyde yer aldığı da görülmektedir. Örneğin Tasarruf değerinin yalnızca 2 ve 3. sınıflarda olup 1. sınıfta olmaması, merhamet değerinin 1 ve 3. sınıflarda olması ve 2. sınıfta yer almaması dikkat çekmektedir. Sınıf düzeyleri karşılaştırıldığında değer çeşitliliğinin sınıf seviyeleri arttıkça arttığı ve 3. sınıfta toplam 20 farklı değere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, programın üst sınıflarda daha kapsamlı bir değer yelpazesi sunmayı amaçladığını ve öğrencilerin gelişimsel özelliklerine dayalı olarak da programın yapılandırıldığını gösterebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın toplumsal uyum ve vatandaşlık bilinci açısından merkezî görülen çalışkanlık, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerini önelediğini; buna karşın daha özel ya da bağlamsal nitelikteki değerlerin programda daha sınırlı şekilde ele alındığını ortaya koymaktadır.

5.1.4.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Araştırma sonuçları, Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda sağlıklı yaşam değerinin diğer değerlere kıyasla daha yoğun biçimde vurgulandığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlarla tutarlı olarak, dersin amaçları arasında öğrencilere sağlık eğitimi verilmesi yoluyla bedensel ve ruhsal sağlığın korunmasına katkı sağlayacak sağlıklı bir yaşam tarzının kazandırılmasının hedeflendiği ifade edilmektedir (TBM, 2022). Dolayısıyla, sağlıklı yaşam değerinin öğretim programında belirgin bir biçimde yer alması, dersin belirlenen amaçlarıyla örtüştüğünü ve bireyin duygusal, zihinsel ve bedensel açıdan sağlıklı olmasının önemsendiğini göstermektedir. Programda sağlıklı yaşam değerini sorumluluk değeri takip etmektedir. UNESCO'nun (2002) desteğiyle geliştirilen ve dünya genelinde pek çok ülkede uygulanan Yaşayan Değerler Eğitimi Programı'nda, evrensel değerler arasında

sorumluluk değerine yer verilmektedir. Bu bağlamda, Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda sorumluluk değerinin belirgin biçimde vurgulanmasının, öğrencilere evrensel değerler kazandırma hedefiyle ilişkili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca sorumluluk değeri, yalnızca mesleki ve akademik başarı açısından değil, aynı zamanda temelde iyi davranışlar sergileyen bireylerin yetiştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır (Sezer ve Çoban, 2017). Bu nedenle, evrensel bir değer olma niteliği taşıyan sorumluluk değerinin öğrencilere kazandırılması, iyi ve aktif vatandaş yetiştirme sürecinde bireylerde edinilmesi gerekli görülen temel ve önemli bir değer olarak değerlendirilmektedir. Programda vurgulanan bir başka değer ise temizlik değeridir. Temizlik değerinin öğretim programında ön plana çıkması, sağlıklı yaşam değeri kapsamında ele alınabilecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü bireylerde temizlik ve hijyen kavramlarının yerleşmesi, sağlık kültürünün oluşması açısından önemli görülmekte (Kahveci ve Demirtaş, 2016), temizlik değerinin kazanılması ise sağlıklı yaşam değerine sahip bireyler için bir ön koşul olarak görülmektedir. Ayrıca öğretim programında temizlik değerinin kapsamının yalnızca fiziksel temizlikle sınırlı olmadığı; bireyin duygusal, zihinsel ve bedensel açıdan temizliğini de içerdiiği ifade edilebilir.

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı değerlendirildiğinde duyarlılık, dostluk, yardımseverlik, saygı, çalışkanlık, aile bütünlüğü ve vatanseverlik değerlerinin benzer sıklıkta yer aldığı görülmektedir. Ancak bu değerler, sağlıklı yaşam, sorumluluk ve temizlik değerleri ile kıyaslandığında programda daha sınırlı bir yoğunlukta ele alınmaktadır. Bu durum, programın öncelikli olarak öğrencilerin günlük yaşam becerilerini, kişisel bakım alışkanlıklarını ve bireysel sorumluluklarını geliştirmeye odaklandığını göstermektedir. Ayrıca sağlıklı yaşam, sorumluluk ve temizlik gibi değerlerin daha baskın biçimde yer alması, erken yaşlarda kazandırılması hedeflenen temel yaşam becerileriyle doğrudan ilişkilendirilebilir. Buna karşın duyarlılık, dostluk, yardımseverlik, saygı, çalışkanlık ve vatanseverlik gibi daha çok sosyal ve toplumsal boyutu olan değerlerin görece daha az vurgulanması programda dikkat çekmektedir. Ancak Rokeach'in (1973) değerler teorisine göre, bireyin herhangi bir sosyal değerinde meydana gelen artış ya da azalış, diğer sosyal değerlerinde de benzer bir artış ya da azalışa yol açmaktadır. Bu bağlamda, öğretim programında duyarlılık, dostluk, yardımseverlik, saygı, çalışkanlık ve vatanseverlik gibi sosyal değerlerin daha sık ve vurgulu biçimde yer almasının gerekliliğinden söz edilebilir.

Son olarak öğretim programında mütevazılık, adalet, estetik, mahremiyet, merhamet ve tasarruf değerlerinin çok az vurgulandığı görülmüştür. Bu durum, söz konusu değerlerin

programın temel odak noktaları arasında yer almadığını ve daha sınırlı kazanımlar ya da örtük içerikler aracılığıyla ele alındığını düşündürmektedir. Özellikle adalet, merhamet ve mahremiyet gibi toplumsal ve ahlaki açıdan önemli değerlerin düşük düzeyde temsil edilmesi, öğrencilerin bu alanlardaki farkındalıklarının yeterince desteklenememesi riskini beraberinde getirebilir.

5.1.4.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı, toplam 103 değer vurgusu ile değer eğitime sınırlı fakat seçici bir yaklaşım sergilemektedir. Programda en baskın değer Sorumluluk olup bu vurgu öğrencilerde güçlü bir görev bilinci geliştirmeye öncelik verildiğini göstermektedir. Buna Vatanseverlik değeri takip etmekte, böylece ulusal kimlik ve aidiyet temasının programda önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Çalışkanlık, Duyarlılık, Sağlıklı Yaşam, Tasarruf ve Temizlik gibi değerlerin orta düzeyde işlenmesi öğrencilerin hem disiplin hem de günlük yaşam alışkanlıkları açısından desteklendiğini ortaya koymaktadır. Aile Bütünlüğü, Saygı, Sevgi, Yardımseverlik ve Merhamet gibi değerlerin daha sınırlı yer alması ise programın ağırlıklı olarak sorumluluk, çalışma bilinci ve vatandaşlık ekseninde yapılandığını göstermektedir. Genel olarak, elde edilen bulgular Özbekistan programının değer eğitiminde odaklı ve seçici bir yaklaşım benimsediğini, temel toplumsal ve bireysel sorumluluk alanlarını öne çıkardığını göstermektedir. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda bulunan 20 değerden sadece 11'i Özbekistan programında yer almaktadır. Türkiye programında ağırlıklı yer alan sorumluluk, vatanseverlik ve çalışkanlık değerleri benzer şekilde Özbekistan programında da ağırlıklı olarak yer almaktadır.

5.1.4.4 Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda toplam 101 değer vurgusunun yer alması, öğretim programında değerler eğitime yönelik kazanımların olduğunu göstermektedir. Vatanseverlik ve Sorumluluk değerleri Kazakistan'ın programında en çok işlenen değerler olarak programın öğrencide hem ulusal bilinç hem de kişisel görev sorumluluğunu pekiştirmeyi merkeze aldığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında Aile Bütünlüğü, Sağlıklı Yaşam ve Tasarruf değerlerinin belirgin biçimde öne çıkması, öğrencilerin aile yaşamından sağlık alışkanlıklarına ve ekonomik tutamlarına kadar geniş bir alanda bilinç kazandırmayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşımı işaret etmektedir. Orta düzeyde yer verilen Estetik ve Saygı değerlerinin kültürel duyarlılık ve sosyal iletişimi

desteklemeye dönük bir yönelim sunduğu görülmektedir. Buna karşılık Adalet, Özgürlük, Temizlik ve Sevgi gibi değerlerin sınırlı sıklıkta yer aldığı, Sabır ve Mütevazılık değerlerinin ise yer almadığı tespit edilmiştir. Kazakistan programında 20 değerden 18'inin yer bulduğu, her sınıf seviyesinde değerler eğitime yer verildiği ve sınıf düzeylerinde değer sayısının dengeli dağıldığı söylenebilir. Türkiye ile Kazakistan programları karşılaştırıldığında benzer değerlere yer verildiği görülmektedir. İki ülkenin ortaokul matematik dersi öğretim programlarını karşılaştıran Özkaya'ya (2021) göre de her iki ülkenin programı değerler eğitimi yönlerinden benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. İki ülkenin programlarında yer alan değerlerin büyük çoğunluğunun ortak olması ve programların değerler eğitiminin üzerinde örtük ya da açık şekilde durmuş olmasının yanı sıra Türkiye programında değerler Erdem-Değer-Eylem başlığı altında ortak metinde ayrı bir başlıkta belirtilirken Kazakistan programında değerler eğitimi ayrı bir başlık altında ele alınmamış, öğretim programının içinde değişik cümlelerle ifade edilmiştir.

5.1.4.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında toplam 122 değer kazanımının yer alması, değerler eğitime geniş kapsamlı ve düzenli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Vatanseverlik, Sorumluluk, Saygı ve Sağlıklı Yaşam değerleri tüm sınıf seviyelerinde en çok yer alan değerlerdir. Bu değerlerin KKTC programında güçlü bir şekilde vurgulanması programın hem toplumsal uyumu hem de bireysel farkındalığı geliştirmeye odaklandığını ortaya koymaktadır. Aile bütünlüğü, dostluk, merhamet, sevgi ve özgürlük değerlerinin ise en az yer verilen değerler olduğu dikkat çekmektedir. Palavan ve Demiryürekli'nin (2025) araştırmasında kazanımlarla en fazla ilişkili olan değer sorumluluk değeri olması; en az ilişkili olan değer ise sevgi, demokrasi, empati, yardımlaşma ve özgürlük değeri olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Her sınıf düzeyinde eşit sayıda değer bulunması ise programın istikrarlı, sürdürülebilir ve aşamalı bir değer eğitimi modeli sunduğunu düşündürmektedir. Bu sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın öğrencilere toplumsal yaşamda ihtiyaç duydukları temel değerleri sistemli olarak kazandırmayı hedefleyen güçlü ve tutarlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye ve KKTC programları değerler açısından incelendiğinde her iki ülkenin hayat bilgisi öğretim programının birbirine yakın sayıda değeri içerdiği ve benzer nitelikte olduğu; Türkiye programında bulunan estetik, sabır ve mütevazılık değerlerinin KKTC

programında bulunmadığı görülmektedir. Bu sonuçlar Ütkür Güllühan ve Bekiroğlu'nun (2022) araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

5.1.4.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 136 değer vurgusu, programın değer eğitime oldukça kapsamlı ve dengeli bir biçimde yer verdiğini göstermektedir. Programda öne çıkan değerlerin Sorumluluk (14), Yardımseverlik (10), Saygı (9) ve Duyarlılık (9) olması, öğrencilerde hem toplumsal farkındalık hem karşılıklı anlayış geliştirmeye yönelik güçlü bir eğilime işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Aile Bütünlüğü, Çalışkanlık, Mütevazılık, Sağlıklı Yaşam ve Vatanseverlik değerlerinin her birinin 8 kez ele alınması, öğrenci gelişimini aile yaşamından kişisel tutumlara ve vatandaşlık bilincine uzanan geniş bir çerçevede destekleyen dengeli bir değer dağılımına işaret etmektedir. Ayrıca tüm sınıflarda değer sayısının 20'de sabit tutulması, programın yapısal bütünlüğü önceleyen düzenli ve planlı bir tasarım benimsediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde Azerbaycan programının öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimlerini aynı anda gözetken tutarlı ve bütüncül bir değer eğitimi yaklaşımı sunduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye programında yer alan 20 değerın tamamının Azerbaycan programında da yer aldığı belirlenmiştir. Türkiye programında en fazla yer alan saygı, çalışkanlık ve sorumluluk değerleri Azerbaycan programında da yer alma sıklığı fazla olan değerlerdir. Aydemir ve Palancıoğlu (2023) da her iki programda da adalet, saygı, sabır, dürüstlük, sorumluluk, aile ve vatan sevgisi, yardımseverlik, duyarlılık, öz güven, tutumluluk ve çalışkanlık değerlerinin benzer olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Turan ve Kabaoglu (2024) da Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler ile Azerbaycan Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri karşılaştırdığında yoğun benzerlik gösterdiği; dürüstlük, tasarruf (kanaat), saygı gibi değerlerin ortak değerlerden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5.1.4.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Değerler

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ait veriler, değerler eğitime oldukça geniş yer ayırdığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Program boyunca toplam 143 değerın işlenmiş olması, değer öğretiminin ders yapısının merkezinde konumlandırıldığını göstermektedir. Dikkat çekici bir başka nokta, her sınıf düzeyinde 20 farklı değerın yer almasıdır. Bu durum, sınıflar arası ilerlemede istikrarlı ve kesintisiz bir değer aktarımının hedeflendiğini düşündürmektedir. Değerlerin dağılımı incelendiğinde Sorumluluk değerının

en çok tekrar edilen değer olduğu görülmekte; bunun hemen arkasından Çalışkanlık, Dostluk, Duyarlılık, Sağlıklı Yaşam, Saygı, Sevgi, Temizlik, Vatanseverlik ve Yardımseverlik gibi temel değerlerin her birinin 8 kez işlendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, programın hem bireyin karakter gelişimini hem de toplumsal ilişkileri destekleyen dengeli bir yapı sunduğunu göstermektedir. Aile Bütünlüğü, Estetik ve Sabır değerlerinin orta düzeyde vurgulanması, programın kültürel hassasiyet ve geleneksel yaşam biçimlerine de yer açtığını ortaya koyarken sınırlı sıklıkta işlenen Dürüstlük, Özgürlük ve Merhamet değerleri, programın ağırlıklı yöneliminin toplumsal sorumluluk ve uyum temalarında toplandığını düşündürmektedir. Genel görünüm, Kırgızistan programının bireylerin toplumsal yaşama katılımını güçlendirmeyi ve ortak değerler etrafında bütünleşmeyi önceleyen kapsamlı bir değer eğitimi benimsediğini göstermektedir. Türkiye programında bulunan değerlerin tamamı Kırgızistan programında da bulunmaktadır. Ancak değerlerin programda geçme sıklıkları farklılık göstermektedir.

5.1.5. Türk Devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavramlar

Türk devletlerinin öğretim programlarında yer alan kavramsal içerik karşılaştırıldığında, ülkelerin müfredat yapılanmalarının farklı önceliklere sahip olduğu görülmektedir. Toplam kavram geçiş sayılarına bakıldığında en kapsamlı içeriğin Azerbaycan programında yer aldığı, bunu sırasıyla Türkmenistan, KKTC, Özbekistan ve Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'nin izlediği görülmektedir. Türkiye programının kavram boyutunda diğer ülkelere nazaran en az seviyede olması dikkat çekici bir sonuçtur.

Kavram türlerine ilişkin dağılımlar incelendiğinde, bazı kavramların tüm ülkeler tarafından ortak biçimde vurgulandığı, bazılarının ise ülkelere özgü önceliklere göre çeşitlendiği görülmektedir. Sağlık, Güvenlik, Doğa, Davranış, Kural ve Ülke kavramları öne çıkmaktadır. Bu durumda Türk devletlerinin öğretim programlarında güvenlik bilinci, çevresel farkındalık, toplumsal davranış ve vatandaşlıkla ilişkili temel kavramları öne çıkardığı söylenebilir.

Belirli kavramlarda ülkelere özgü öncelikler ortaya çıkmıştır. Türkmenistan programı Sağlık kavramını önceliklendirirken Özbekistan programında Doğa ve Doğadaki varlıklar kavramlarına ağırlık vermiştir. Azerbaycan programı Güvenlik, Kırgızistan Doğa, Kazakistan ise Aile kavramlarına yoğunlaşmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde tüm programların ortak kavramsal temelleri koruduğu ancak her ülkenin sosyal, kültürel, coğrafi ve pedagojik ihtiyaçlarına uygun biçimde farklı tematik alanlara ağırlık verdiği görülmektedir. Bu çeşitlilik beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar ve değerlerde de olduğu gibi kavram boyutunda da Türk devletlerinin programlarının ortak kavramlar içerse de ulusal öncelikler doğrultusunda özelleşmiş yapılar sergilediğini ortaya koymaktadır.

5.1.5.1. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı öğrencilere sosyal, kişisel ve çevresel gelişim alanlarında bütüncül bir eğitim anlayışıyla toplam 59 farklı kavrama yer vermektedir. Bu kavramlar, öğrencilerin hem kendilerini hem de içinde bulundukları toplumsal ve doğal çevreyi anlamalarına yönelik temel bilgi bileşenlerini oluşturmaktadır. Program genelinde kavramların toplam 133 kez geçtiği tespit edilmiştir.

Programda en sık yinelenen kavramlar Davranış, Çevre ve Düşünce olmuştur. Bu bağlamda programın bireyin toplum içindeki davranış örüntülerine, çevre bilincine ve bilişsel süreçlere önemli ölçüde vurgu yaptığı ortaya koyulmaktadır. Bu kavramların yüksek frekansla kullanılması, öğrencilerin hem sosyal yaşama uyum sağlayacak hem de çevresel farkındalık geliştirecek temel tutum ve becerilerle donatılmasının hedeflendiğini gösterebilir.

Sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde kavram yoğunluğunun en fazla 2. sınıf düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç 2. sınıflarda kavram öğretiminin diğer sınıflara göre daha yoğun olduğunu göstermektedir. Öte yandan programda yer alan kavramların 34'ünün yalnızca bir kez geçmesi, bazı kavramların yüzeysel biçimde ele alındığını ya da öğretim sürecinde geniş kapsamlı bir kavramsal yapıdan ziyade belirli tematik önceliklere odaklanıldığını düşündürmektedir. Bu durum, programın belirli kavramlara derinlik kazandırırken bazılarını daha sınırlı bir kapsamda tartıştığını göstermektedir.

Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın Acil Durum, Afet, Aile, Duygu gibi öğrencinin yaşam pratiğiyle doğrudan ilişkili temel kavramlara da önem verdiği; buna ek olarak toplumsal yaşam, çevre bilinci, kişisel gelişim ve bilişsel süreçlere ilişkin kavramlarla öğrencilerin yaşamın farklı alanlarında kullanabilecekleri sağlam bir bilgi ve beceri temeli edinmelerini amaçladığı anlaşılmaktadır.

5.1.5.2. Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde program temel olarak Sağlık ve Güvenlik kavramları etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu kavramlar Programda yer alan 36 farklı kavram içinde en yüksek kullanım oranına sahiptirler. Bu kavramları Alışkanlıklar, Fiziksel özellik ve Kural gibi kişisel gelişim ve disiplini destekleyici kavramlar takip etmektedir. Kavramların sınıf düzeyindeki dağılımına bakıldığında ise, 1. sınıf 28 farklı kavram ile en geniş çeşitliliğe sahipken en yüksek toplam geçiş sayısı 69 ile 3. Sınıftadır. Programdaki 12 kavram da yalnızca bir kez geçmektedir. Sonuç olarak Türkmenistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda özellikle sağlık ve güvenlik alanlarında öğrencilere pratik ve yoğun bir bilgi temeli sunulmaktadır. Bu sonuçlar Türkmenistan hayat bilgisi dersi öğretim programının spesifik olarak sağlık, sağlıklı yaşam tarzları ve güvenli yaşamın temelleri konusunda bilgi ve anlayış sağlamaya odaklandığını ortaya koyan araştırma sonuçları ile örtüşmektedir (Agamyradova, 2025).

5.1.5.3. Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Özbekistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kavramlar incelendiğinde programın toplam 29 farklı kavramı içerdiği ve bu kavramların öğretim sürecine sınıf düzeylerine göre farklı yoğunluklarda dağıldığı görülmektedir. Program genelinde kavramların toplam geçiş sayısı 240 olup bunun sınıflara dengeli biçimde yayıldığı söylenebilir.

Analiz sonuçları Doğa ve Doğadaki Varlıklar kavramlarının programda en sık vurgulanan kavramlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Özbekistan programının çevre, ekoloji ve doğal yaşam konularına güçlü bir odaklanma sergilediğini göstermektedir. Benzer şekilde Çevre, Kaynak ve Hava Olayları kavramlarının da yüksek frekansla ele alınması, programın çevresel bilinç ve doğa ile etkileşim temasını temel bir öğrenme alanı olarak benimsediğini düşündürmektedir. Öte yandan Görgü, İş birliği ve Acil Durum gibi bazı kavramların yalnızca bir kez geçmesi bu konuların programda sınırlı düzeyde yer aldığını göstermektedir. Bu durum, Özbekistan programında çevre ve doğa temalarının baskın olmasına karşın sosyal etkileşim, toplumsal yaşam ve güvenlik gibi alanların daha yüzeysel şekilde ele alındığı biçiminde yorumlanabilir.

Sınıf düzeylerine göre dağılım incelendiğinde kavram yoğunluğunun özellikle 1., 2. ve 3. sınıflarda yüksek olduğu; 4. sınıf düzeyinde ise bazı kavramların daha az tekrarlandığı

görülmektedir. Bu durum temel kavramların ilkokulun ilk yıllarında kazandırılmasına ve sonraki yıllarda bu temellerin geliştirilmesine yönelik bir program yaklaşımına işaret etmektedir.

5.1.5.4 Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kazakistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na ilişkin veriler bir arada değerlendirildiğinde programın 46 farklı kavrama yer vererek ve bu kavramları toplam 190 kez kullanarak oldukça yoğun ve sistematik bir kavramsal yapı sunduğu görülmektedir. Bulgular özellikle Aile kavramının 19 geçiş ile programın merkezinde konumlandığını ve toplumsal kimlik, sosyal aidiyet ve kültürel aktarım süreçlerinde aile kurumuna yüksek düzeyde önem atfedildiğini göstermektedir. Bu kavramı, Kural, Davranış ve Güvenlik kavramlarının izlemesi, programın sosyal düzenin korunması, davranışsal normların yapılandırılması ve öğrencilerin güvenliğine yönelik öğretim hedeflerini sistematik biçimde ele aldığını ortaya koymaktadır. Sınıf düzeyine göre dağılım 3. sınıfta 53 kavram geçişi ile en yoğun kavramsal kullanımın gerçekleştiğini, buna karşın 1. sınıfta 26 ve 2. sınıfta 27 farklı kavramın yer almasının erken öğrenme aşamalarında kavram çeşitliliğinin dengeli biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir. Ayrıca, 11 kavramın yalnızca birer kez kullanılması bu temaların müfredatta sınırlı bir vurgu ile ele alındığını ve daha çok tanıtıcı düzeyde işlendiğini göstermektedir. Genel olarak elde edilen bulgular, programın aile, sosyal düzen ve güvenlik temalarını güçlü ve tutarlı bir şekilde merkeze alan; buna karşılık doğa, kültürel çeşitlilik ve bireysel özellikler gibi temalarda daha sınırlı vurguya sahip olan bir kavramsal yapı sunduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.5.5. KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı incelendiğinde, programın 59 farklı kavram içerdiği ve toplam kavram geçiş sayısının 245 olduğu belirlenmiştir. Kavramsal yoğunluk analizine göre, Çevre kavramı 9 kez ile programda en sık tekrar edilen kavramdır. Bunu, sekiz kez tekrar eden Acil Durum kavramı ile yedişer kez tekrar eden Davranış, Doğadaki Varlıklar, Karar Alma ve Toplum kavramları izlemektedir. Bu bulgular, programın çevre bilinci ve acil durum güvenliği ve öğrencilerin sosyobilişsel becerilerinin geliştirilmesine ağırlık verdiğini göstermektedir. Sınıf düzeyindeki dağılımında 3. sınıfın 103 kavram geçişi ile en yoğun kullanıma sahip olduğu, buna karşın 2. sınıfın 57 farklı kavram ile en geniş kavram çeşitliliğini içerdiği görülmektedir. Bunun yanında, Ana Yönler ve Doğada Yön Bulma gibi bazı kavramların yalnızca birer kez geçmesi, bu konuların

programda sınırlı bir yer tuttuğu ortaya koymaktadır. Genel olarak bulgular, KKTC Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın temel sosyal ve kişisel gelişim kavramlarını 3. sınıfta derinleştirme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda belirlenen kavramların tamamı KKTC programında da bulunmaktadır ve programda geçme sıklığı Türkiye programına göre daha yoğundur.

5.1.5.6. Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Azerbaycan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kavramsal yapısı incelendiğinde program genelinde 44 farklı kavrama yer verildiği ve bu kavramların toplam 264 kez kullanıldığı belirlenmiştir. Sınıf düzeylerine göre yapılan dağılım incelendiğinde 1. sınıfın 97 geçiş ile dikkat çekici bir yoğunluk sergilediği, buna karşın 2. (55), 3. (56) ve 4. sınıfta (56) kavram tekrarlarının daha az gerçekleştiği görülmektedir. Bu bulgu, programın özellikle başlangıç aşamasında öğrencilerin temel bilgi alanlarını yapılandırmaya yönelik daha kapsamlı bir kavramsal yük taşıdığını göstermektedir. Programda en sık vurgu yapılan kavramların başında Güvenlik ve Sağlık gelmektedir. Bu durum, programın öğrencilerin güvenli yaşam becerileri ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarını geliştirmeyi temel öncelik olarak benimsediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Aile ile Davranış ve Doğadaki Varlıklar kavramlarının on birer kez tekrar edilmesi, programın birey, toplum ve çevre arasındaki etkileşime güçlü bir içerik ağıyla yer verdiğini göstermektedir.

5.1.5.7. Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Kavramlar

Kırgızistan Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın kavramsal çerçevesi incelendiğinde programın 47 farklı kavramdan oluştuğu ve bu kavramların toplam 239 kez tekrarlandığı belirlenmiştir. Kavramsal yoğunluğun sınıf düzeylerinde göre dağılımında, en yüksek tekrarın 1. sınıfta 72 kez gerçekleştiği, bunu 4. sınıfın 65 kez, 2. sınıfın 58 ve 3. sınıfın 44 tekrar ile izlediği görülmüştür. Bu durum, temel bilgi ve becerilerin özellikle ilk yıl programında daha yoğun işlendiğine işaret etmektedir.

Programda en sık vurgulanan kavramın Doğa olduğu ve toplam 24 kez yer aldığı saptanmıştır. Bu tekrarların yarısının 4. sınıf düzeyinde yoğunlaşması, çevresel farkındalığın üst sınıf öğretiminde belirgin biçimde güçlendirildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Ülke (20), Sağlık (16), Güvenlik (11) ve İletişim (11) kavramların programda merkezî bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgular, programın doğa eğitimi, ulusal kimlik, sağlıklı yaşam ve güvenlik bilinci gibi temalar etrafında yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, dokuz kavramın yalnızca birer kez geçmesi, programda kimi

konuları yüzeysel bir tanıtım düzeyinde ele alındığını düşündürmektedir. Genel olarak bu veriler, Kırgızistan hayat bilgisi programının ağırlıklı olarak çevre, toplum ve bireysel güvenlik ekseninde şekillenen bir kavramsal bütünlük sunduğunu göstermektedir.

5.2. ÖNERİLER

Bu araştırmada Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarından yola çıkarak önerilerde bulunulmuştur.

1) Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'na, Türkmenistan ve KKTC programlarında yer alan ilk yardım becerisi, öğrencilerin güvenlik, sağlık ve yaşam becerileri yönünden daha donanımlı yetişmelerine katkı sağlayabileceği için eklenebilir.

2) Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda beceri gelişimini aşamalı bir yapı üzerinden kurgulandığı, ancak beceri dağılımının tüm sınıf düzeylerinde dengeli bir biçimde yayılmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda, becerilerin sınıf basamaklarına daha düzenli bir biçimde kademelendirilmesinin öğrencilerin gelişimsel sürekliliğini daha sağlıklı biçimde destekleyebileceği önerilebilir.

3) Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarının beceri çeşitliliği birbirine oldukça yakın olmakla birlikte becerilerin programda yer alma yoğunluğu bakımından farklılıklar içerdiği görülmüştür. Becerilerin programda yer alma sıklığının en çok KKTC'de, en az ise Türkiye'de olduğu tespit edilmiştir. Becerilerin öğrencilere kazandırılmasında daha işlevsel bir program olması açısından Türkiye'nin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alma sıklığının artırılması önerilebilir.

4) Bu çalışmada Türk devletlerinin Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar belirlenmiş ve elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma sonuçları söz konusu öğelerin ülkeler arasında sayısal açıdan farklılık gösterdiğini, bununla birlikte programlarda yer alma sıklıkları bakımından Türkiye dışındaki ülkelerde bu öğelerin daha yoğun biçimde işlendiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar Türkiye Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda ilgili öğelerin çeşitlilik açısından yeterli olmakla birlikte, programda kullanım sıklığının diğer ülkelere kıyasla daha sınırlı kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla, programın içeriğinin güçlendirilmesi ve uygulayıcılar için daha işlevsel hâle getirilmesi amacıyla beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlara ilişkin açıklayıcı

bilgilere ve yönlendirmelere daha kapsamlı şekilde yer verilmesi önerilebilir.

5) Bu araştırmada Türk devletlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programları içerdikleri beceriler, eğilimler, okuryazarlıklar, değerler ve kavramlar açısından incelenmiştir. İleriki çalışmalarda öğrenme alanları, öğrenme çıktıları, ölçme-değerlendirme yaklaşımları gibi programın diğer öğeleri de karşılaştırmalı olarak ele alınabilir.

6) Bu araştırma Türk devletlerinde okutulan hayat bilgisi dersi öğretim programları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Benzer anlayışla dersin öğretiminde kullanılan ders kitaplarının ele alındığı karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açık, F. (2018). Orta Asya'nın incisi Özbekistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-101.
- Agamyradova, O. (2025). Türkmenistan hayatın temelleri dersi öğretim programı ile Türkiye hayat bilgisi dersi öğretim programının karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(166), 476-492.
- Ahn, E. ve Jensen, T. (2016). An autoethnographic look at language education in Turkmenistan. E. Ahn ve J. Smagulova (Ed.), *Language change in Central Asia* içinde (ss. 59–85). Mouton de Gruyter.
- Akarsu, A. H. ve Geçit, Y. (2020). Tahmin et – gözle – açıkla. T. Çelikkaya ve Y. Akbaş (Ed.), *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi* içinde (ss. 351-379). Nobel Akademi.
- Akınoğlu, O. (2003). Hayat bilgisi öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde. Pegem Akademi.
- Akkaya, A. (2023). 2018 ve 2023 Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 4(1), 60-69.
- Aktepe, V. ve Gündüz, M. (2020). Hayat bilgisi dersinde değerler eğitimi. V. Aktepe ve M. Gündüz (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi Öğretimi* içinde (ss. 219-247). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aktepe, V., Cepheci, E., Irmak, S. ve Palaz, Ş. (2017). Hayat bilgisi dersinde kavram öğretimi ve kavram öğretiminde kullanılabilecek teknikler üzerine kuramsal bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 3, 33-50.
- Akunova, Z. (2018). *Türkiye’de ve Kırgızistan’da orta öğretim okullarında çalışan İngilizce işlemlerde yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sorunlar: Bir durum çalışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Aladağ, S. (2016). Hayat Bilgisi tanımı, amacı ve doğası. S. Güven ve S. Kaymakçı (Ed.), *Hayat bilgisi öğretimi* içinde (ss. 1-21). Pegem Akademi.
- Aladağ, S. ve Şahin, M. (2018). Türkiye ve Almanya’daki hayat bilgisi derslerinin karşılaştırılması: İçerik, öğretim yaklaşımı ve uygulamalar. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 159-186.
- Alım, M. (2009). Coğrafya eğitimi öğrencilerinin Türk dünyası algıları (Atatürk Üniversitesi örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 574-586.
- Alimbekov, A. ve Dumanaeva, N. (2017). Türk dünyasının eğitim sistemleri ve sorunları eğitim raporu (2017). T. Doğan (Ed.), *Kırgızistan eğitim raporu 2017* içinde (ss. 1-70). Pegem Akademi.
- Aliyeva, S. (2013). Qabala uluslararası müzik festivali: Kültürel diplomasi ve uluslararası işbirliği. *International Journal of Azerbaijani Studies*, 11(1), 30-45.

- Altun, N. ve Bangir-Alpan, G. (2021). Temel eğitim programlarında dijital okuryazarlık. *JRES*, 8(2), 280-294.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Aşkan, A. (2022). *Hayat bilgisi dersi öğretim programlarında beceriler, değerler ve kavramlar* (Tez No. 753082) [Yüksek lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Aşkan, A., Tay, B. ve Öztürk, D. (2022). Skills and values concepts in life science course curriculum. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (The Journal of International Social Studies Education)*, 4(1), 44-77.
- Ataseven, U. (2022). *Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Türkiye eğitim sisteminde ilkökul öğretim programları ile eğitim-öğretim uygulamalarının girişimcilik becerisi açısından karşılaştırılması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Atık, S. ve Aykaç, N. (2019). Hayat bilgisi öğretim programlarının değerlendirilmesi (1926-2018). *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(4), 708-722.
- Aydemir, H. ve Palancıoğlu, Ö. V. (2023). Comparison of Türkiye and Azerbaijan primary school Life Science curriculum. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(Special Issue), 21-42.
- Aydın, M. (2020). Eğitim sisteminde uluslararası değerlendirmelerin yeri. *Eğitime Bakış*, 16(49), 1-11.
- Aykaç, N. (2011). Hayat bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi Sinop ili örneği. *Kastamonu Education Journal*, 19(1), 113-126.
- Bailey, K. D. (1994). *Methods of social research*. Free Press.
- Balcı, A. (2007). *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri*. Pegem Yayıncılık.
- Baysal, Z. N. (2015). Okuldan yaşama uzanan köprü: Hayat Bilgisi dersinde beceri öğretimi. M. Gültekin (Ed.), *Hayat Bilgisi Öğretimi* içinde (ss. 215-248). Nobel Yayın Dağıtım.
- Baysal, Z. N., Tezcan, Ö. ve Araç, K. E. (2018). Türkiye ve Almanya-Hamburg Hayat Bilgisi dersinin karşılaştırılması: Genel bir bakış. *Journal of Theoretical Educational Sciences*, 11(1), 117-134.
- Bekiroğlu, D. ve Ütkür Güllühan, N. (2023). Yunanistan ilkökul MEΛETH ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ Enviromental Studies (Çevre Çalışmaları) dersi ile Türkiye Hayat Bilgisi dersinin karşılaştırılması. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(34), 85-104.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (A. Arı, Çev. Ed.). Eğitim Yayınevi.

- Bilen, Ö. (2015). Karşılaştırmalı eğitim perspektifinde Türkiye ve İngiltere’de hayat bilgisi programlarının karşılaştırılması. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 95-114.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Yayınevi.
- Binbaşoğlu, C. (2003). *Hayat Bilgisi Öğretimi*. Nobel Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF]. (2020). *Yıllık Rapor*.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (2022). *Eğitimde nitel araştırma: Teori ve metodlara giriş* (S. Balcı ve B. Ahi, Çev.). Pegem Akademi.
- Bolatova, A. (2019). *Sovyetler Birliği döneminden günümüze Kazakistan eğitim sistemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Burnett, C. ve Merchant, G. (2018). Literacy-as-event: accounting for relationality in literacy research. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(1), 45-56.
- Canbulat, T. (2018). Comparative study of Turkey and Germany life science teaching programs. *Educational Research and Reviews*, 13(13), 526-533.
- Cebeci Topcubaşı, G. ve Tay, B. (2021). Jean-Jacques Rousseau’nun Emile eserinde hayat bilgisi dersi. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (TISSE Journal)*, 3(1), 51-79.
- Clement, V. (2005). *Rewriting the Turkmen ‘Nation’: Literacy, Education, and Power in Central Asia, 1904-2004* [Doctoral dissertation, The Ohio State University].
- Clement, V. (2008). Emblems of independence: Script choice in post-Soviet Turkmenistan. *International Journal of the Sociology of Language*, 192, 171-185.
- Clement, V. ve Katayeva, A. (2018). The transformation of higher education in Turkmenistan: Continuity and change. J. Huisman vd. (Ed.), *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries* içinde (ss. 387-405). Palgrave Studies in Global Higher Education.
- Coiro, J. (2021). Toward a multifaceted heuristic of digital reading to inform assessment, research, practice, and policy. *Reading Research Quarterly*, 56(1), 9-31.
- Çakan, S. ve Çoban, A. (2021). Hayat bilgisi öğretim programında yer alan amaçlar ve kazanımlar açısından birey özellikleri. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(48), 1720-1732.
- Çalışkan, B. (2018). Sovyet sisteminden ulus devletlere: Orta Asya’da eğitim. *İNSAMER, Araştırma* 79, 1-12.
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Türk eğitim sistemi ve PISA sonuçları. *Akademik Bilişim*, 11(13), 765-773.

- Çelik, Ö. (2022). Hayat Bilgisi dersinin amacı, kapsamı ve içeriği. V. Aktepe ve M. Gündüz (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi Öğretimi* içinde (ss. 2-19). Pegem Akademi.
- Çoban, A. (2015). Temel kavramlar. İçinde G. Ocak (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 3-54). Pegem Akademi.
- Çörtük, M. M. ve Çörtük, G. (2023). Türk eğitim politikaları sorunları. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2023(1), 151-172.
- Demirel, İ. N. (2020). Sınıf eğitimi öğretmen adaylarının müzelerde eğitim uygulamalarına yönelik öz yeterlikleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 585-604.
- Demirel, Ö. (2007). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. (2017). *Planlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı* (23. baskı). Pegem Akademi.
- Dere, İ. ve Akdeniz, Ş. N. (2021a). Kanada (Ontario) ve Türkiye sosyal bilgiler öğretim programlarının vatandaşlık eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(1), 203-232.
- Dere, İ. ve Akdeniz, Ş. N. (2021b). Topluma hizmet eden sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık ve gönüllülük algıları. *Başkent University Journal of Education*, 8(2), 352-367.
- Dosbolov, A. (2019). Yayın değerlendirme: Bağımsızlıklarının yirmi yedinci yılında Türk Cumhuriyetleri. *Bilgi*, 89, 237-241.
- Dömle, A., Vida, G., Fülep, M. ve Halász, G. (2016). A comparison of the primary life studies curricula of Hungary and Turkey. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(9), 2855-2868.
- Dzardanova, S. ve Ulko, A. (2014). Education Reforms in Turkmenistan: Economy of Progress. *Central Asia Policy Brief*, 11, 1-7.
- Edunews. (2019). *Ўзбекистанда Образование*. <https://edunews.ru/education-abroad/sistema-obrazovaniya/uzbekistan.html>
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Erbaş, A. A. ve Başkurt, İ. (2021). Hayat bilgisi öğretim programındaki değerlerin hayat bilgisi ders kitaplarına yansımaları durumu. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 785-813.
- Erbaş, A. A. ve Başkurt, İ. (2022). Hayat bilgisi derslerindeki değerler eğitime ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 159-185.
- Ergin, İ., Açışlı Çelik, S. ve Akkaya, B. (2021). A comparative study on the education systems in the Turkic countries. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(3), 67-80.

- Erkol, H. (2021). Karşılaştırmalı eğitimini tarihsel süreci, amaçları, varsayımları ve tarafları. A. Balcı (Ed.), *Karşılaştırmalı eğitim sistemleri içinde* (ss. 3-18). Pegem.
- Eyüboğlu, K. (2017). Türk dünyasında yer alan ülkelerin makro performanslarının karşılanması. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 83, 331-350.
- Facione, P. A. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction*. The Delphi Report. Academic Press.
- Facione, P. A., Facione, N. C. ve Giancarlo, C. A. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61-84.
- Forster, N. (1994). *The analysis of company documentation*. Sage.
- Girgin, K. (2021). Turan birliğinin pedagojik bileşeni: Türk Dünyası Gaspıralı Programı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(3), 871-894.
- Glesne, C. (2011). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoglu, Çev.). Anı Yayıncılık.
- Gök, B. (2022). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının ölçme-değerlendirme ögesinin karşılaştırmalı olarak analizi: Singapur, Hong-Kong, Kanada ve Türkiye örneği. *E-Kafkas Journal of Educational Research*, 9(1), 148-170.
- Gök, R. ve Dokumacı, A. H. (2021). Branş öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamaları sürecine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Asya Studies*, 5(16), 15-22.
- Gömleksiz, N. ve Kan, A. Ü. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının alternatif ölçme-değerlendirme yaklaşımlarını tanıma düzeylerine ilişkin bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 21-27.
- Gül, Y. E. (2019). *Günümüzde Türk devletlerinde örgün eğitim*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Gültekin, M. (2020). Değişen toplumda eğitim ve öğretmen nitelikleri. *Anadolu Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(1), 654-700.
- Gündüz, D. D. (2018). *Tarih öğretmenlerinin ortaöğretim öğrencilerine “vatanseverlik” değerini öğretirken kullandıkları değer yaklaşımlarının tespit edilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 127-146.
- Güven, S. ve Ayyayla Püsküllü, M. (2017). Hayat bilgisi ders kitapları ile ilgili yapılan çalışmaların içerik analizi. *Uluslararası Dilsel Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 75-86.
- Horak, S. (2013). Türkmenistan’da eğitim reformları: İyi çerçeve, kötü içerik? *Orta Asya Politika Özeti*, 11, 2-7.
- İdayeva, A. (2015). Kırgızistan eğitim sistemi. H. Dündar (Ed.), *Türk Dünyasında Eğitim içinde* (ss. 125-139). Pegem Akademi.

- İri, S., Özkan, Y. ve Karasu, N. (2016). Türkiye ve İngiltere’de hayat bilgisi derslerinin karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 139-160.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi: Hayat bilgisi öğretiminden tarih öğretimine*. Pegem.
- Kahveci, G. ve Demirtaş, Z. (2016). İlköğretim Okulu 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin temizlik ve hijyen algıları. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(2), 51-61.
- Kalaycı, N. ve Baysal, S. B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 106-129.
- Kalemoğlu Varol, Y. ve İmamoğlu, F. (2014). Türk ve İngiliz eğitim sistemlerine ilişkin sayısal verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 406-418.
- Kaplankıran, İ. (2017). Kazakistan Cumhuriyetinde eğitim sisteminin tarihî seyri ve günümüzdeki yapısı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 31-47.
- Karaca, N. H. ve Ocak, G. (2011). Hayat bilgisi ders kitaplarının becerilerine dayalı olarak öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi (Afyonkarahisar ili ile ilgili bilgiler). *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(1), 74-90.
- Karasu Avcı, E. ve Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 27-56.
- Karışan, H. ve Memişoğlu, H. (2022). 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kavram öğretimi açısından incelenmesi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 9(85), 1272-1284.
- Kaya, E. (2018). *Hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen bilgisi derslerinin temeli: Toplu öğretim sistemi*. Pegem Akademi.
- Kellner, D. (2001). New technologies new literacies: Restructuring education for a new millennium. *International Journal of Technology and Design Education*, 11(3), 67-81.
- Kerimova, L. (2017). Sovyet ihtilali sonrasında oluşan bağımsızlık fikrinin Kafkasya’daki yansımaları 1917 ihtilali’nden sonra Azerbaycan’da tarih yazımının inşası. F. M. Sancaktar vd. (Ed.), *Ekim 1917 Sovyet İhtilalinin Yüzüncü Yılında Türk Dünyasındaki Bağımsızlık Fikri ve Siyasi Hareketler Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 188-215). Türk Ocakları İstanbul Şubesi.
- Keskin, T. (2017). The technology in the programs of life sciences in Turkey and sachunterricht in Germany. *International Technology and Education Journal*, 1(1), 10-15.

- Kınacı, M. K. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değerleri eğitime ve sosyal bilgiler öğretim programının yer alan değerlerine yönelik olarak verilmektedir* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Kırgız Eğitim ve Bilim Bakanlığı. (2019). *Eğitim Sistemi*. <https://edu.gov.kg/ru/about/sistema-obrazovaniya>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *5. Millî Eğitim Şurası Kararları*.
- KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı. (2018). *2017-2018 istatistik yılı*.
- KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı. (2019). *Kıbrıs Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı*. <http://www.mebnet.net/?q=node/35>
- Koç, E. S. (2020). Yaşam becerilerinin hayat bilgisi dersi öğretim programlarında yer alma durumu. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(2), 605-624.
- Korgoldeyeva, P. (2016). Kazakistan Eğitim Sistemi. H. Dünder (Ed.), *Türk Dünyasında Eğitim içinde* (ss. 41-59). Pegem Akademi.
- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme* (Tez No. 127649) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kress, G. (2003). *Literacy in new media age*. Routledge.
- Kuru Çetin, S., Korkmaz, P. ve Öner, N. S. (2017). Karşılaştırmalı eğitim alanında 15 yılda yapılan çalışmaların farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 28-40.
- Mamirova, C. (2016). Özbekistan. H. Dünder (Ed.), *Türk Dünyasında Eğitim içinde* (ss. 66-92). Pegem Akademi.
- Maya, L. ve Suseno, M. (2022). Investigating the incorporation of digital literacy and 21st-century skills into postgraduate students' learning activities. *English Language Education (ELE) Reviews*, 2(5), 13-27.
- Melanlioğlu, D. (2008). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretim programları. *Eğitim ve Bilim*, 33(150), 64-73.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel.
- Mete, G. (2020). Okuryazarlık türleri ve 2023 eğitim vizyonu belgesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(22), 109-120.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: A source book of new methods*. Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2009). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2012). *12 yıl zorunlu eğitim sorular- cevaplar*. https://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12yil_soru_cevaplar.pdf

- Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan ve European Training Foundation. (2019). *Country fiche 2019 Azerbaijan*. <https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Country%20fiche%202019%20Azerbaijan.pdf>
- Ministry of Higher Education of the Republic of Uzbekistan. (2025). *Education*. https://gov.uz/ru/activity_page/education
- Nalçacı, A. (2020). Değer eğitiminde: Aile, çevre ve okul. İçinde S. Z. Genç ve A. Beldağ (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi: Farklı bakışlar, örnek etkinlikler* (ss. 207-235). Pegem Akademi.
- Nurtazina, R. A. (2005). *The educational policy of the Republic of Kazakhstan in the context of globalization* [Review of doctoral dissertation]. Almaty.
- OECD. (2014). *Education at a glance 2014: OECD indicators*. OECD Publishing.
- Okutan, M. (1996). Azerbaycan eğitim sistemi. *Dergi Park*, 2(1), 97-107.
- Oran, M. (2018). *Ortaokul sosyal bilgiler ve Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarının Azerbaycan ve Türkmenistan'daki eşdeğer derslerin öğretim programlarıyla karşılaştırılması* (Tez No. 498754) [Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 101-121.
- Önal, İ. ve Şenyurt Topçu, Ö. (2013). Eğitimi gerçekleştirmek: Öğretim programlarında okul kütüphanelerinin yeri. *Bilgi Dünyası*, 14(2), 306-328.
- Özan, M. B. (2014). Temel kavramlar. İçinde M. Taşpınar (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (ss. 42-66). Edge Akademi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özkan Elgün, İ. ve Uysal, F. (2022). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yaşam Becerileri Kapsamında İncelenmesi. *Baskent University Journal of Education*, 9(2), 122-135.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Pegem.
- Özkaya, A. (2021). Türkiye ile Kazakistan ortaokul matematik dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8, 592-611.
- Özsoy, G. (2013). Karşılaştırmalı eğitim perspektifinden Türkiye, İngiltere ve Japonya'da hayat bilgisi eğitimi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 46-65.
- Öztürk, T. ve Öztürk, F. Z. (2013). Kanada (Ontario) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Bu Programın Türkiye Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile Karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 485-514.

- Palavan, Ö. ve Demirbilekli, Ş. (2025). Değer eğitimi bakımından hayat bilgisi programı (KKTC örneği). *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 11(1), 21-45.
- Pangrazio, L., Godhe, A. L. ve Ledesma, A. G. L. (2020). What is digital literacy? A comparative review of publications across three language contexts. *E-learning and Digital Media*, 17(6), 442-459.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.
- Sabzeh, B. ve Bakhshi, A. (2025). Goals of Life Skills Curriculum in Primary Education of Canada, Finland and Iran. *Iranian Journal of Comparative Education*, 8(2), 3513-3539.
- Sağlam, H. İ. (2015). Toplum, birey ve doğaya bütüncül bakış: Hayat Bilgisi. M. Gültekin (Ed.), *Hayat Bilgisi Öğretimi* içinde (ss. 1-14). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (A. Tüfekci ve S. N. Şad, Çev.). Pegem Akademi.
- Samancı, O. (2016). *Okul ve Hayat Başarısında Ailenin Rolü*. Nitel Yayınları.
- Samancı, O. ve Uçan, Z. (2017). Çocuklarda sosyal beceri eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.
- Saylık, A., Saylık, N. ve Sağlam, A. (2020). Eğitimcilerin gözünden Türk eğitim sistemi: Bir metafor çalışması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 522-546.
- Sezer, A. ve Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.
- Sezer, B. B. ve Dedeoğlu, H. (2024). Maarif Modeli ilköğretim programında okuryazarlık becerileri: Finansal, görsel ve eleştirel. *TEBD*, 22(3), 2007-2027.
- Shuinshina, N. (2006). *Türkiye’de Kazakistan eğitim sonuçları yapılarının karşılanması (merkezi ve taşra teşkilatı açısından)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sönmez, V. (1996). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Pegem A Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1998). *Hayat Bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Anı Yayıncılık.
- Sur, E. (2022). Okuryazarlık kavramı ve Türkiye’deki okuryazarlık araştırmaları üzerine bir inceleme. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 445-467.
- Symon, G. ve Cassell, C. (2004). Promoting new research practices in organizational research. C. Cassell ve G. Symon (Ed.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research* içinde (ss. 1-10). Sage Publications.
- Şahin, V. (2019). Kültürel coğrafya bakımından hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders programlarına bir yaklaşım. *Millî Eğitim Dergisi*, 48(222), 173-183.
- Şen, E. N. ve Tay, B. (2023). Examination of “Coco” animated movie in terms of the value of giving importance to family unity. *International Journal of Life Science and Social Studies Education (IJLSSSE)*, 1(1), 1-40.

- Şimşek, S. (2014). Geçmişten günümüze Hayat Bilgisi. S. Şimşek (Ed.), *Sınıf öğretmenleri ve adayları için Hayat Bilgisi öğretimi* içinde (ss. 3-26). Anı Yayıncılık.
- Takayama, K., Sriprakash, A. ve Connell, R. (2017). Toward a postcolonial comparative and international education. *Comparative Education Review*, 61(S1), 1-24.
- Tarhan, E. ve Memişoğlu, H. (2021). Vatandaşlık bilgileri sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatanseverlik algıları. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 235-252.
- Taşkın, M. A. ve Bozkurt, F. (2022). Kanada (Ontario) ve Türkiye sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi. *Journal of Qualitative Research in Education*, 34, 65-88.
- Tay, B. (2017). Hayat bilgisi: Hayatın bilgisi. B. Tay (Ed.), *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi* içinde (ss. 1-39). Pegem Akademi.
- Tekgöz, M. (2017). *Almanya Baden-Württemberg Eyaleti ilköğretim programı ile Türkiye ilköğretim programlarının karşılaştırmalı eğitim analizi* (Tez No. 460447) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tok, O. ve Canatar, M. (2023). Evde erken okuryazarlık ve kütüphane algıları ölçeğinin ön analiz uygulamasının geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, (19), 41-71.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi*. Pegem.
- Topaloğlu, S. (2023). *Hayat bilgisi ders içeriklerinin temel yaşam becerileri ve değerler bakımından analizi ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Turan, İ. ve Kabaoğlu, G. (2024). Türkiye ortaokul sosyal bilgiler ve Azerbaycan hayat bilgisi programlarının karşılaştırılması. *Sosyal Bilimler ve Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(1), 1-26.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Türkmenistanyň Bilim Ministrliği Türkmenistanyň Milli Bilim Instituty. (2022). Umumy bilim berýän mekdepleriň i – iv synlary üçin ýaşaaýyş-durmuş esaslary dersi boýunça okuw maksatnamasy.
- Türkoğlu, A. (1985). *Fransa, İsveç ve Romanya eğitim sistemleri*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Basımevi.
- Türkoğlu, A. (1998). *Karşılaştırmalı eğitim: Dünya ülkelerinden örneklerle*. Baki Kitabevi.
- Uçar, F. H. ve Çetinkaya, S. (2021). İlkokul hayat bilgisi ders kitaplarında değerler eğitimi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 275-291.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2016). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (ss. 2-17). Pegem Akademi Yayıncılık.

- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2002), Framework for action on values education in early childhood. Paris: UNESCO and Living Values an Educational Program.
- Uygun, S., Ergen, G. ve Öztürk, İ. H. (2011). Türkiye, Almanya ve Fransa’da öğretmen eğitimi programlarında uygulama eğitiminin karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 10(2), 389-405.
- Ültanır, G. (1994). *Alman, Avusturya ve Türk Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı olarak İncelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ütkür Güllühan, N. ve Bekiroğlu, D. (2021). Comparison of values: German (Berlin) Sachunterricht and Turkish social studies textbook examples. *International Online Journal of Primary Education (IOJPE)*, 11(1), 62-77.
- Ütkür Güllühan, N. ve Bekiroğlu, D. (2022). Hayat bilgisi öğretim programlarının karşılaştırılması: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye Cumhuriyeti örneği. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 95-109.
- Ütkür Güllühan, N. ve Guseinova, E. (2021). Hayat bilgisi dersi öğretim program ve ders kitapları: Türkiye ve Rusya karşılaştırması. *Journal of Qualitative Research in Education*, 28, 79-99.
- Wach, E. ve Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis. *IDS Practice Paper In Brief*, 13, 1-10.
- World Bank. (2004). *Azerbaijan Data*. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>
- Yağcı, E. (2023). Eğitimde program geliştirme ile ilgili temel kavramlar. H. Ünsal (Ed.), *Eğitimde program geliştirme içinde*. Pegem Akademi.
- Yakar, Ü. (2018). 1920-1930 Yıllarında Azerbaycan’ın milli ve manevi değerlerine karşı Sovyet Rusya tarafından yürütülen asimilasyon siyaseti. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 306-325.
- Yaşar, Ş., Kasa, B. ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değerlerin ulusal ve evrensel olarak sınıflandırılması. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 581-600.
- Yazıcı, K. (2009). Yeni Zelanda sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye’deki sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 423-435.
- Yeşilyurt, E. (2021). Eleştirel düşünme ve öğretimi: tüm boyut ve öğelerine kavramsal bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(77), 815-828.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, C. ve Türkoğlu, A. (2018). Karşılaştırmalı eğitim yansımaları: “On yıl sonra”. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 31-45.
- Yıldız, O. ve Yıldız, T. (2016). Türkiye Cumhuriyeti eğitim politikaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 24-41.
- Yiğit, R. ve Yılmaz, H. (2011). İlköğretim II. kademelerin sosyal beceri düzeyleri ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 335-347.
- Zakon, K. Z. (2007). *Экстернат. В форме*. <https://www.zakon.kz/83431jeksternat.-v-forme.html>
- Zayimoğlu Öztürk, F. ve Öztürk, T. (2013). Kanada (Ontario) sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye sosyal bilgiler öğretim programıyla karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 485-514.
- Zhakanova, G. (2018). *Kazakistan ve Türkiye’de lisans düzeyleri resim-iş eğitiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Zhumasheva, U. (2018). *Sovyet sonrası dönemde Kazakistan’da millî eğitim politikası* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Рахимова, Д. Н. ve Сафаров, О. (2016). Исторические факты развития образования в мире. *Диалог наук в XXI веке*, 1, 98-101.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Amina OVLYAKULYYEVA

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sınıf Eğitimi

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği

Yayınlar:

Ovlyakulyyeva, A. (2025, yayıma kabul edilmiş makale). Comparison of life science course curricula in Turkmenistan (2021) and Türkiye (2018). *International Journal of Life Science and Social Studies Education*, 3(1).